

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Навчальний посібник

Київ • Алерта • 2012

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист №1.4/18-Г-1155.1 від 31.05.2008)*

Рецензенти:

Р. І. Тринько – доктор економічних наук, професор, академік ААН України, завідувач кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ;

Л. А. Янковська – доктор економічних наук, академік УАН, ректор Львівського університету бізнесу і права;

І. П. Мойсєнко – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансової безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ.

Автори:

З. Б. Живко – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ;

О. П. Просович – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка»;

М. І. Копитко – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту Львівського державного університету внутрішніх справ;

М. О. Живко – головний спеціаліст Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при ГУМВСУ у Львівській області, старший викладач НППЦ Національного транспортного університету;

Ж. В. Семчук – старший викладач Львівського університету бізнесу і права.

Б23 Банківська діяльність : Навчальний посібник / [З. Б. Живко, О. П. Просович, М. І. Копитко та ін.]; за ред. З. Б. Живко. – К.: Алерта, 2012. – 248 с.

ISBN 978-617-566-079-9

У навчальному посібнику представлено теоретичний матеріал, тести та задачі згідно з навчальною програмою курсу «Банківська діяльність». Теретичний матеріал базується на нормативних документах станом на 01 березня 2011 року.

Для студентів, курсантів, слухачів та аспірантів економічних і юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів, практичних працівників фінансово-кредитної сфери, менеджерів та осіб, які займаються підприємницькою діяльністю.

УДК 336.7(075,8)
ББК 65.262.1я73

© З.Б.Живко, О.П.Просович, М.О.Живко,
М.І.Копитко, Ж.В.Семчук, 2011
© Видавництво “Алерта”, 2012

ISBN 978-617-566-079-9

ЗМІСТ

Передмова.....	5
----------------	---

Тема 1. СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1. Характеристика дворівневої банківської системи України. Національний банк України, його основні завдання та функції	6
1.2. Банк, його види, операції та функції	8
1.3. Форми реорганізації банків. Види банківських об'єднань	16
1.4. Спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові установи.....	18
1.5. Реєстрація та ліцензування банківських установ	21
1.6. Організування банківської діяльності	26
1.6.1. Вищі органи управління комерційного банку	26
1.6.2. Характеристика виконавчих органів комерційного банку	29
1.7. Формування фінансової звітності банку	34
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	40
Дати визначення термінам та поняттям.....	51
Дати відповіді на питання.....	51

Тема 2. РЕСУРСИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ, ЇХ ФОРМУВАННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

2.1. Поняття та види банківських ресурсів.....	52
2.2. Зміст та порядок формування власного капіталу банку	53
2.3. Сутність, види та методи формування зобов'язань банку	58
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	68
Дати визначення термінам та поняттям.....	75
Дати відповіді на питання.....	76
Розв'язати задачі.....	76

Тема 3. ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

3.1. Суть, форми та види кредитів.....	78
3.2. Оцінка кредитоспроможності позичальника	84
3.3. Заходи зменшення кредитних ризиків	91
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	96
Дати визначення термінам та поняттям.....	110
Дати відповіді на питання.....	112
Розв'язати задачі.....	112

Тема 4. ІНВЕСТИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

4.1. Особливості управління інвестиційною діяльністю комерційних банків ..	115
4.2. Сутність і види цінних паперів	119
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	123
Дати визначення термінам та поняттям.....	128
Дати відповіді на питання.....	128
Розв'язати задачі.....	128

Тема 5. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

5.1. Суть та види операцій банків в іноземній валюті	129
--	-----

5.2. Основні види міжнародних операцій банків.	
Форми міжнародних розрахунків	134
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	137
Дати визначення термінам та поняттям.....	148
Дати відповіді на питання.....	149
Розв'язати задачі.....	149

Тема 6. РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

6.1. Сутність розрахункових відносин	150
6.2. Порядок відкриття, ведення та закриття рахунків клієнтів банку	151
6.3. Організація безготівкових розрахунків комерційними банками	154
6.4. Суть, функції та види векселів	157
6.5. Операції банків з векселями	160
6.6. Касові операції банків та організація готівкового обігу.....	166
6.7. Характеристика міжбанківських розрахунків	171
6.8. Організація розрахунків у системі масових електронних платежів	174
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	177
Дати визначення термінам та поняттям.....	187
Дати відповіді на питання.....	187
Розв'язати задачі.....	188

Тема 7. НЕТРАДИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

7.1. Гарантійні послуги банків	189
7.2. Лізингові операції банків	191
7.3. Факторингові операції банків	193
7.4. Форфейтингові операції банків	195
7.5. Операції з банківськими металами	195
7.6. Трасові (довірчі) послуги комерційних банків	196
7.7. Депозитарні послуги банків	197
7.8. Операції з надання в оренду індивідуальних банківських сейфів	197
7.9. Операції з дистанційного обслуговування клієнтів	198
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	199
Дати визначення термінам та поняттям.....	204
Дати відповіді на питання.....	204

Тема 8. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

8.1. Форми та види контролю за банківською діяльністю	205
8.2. Економічні нормативи в системі контролю за банківськими операціями	207
8.3. Оцінка банківської діяльності	214
Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах.....	223
Дати визначення термінам та поняттям.....	229
Дати відповіді на питання.....	230
Питання для самоконтролю студентів.....	231

Приклади розв'язування задач	233
Рекомендована література.....	246

ПЕРЕДМОВА

В наш час різко зростає значення міжнародних економічних зв'язків у господарському розвитку окремих держав. Головним фактором цього є широка інтернаціоналізація виробництва й обігу, науково-технічна революція. Розвиток в Україні ринкових умов господарювання створює широкі можливості для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, використання сучасних фінансових інструментів у фінансово-господарській діяльності підприємств, участі країни у міжнародних валютно-розрахункових відносинах. Ці відносини є основною складовою міжнародних економічних відносин. Діяльність банків у сфері валютно-розрахункових, кредитних, депозитних, інвестиційних, факторингових та інших послуг і операцій набуває все більшого масштабу. Практика доводить необхідність та важливість окремого дослідження фінансових послуг комерційних банків як самостійного продукту банківської діяльності у цій сфері. У розвинутих країнах частка доходів від надання банківських послуг як правило перевищує половину загальної суми доходів банків. В Україні останнім часом спостерігаються значні темпи розвитку банківських послуг. Тому важливого значення набуває з'ясування сутності фінансових послуг комерційних банків, їх місця та ролі в системі фінансових операцій.

Тому метою написання цього посібника було надати можливість ретельно вивчити та ознайомитися із специфікою банківської діяльності в Україні з допомогою теоретичного матеріалу, а також на прикладі тестів, запитань та задач.

ТЕМА 1.

СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

1.1. ХАРАКТЕРИСТИКА ДВОРІВНЕВОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ. НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, ЙОГО ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Кредитна система – це сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини. Кредитні відносини виникають із необхідності мобілізації тимчасово вільних грошових коштів організацій, держави і населення та використання цих коштів на умовах повернення і платності для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства.

Кредитна система має три складові: центральний банк, банківські установи та небанківські кредитно-фінансові інститути.

Банківська система України складається з Національного банку України (далі НБУ) та інших комерційних банків, тобто є *дворівнева*.

Найбільш активною і потужною ланкою у системі кредитно-фінансових інститутів України є комерційні банки.

Національний банк України (перший рівень) є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються чинним законодавством України.

Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а в окремих випадках – також за рахунок Держбюджету України. Одержання прибутку не є метою його діяльності. НБУ за підсумками року у разі перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами, затвердженими на поточний бюджетний рік, вносить до Держбюджету України наступного року за звітним позитивну різницю на покриття дефіциту бюджету, а перевищення витрат над доходами відшкодовується за рахунок Держбюджету наступного за звітним року.

1.1. Характеристика дворівневої банківської системи України.

Національний банк має статутний капітал у розмірі 10 мільйонів гривень, що є державною власністю.

Відповідно до Конституції України *метою створення* НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

У цілому Національний банк виконує такі *основні завдання*:

- 1) визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- 2) монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- 3) виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- 4) встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- 5) організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- 6) визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
- 7) здійснює банківське регулювання та нагляд;
- 8) веде Реєстр банків, їх філій та представництв, валютних бірж, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій;
- 9) здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері в межах своєї компетенції.

Зазначені конкретні завдання дозволяють здійснити економічну оцінку базових функцій центрального банку. Традиційно їх виділяють чотири.

Функція емісії готівки та організації грошового обігу пов'язана з монопольним правом центрального банку на випуск банкнот, які є єдиним законним платіжним засобом, обов'язковим для приймання в оплату боргів на території даної країни. Зосередження цієї функції в одному, уповноваженому на це кредитному інституті країни, стало першоосновою діяльності центрального банку як такого у сучасному розумінні цього поняття.

Функція «банку банків» полягає у кредитно-розрахунковому обслуговуванні центральним банком усіх інших банківських установ країни. Зазначена функція передбачає діяльність центрального банку в ролі міжбанківського розрахункового центру та кредитора інших банківських установ. Річ у тім, що центральні банки в більшості країн не вступають у безпосередні взаємовідносини з підприємствами, організаціями і на-

селенням, а впливають на економічні процеси опосередковано через систему комерційних банків, здійснюючи відповідне обслуговування останніх. Це обслуговування передбачає застосування таких основних елементів функції «банку банків»: зберігання резервів комерційних банків; надання їм короткострокових кредитів для поповнення коштів, яких тимчасово не вистачає; організація міжбанківських розрахунків у загальнонаціональному масштабі; здійснення нагляду і контролю за банківською діяльністю.

Функція «банкіра уряду» полягає в організації центральним банком кредитно-розрахункового обслуговування урядових структур, а також у проведенні операцій, пов'язаних із касовим виконанням державного бюджету, обслуговуванням державного боргу та зберіганням золото-валютних резервів країни. Зміст кредитно-розрахункового обслуговування держави визначається веденням центральним банком поточних рахунків уряду, а також наданням коротко- і довгострокових кредитів шляхом придбання державних цінних паперів або, як виняток, прямого кредитування бюджетних витрат.

Реалізація грошово-кредитної політики як функція центрального банку визначає, по суті, його місце і роль у ринковій системі організації господарських процесів. Центральний банк вживає регулятивних заходів у грошово-кредитній сфері з метою ефективного впливу на господарську активність, темпи економічного зростання, стримування інфляції та забезпечення зайнятості робочої сили. Основним об'єктом грошово-кредитного регулювання з боку центрального банку є кредитна діяльність комерційних банків, що безпосередньо позначається на сукупній грошовій масі, від обсягу якої, у свою чергу, залежить динаміка основних показників розвитку економіки.

1.2. БАНК, ЙОГО ВИДИ, ОПЕРАЦІЇ ТА ФУНКЦІЇ

Згідно базового Закону України, який регулює банківську діяльність – «Про банки і банківську діяльність», банком є юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати операції, що віднесені суто до банківських:

- 1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;

- 3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Власне вказані вище три види операцій є суттю банківської діяльності.

Крім перелічених банки надають велику кількість інших послуг, їм заборонено лише здійснювати діяльність в сфері торгівлі, матеріального виробництва і страхування.

Банк, крім перелічених, має право здійснювати такі операції:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу НБУ банки також мають право здійснювати такі операції:

- 1) здійснення інвестицій у статутні капітали та акції інших юридичних осіб;
- 2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 3) перевезення валютних цінностей та інкасацію коштів;
- 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
 - з інструментами грошового ринку;
 - з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках;

- з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- 5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- 6) депозитарну діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Банк має право здійснювати інші угоди згідно із законодавством України.

НБУ має право встановити спеціальні вимоги щодо діяльності банків, включаючи вимоги щодо підвищення рівня регулятивного капіталу банку чи інших економічних нормативів.

Комерційні банки самостійно встановлюють процентні ставки та комісійну винагороду за своїми операціями. Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності та спеціалізацію. Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій.

Банки в Україні створюються у двох організаційно-правових формах *публічного акціонерного товариства* або *кооперативного банку*, причому законодавство про господарські товариства поширюється на банки у частині, що не суперечить Закону «Про банки і банківську діяльність». Тобто за порядком формування статутного капіталу банк поділяються на *акціонерні* та *пайові*.

Акціонерні банки формують свій капітал за рахунок об'єднання індивідуальних капіталів засновників шляхом випуску і розміщення акцій банку. Причому всі емітовані акції мають бути іменними, оскільки банки за чинним законодавством не мають права на випуск акцій на пред'явника. Акціонери не мають права вимагати від банку повернення своїх внесків, тому акціонерні банки вважаються більш стійкими і надійними. У сучасних умовах акціонерна форма є головною формою організації банків у промислово розвинутих країнах.

Кооперативні банки створюються на умовах добровільного об'єднання грошових коштів фізичних та юридичних осіб. Основне завдання їх діяльності – надання кредитів та здійснення інших банківських операцій на пільгових умовах для членів банку.

Кооперативні банки створюються за принципом територіальності і поділяються на місцеві та центральні кооперативні банки. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. Учасниками центрального кооперативного банку є місцеві кооперативні банки.

До функцій центрального кооперативного банку належать централізація та перерозподіл ресурсів, акумульованих місцевими кооперативними банками, а також здійснення контролю за діяльністю кооперативних банків регіонального рівня.

Статутний капітал кооперативного банку поділяється на паї. Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі у капіталі банку (паю) має право одного голосу. Прибутки або збитки кооперативного банку за результатами фінансового року розподіляються між учасниками пропорційно розміру їх паю.

За кордоном діють і неакціонерні банки, які знаходяться у власності партнерів або індивідуальних осіб.

За формою власності розрізняють приватні та державні банки.

В Україні більшість банків є приватними з колективною формою власності.

Державні банки становлять кредитні установи, що знаходяться у власності держави. У світі існують три види державних банків: центральні, комерційні та спеціальні кредитні установи.

В Україні *державним* є банк, сто відсотків статутного капіталу якого належить державі. Такий банк засновується за рішенням КМУ. При цьому в Законі «Про Державний бюджет України» на відповідний рік передбачаються витрати на формування статутного капіталу державного банку. Уряд зобов'язаний отримати позитивний висновок НБУ з приводу наміру заснування державного банку.

Сьогодні в Україні функціонують два державні комерційні банки: Державний ощадний банк України (Ощадбанк) та Державний експортно-імпорتنний банк України (Укрексімбанк).

Ще виділяють муніципальні, комунальні та міждержавні (міжнародні) банки.

Муніципальними банками називають вид ощадних установ, основним завданням яких є залучення заощаджень населення і виконання функцій скарбника муніципалітету. В сучасних умовах вони здійснюють практично всі види банківських операцій, а роль муніципалітетів зводиться до гарантії їх зобов'язань і призначення керівних органів. Найбільшого поширення муніципальні банки набули в Німеччині, де їх частка складає близько 40% балансу кредитної системи країни.

Комунальними банками є спеціалізовані кредитні установи, які призначені для кредитування та фінансування житлового і комунального господарства. Більша частина їх акцій належить місцевим органам влади.

Міждержавні (міжнародні) банки – це міжнародні кредитні організації, створені на підставі міждержавних договорів з метою регулювання валютних і кредитно-фінансових відносин. До числа найбільших міждержавних банків входять: Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції та розвитку і його філії (Міжнародна асоціація розвитку і Міжнародна фінансова корпорація), Банк міжнародних розрахунків тощо.

За секторами ринку, на яких функціонують банківські установи, усі банки можна поділити на:

- *регіональні*, що обслуговують, як правило, клієнтів одного регіону (міста, області);
- *міжрегіональні*, які здійснюють свою діяльність на території всієї України;
- *банки, які здійснюють свою діяльність в світовому масштабі*.

Біля 20 % комерційних банків, що функціонують на банківському ринку України, є регіональними. Значна частина таких банків (понад 50 %) сконцентрована в Києві та Київській області, а також в областях, які традиційно вважаються індустриально розвиненими (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Одеська, Харківська – понад 20 %). Як правило, такі банки не мають філій.

Більшість українських банків є міжрегіональними і, відповідно, мають розгалужену мережу своїх філій та відділень на території країни. Передусім це Ощадбанк, який має більш як 6000 установ. До цієї групи входять також Приватбанк (понад 2000), Райффайзен Банк Аваль, Укрсиббанк (понад 1000), Укрексімбанк, Промінвестбанк (понад 800), Укрсоцбанк (понад 500).

В Україні банками, які здійснюють свою діяльність в світовому масштабі є насамперед банки, які створені за участю іноземного капіталу і можуть мати свої філії за кордоном. До банків цього виду належать: Креді Ліоне Україна, Райффайзен Банк Аваль, Сосьєте Женераль Україна, ОТП Банк, Прокредитбанк, Імексбанк, NVB Банк Україна та ін.

За національною належністю можна виділити *вітчизняні, іноземні та банки з іноземним капіталом*.

Вітчизняні банки – це банки, що належать повністю або частково національним інвесторам і діють в їхніх інтересах. Діяльність цих банків здійснюється в межах законодавства країни, в якій функціонує їх материнська компанія. Згідно із законодавством більшості країн, банки підпадають під категорію національних, якщо 51 % акцій і більше належить інвесторам даної країни.

Іноземні банки – це банки, які повністю або частково належать іноземним інвесторам, їх діяльність в країні перебування регламентується особливим національним законодавством. У сучасних умовах вони функціонують у вигляді закордонних відділень та філій великих банків.

Українським законодавством визначено поняття *банку з іноземним капіталом*, яким є банк, понад 10 % статутного капіталу якого належить іноземним інвесторам.

За функціями та характером діяльності виділяють *універсальні та спеціалізовані* банківські установи.

Універсальні банки – кредитні установи, що охоплюють багато секторів грошового ринку та здійснюють всі основні види банківських операцій: депозитні, кредитні, розрахункові, фондові, довірчі та інші.

Спеціалізовані банки обмежують свою діяльність невеликим колом операцій та функціонують у вузькому секторі ринку (функціональна спеціалізація), або обслуговують певний вид клієнтів (клієнтська спеціалізація), або окремі галузі економіки (галузева спеціалізація).

Згідно українського законодавства банк набуває статусу спеціалізованого банку у разі, якщо більше 50 відсотків його активів є активами одного типу. Банк набуває статусу спеціалізованого *ощадного* банку у разі, якщо більше 50 відсотків його пасивів є вкладками фізичних осіб.

Різновидами спеціалізованих банків є:

- *інвестиційні та інноваційні банки*, що мобілізують ресурси та надають позики шляхом випуску і розміщення облігацій та інших зобов'язань. Інвестиційні банки виступають посередниками між інвесторами і тими, кому потрібна позика, а також у ролі гаранта емісій та організаторів гарантійних банківських синдикатів, здійснюють купівлю-продаж акцій та облігацій за свій рахунок, надають кредити покупцям цінних паперів;
- *ощадні банки* – банківські установи, основною функцією яких є залучення заощаджень і тимчасово вільних коштів населення та надання короткострокових позик;
- *депозитні банки* – банки, які здійснюють кредитно-розрахункові та довірчі операції за рахунок залучених депозитів. Депозитними банками називають комерційні банки, які уповноважені приймати вклади у юридичних та фізичних осіб. Тобто основна відмінність цих банків від ощадних полягає у типі клієнтів. Ощадні банки працюють в основному з населенням;
- *банки розвитку* здійснюють кредитування промисловості в масштабах всієї країни або ж окремих галузей економіки.

Серед цих банків переважають державні банківські інститути, але існують і змішані – за участю приватного національного та іноземного капіталу. Банки розвитку спеціалізуються на кредитуванні промисловості та інфраструктури. Поруч з ними функціонують державні сільськогосподарські банки розвитку, діяльність яких пов'язана з кредитною кооперацією. Банки такого типу створюються переважно в країнах, що розвиваються;

- *іпотечні* – банківські установи, основний вид діяльності яких є операції з нерухомістю: надання позик, які забезпечені нерухомістю, а також кредити на купівлю земельних ділянок, будинків, квартир, комерційних приміщень і майна в тому числі за кордоном;
- *облікові банки*, серед активних операцій яких переважають кредитні і облікові операції з комерційними векселями;
- *розрахункові (клірингові)* – банки, більшість активів яких розміщена на клірингових рахунках. Такі банки спеціалізуються на безготівкових розрахунках, що ґрунтуються на заліку взаємних вимог і зобов'язань.

Діяльність комерційних банків в економіці країни виконує декілька важливих функцій.

Виконуючи *функцію мобілізації вільних грошових коштів і перетворюючи їх у капітал*, банки акумулюють грошові доходи і заощадження у вигляді вкладів. Вкладник отримує винагороду у вигляді відсотка, а сконцентровані у вкладах заощадження перетворюються на позиковий капітал, що використовується банками для надання кредитів підприємствам і населенню. Користувачі позиккладають кошти в розширення виробництва, купівлю нерухомості, споживчих товарів, що, в результаті забезпечує розвиток виробничих сил країни в цілому.

Важливе економічне значення має *функція кредитування підприємств, держави та населення*. Пряме надання в борг вільних грошових капіталів їх власниками користувачам позик у практичному господарському житті ускладнено. Банк виступає як фінансовий посередник, отримуючи грошові кошти у кінцевих кредиторів і передаючи їх кінцевим користувачам кредитів.

Емісія кредитних грошей є специфічною функцією, що відрізняє банки від інших фінансових інститутів. Сучасний механізм грошової емісії пов'язаний з двома поняттями: банкотна та депозитна емісії. Відповідно грошова маса виступає в готівковій (банківські білети та розмінна монета) і безготівковій (грошові кошти на рахунках і депозитах

у комерційних банках та інших кредитних установах) формах. Частка готівкових грошей складає в промислово розвинутих країнах близько 10%, причому спостерігається її подальше зменшення. Банкотну емісію здійснює емісійний (центральный) банк, який має монополне право випуску грошей. Комерційні банки здійснюють депозитну емісію – випуск кредитних інструментів обігу на підставі створення банком вкладів (депозитів), які утворюються в результаті видачі позик клієнту. Грошова маса збільшується, коли банки видають позики своїм клієнтам, і зменшується, коли повертаються позики, отримані від банків.

Однією з основних функцій банків є *забезпечення розрахунково-платіжного механізму*. Більша частина розрахунків між підприємствами здійснюється безготівковим шляхом. Виступаючи як посередники у платежах, банки виконують для своїх клієнтів операції, пов'язані з проведенням розрахунків і платежів. Необхідність виконання у встановлений строк кожного документа, безперервність розрахунків та їх прискорення вимагають від банків розробки методології організації розрахунків з метою їх вдосконалення та відповідного контролю. Для прискорення розрахунків, зменшення витрат і підвищення надійності операцій впроваджуються електронні системи розрахунків.

Емісійно-засновницька функція виконується банками шляхом випуску та розміщення цінних паперів (акцій, облігацій). Виконуючи цю функцію, банки стають каналом, що забезпечує спрямування заощаджень на виробничі цілі. Ринок цінних паперів доповнює систему банківського кредиту і взаємодіє з нею. Наприклад, комерційні банки надають посередникам ринку цінних паперів (компаніям-засновникам) позики для підписки на цінні папери нових випусків, а ті продають банкам цінні папери для перепродажу в роздріб. Зобов'язання на значні суми, випущені великими компаніями, можуть бути розміщені банком шляхом продажу своїм клієнтам (в основному, інституціональним інвесторам), а не шляхом вільного продажу на фондовій біржі.

Інформаційно-консультаційна функція виконується банками оскільки вони мають можливість постійно контролювати економічну ситуацію, складають детальні фінансово-економічних звіти про стан економіки в країні, здійснюють для клієнтів пошук потенційних партнерів, надають їм інформацію з широкого кола економічних та юридичних питань (злиття та поглинання, нові інвестиції, реєстрація підприємств, складанню річних звітів). У 80-х роках у промислово розвинутих країнах почали створюватися філії і представництва так званого «комплексного обслуговування» за кордоном.

1.3. ФОРМИ РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВ. ВИДИ БАНКІВСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Сучасній банківській системі властиві процеси концентрації капіталів, які відбуваються у тих чи інших формах реорганізації фінансових установ.

Реорганізація банку здійснюється добровільно за рішенням його власників або примусово за рішенням НБУ. Реорганізація за рішенням власників банку здійснюється згідно із законодавством України про господарські товариства за умови попереднього дозволу НБУ. Для одержання дозволу на реорганізацію необхідно подати заяву з доданням необхідного обґрунтування та розрахунків, які б засвідчували настання позитивних наслідків для вкладників та інших кредиторів банку.

НБУ не дає дозволу на реорганізацію банку у разі, якщо є достатні підстави вважати, що реорганізація загрожує інтересам вкладників та інших кредиторів і банк, створений у результаті реорганізації, не буде відповідати вимогам щодо економічних нормативів його діяльності, порядку реєстрації банків, ліцензування тощо.

Реорганізація може здійснюватися шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення.

Перетворення передбачає зміну організаційно-правової форми банку.

Злиття означає припинення діяльності двох або кількох банків як юридичних осіб та передачу належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника, який створюється в результаті злиття.

Приєднання означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку.

Виділення означає перетворення банку як юридичної особи та передачу певної частини належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку, який створюється внаслідок реорганізації.

Поділ означає припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків у відповідних частинах до банків, які створюються внаслідок реорганізації цього банку.

Рішення про реорганізацію банку, крім перетворення, має містити інформацію про:

- 1) угоду про реорганізацію у разі злиття або приєднання;

- 2) призначення персонального складу комісії для проведення реорганізації;
- 3) призначення персонального складу ревізійної комісії для проведення інвентаризації та ревізії матеріальних цінностей, що перебувають на обліку банку (банків);
- 4) призначення незалежного аудитора, кандидатура якого погоджена з НБУ;
- 5) строки проведення реорганізації;
- 6) склад правління (ради директорів) після реорганізації.

Примусова реорганізація здійснюється у разі істотної загрози платоспроможності банку.

Реорганізація розпочинається після затвердження НБУ плану реорганізації, який крім інших необхідних заходів повинен передбачати подання Національному банку України відповідних документів, необхідних для державної реєстрації нового банку або для реєстрації змін і доповнень до установчих документів існуючого банку. Банк вважається реорганізованим з моменту внесення Національним банком України змін до Державного реєстру банків.

Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки мають право створювати *банківські об'єднання* таких видів: банківська корпорація, банківська холдингова група, фінансова холдингова група. Банки можуть бути учасниками промислово-фінансових груп з дотриманням вимог антимонопольного законодавства України. Банківське об'єднання створюється за попередньою згодою НБУ та підлягає державній реєстрації шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків. Ліквідація банківського об'єднання відбувається за рішенням його учасників, суду або з ініціативи НБУ.

Банківська корпорація – це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки. Банківська корпорація створюється з метою концентрації капіталів банків-учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю. Статутний капітал банківської корпорації повинен відповідати загальним вимогам НБУ щодо статутного капіталу новостворюваного комерційного банку. Банки, що увійшли до банківської корпорації, передають корпорації повноваження на здійснення окремих операцій та забезпечують централізацію виконання окремих функцій.

Банківська холдингова група – це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки. Материнському банку банківської

холдингової групи має належати не менше 50 відсотків акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками. Дочірній банк не має права володіти акціями материнського банку. У разі, якщо дочірній банк набув право власності на акції материнського банку, він зобов'язаний відчужити їх у місячний термін. Банківські холдингові групи дозволяється створювати лише за умови, що угода про їх створення передбачає покладання на головний банк групи додаткових організаційних функцій стосовно банків – членів групи, а також створення системи управління спільною діяльністю.

Фінансова холдингова група має складатися переважно або виключно з установ, що надають фінансові послуги, причому серед них повинен бути щонайменше один банк, і материнська компанія має бути фінансовою установою. Материнській компанії має належати більше 50 відсотків акціонерного (пайового) капіталу кожного з учасників фінансової холдингової групи. Материнська компанія фінансової холдингової групи при здійсненні своєї діяльності з управління та координації діяльності його членів на виконання законодавства і нормативно-правових актів НБУ має право встановлювати правила, що є обов'язковими для членів фінансової холдингової групи.

1.4. СПЕЦІАЛІЗОВАНІ НЕБАНКІВСЬКІ КРЕДИТНО-ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ

Активний розвиток ринку цінних паперів, збільшення доходів населення в розвинутих країнах сприяли зростанню кількості спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових інститутів, що надають спеціальні послуги, частину з яких не можуть надавати банки.

Основні види діяльності цих установ на ринку позикових капіталів зводяться до акумуляції заощаджень населення, надання кредитів через облігаційні позики корпораціям та державі, мобілізації капіталу через всі види акцій, надання іпотечних та споживчих кредитів, а також кредитної взаємодопомоги. Крім того, певні спеціалізовані небанківські установи (страхові компанії, пенсійні фонди), на відміну від банків, можуть акумулювати грошові заощадження на довготривалі строки, а значить здійснювати довгострокові інвестиції.

Таким чином спеціалізовані небанківські кредитно-фінансові інститути посіли чільне місце в накопиченні та мобілізації грошових коштів населення та стали важливим постачальником позикового ка-

піталу. Вказані інститути ведуть гостру конкуренцію між собою і є конкурентами для банків як у залученні грошових коштів, так і в сфері кредитних операцій.

Кредитування малих та середніх фірм здійснюють *інвестиційні компанії*. На відміну від інвестиційних банків їх інвестиційні програми плануються на коротко- і середньостроковий період і є не такими масштабними. Інвестиційні компанії можуть бути відкритого (компанія зобов'язується викупити свої акції у акціонерів) та закритого типу (без відповідних зобов'язань).

Фінансові компанії здійснюють кредитування клієнтів шляхом купівлі їх боргових зобов'язань. До фінансових компаній відносять факторингові та лізингові компанії, а також кредитні установи, що обслуговують гуртову та роздрібну торгівлю, зокрема, діючі у сфері споживчого кредиту. Важливу роль серед них відіграють і холдинг-компанії, які тримають великі пакети акцій фірм та здійснюють контроль за їх діяльністю.

Пенсійні фонди (недержавні) у розвинутих країнах створюються приватними та державними корпораціями для виплат пенсій та допомоги працівникам. Створення такого фонду дозволяє зменшити податкові платежі організації та використовувати їх для купівлі цінних паперів інших компаній. Кошти цих фондів утворюються за рахунок внесків працівників, підприємств, а також прибутків від інвестицій самих пенсійних фондів.

В Україні були *ощадні каси* – це державні установи, які належали місцевим органам влади або створювалися при державних поштових установах. Вони залучали вклади дрібних вкладників, купуючи на них облігації державних позик. У США, наприклад, існують три види ощадних установ: *ощадні банки*, *ощадно-позикові асоціації* та *кредитні спілки*.

Ощадні банки можуть бути власністю клієнтів (взаємоощадні банки) або функціонувати як акціонерні товариства (фондові ощадні банки). Як правило, ощадні банки вкладають залучені кошти в цінні папери (облігації державних та місцевих органів влади). В США існують також гарантійні ощадні банки, вкладники яких або отримують стабільний відсоток закладами («звичайні вкладники»), або відсоток, що коливається в залежності від результатів діяльності банку («спеціальні вкладники»).

Ощадно-позикові асоціації приймають на свої рахунки ощадні вклади, продають сертифікати своїм клієнтам і видають позики під заставу нерухомості. Ощадно-позикові асоціації можуть функціонувати у формі

кооперативів (взаємні компанії) або акціонерних товариств (фондові компанії).

Кредитні спілки є різновидом кооперативів, які створюються окремими групами населення з метою об'єднання коштів для вирішення споживчих проблем. Кредитні спілки створюються на пайовій основі для короткострокового кредитування учасників (для будівництва або ремонту будинку, купівлі автомобіля тощо).

Страхові компанії здійснюють страхування майна або особисте страхування. Кошти страхових організацій складаються із статутного капіталу, поточних надходжень від страхових операцій та фондів спеціального призначення. За аналогією із західними державами утворюються страхові компанії, які бувають двох видів: *акціонерні* та *взаємні*. *Акціонерні* компанії на відміну від взаємних застосовують тверді тарифи. *Взаємні страхові компанії* становлять собою кооперативну форму організації, а їх капітал утворюється за рахунок платежів окремих осіб. Кожний застрахований стає частковим співвласником компанії. Тарифи взаємних компаній вищі, ніж у акціонерних. Капітал цих компаній утворюється за рахунок продажу полісів, які дають право на участь у прибутках. Прибуток, що залишається в результаті здійснення страхових операцій, розподіляється між членами компанії або спрямовується на рахунок майбутніх платежів чи на збільшення страхової суми.

Каси взаємної допомоги – це громадські кредитні установи, які об'єднують на добровільних засадах громадян для надання взаємної матеріальної допомоги. Вони створюються при профспілкових організаціях для працівників – членів профспілки і у відділах соціального забезпечення місцевих рад для пенсіонерів. Кошти каси взаємної допомоги формуються за рахунок вступних і членських внесків, пені за несвоєчасне повернення довгострокових позик, дотації профспілкових органів та інших грошових надходжень. За рахунок цих коштів надаються короткострокові позики, найчастіше – до наступного одержання заробітної плати. Граничні розміри позичок встановлюються правлінням каси, а обсяг позики на довший термін залежить від суми внесків, нагромаджених членом каси. Відсотки за користування позиками не сплачують, лише при їх несвоєчасному поверненні стягується пеня в розмірі 1 % від суми залишку боргу за кожний прострочений місяць. Члену, який вибув із каси, повертаються його внески за мінусом його заборгованостей за позиками.

Ломбарди – це кредитні установи, які надають грошові позики під заставу рухомого майна. Ломбарди видають позики на строк до трьох

місяців у розмірі 75 % від вартості оцінки заставлених речей і до 90 % вартості виробів з дорогоцінних металів, каміння, годинників у золотій оправі тощо. Оцінка речей, що здаються на зберігання або під заставу для одержання позики, здійснюється за домовленістю сторін, а вироби з дорогоцінних металів – за державними розцінками.

1.5. РЕЄСТРАЦІЯ ТА ЛІЦЕНЗУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Учасниками банку можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.

Власники істотної участі у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан.

Учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Термін «банк» та похідні від нього дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які зареєстровані НБУ як банк і мають відповідну ліцензію. Виняток становлять міжнародні організації, що діють на території України відповідно до міжнародних договорів, затверджених Верховною Радою України.

Державна реєстрація банків здійснюється НБУ, для чого уповноважені засновниками банку особи подають такі документи:

- 1) заяву про реєстрацію банку;
- 2) установчий договір (крім державного банку);
- 3) статут банку;
- 4) рішення про створення банку (протокол установчих зборів) або постанову Уряду про створення державного банку;
- 5) бізнес-план, що визначає види діяльності, які банк планує здійснювати на найближчий рік та стратегію діяльності банку на найближчі три роки;
- 6) інформацію про фінансовий стан учасників, які матимуть істотну участь у банку. Якщо засновником банку є юридична особа, то надається інформація про членів ради директорів і осіб, які мають істотну участь (пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10-ма і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального

- володіння можливістю вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи) у цій юридичній особі;
- 7) бухгалтерську і фінансову звітність за останній рік для учасників – юридичних осіб, які матимуть істотну участь у банку, довідку ДПА про доходи за останній рік для учасників – фізичних осіб, які матимуть істотну участь у банку;
 - 8) відомості про кількісний склад спостережної ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії;
 - 9) копію платіжного документа про внесення плати за реєстрацію банку, що встановлюється НБУ;
 - 10) нотаріально завірених копії установчих документів учасників, які є юридичними особами та матимуть істотну участь у банку;
 - 11) копії звіту про проведення відкритої підписки на акції – для банку, який створюється у формі відкритого акціонерного товариства;
 - 12) відомості про професійну придатність та ділову репутацію голови та членів правління (ради директорів) і головного бухгалтера банку.

Голова правління (ради директорів) та головний бухгалтер заступають на посаду після надання письмової згоди на це Національним банком України. Ці особи повинні мати попередній досвід керівної роботи у банках.

НБУ у тижневий термін з дати подання документів для державної реєстрації банку відкриває тимчасовий рахунок для накопичення підписних внесків засновників та інших учасників банку.

Не пізніше трьох місяців з часу подання повного пакета документів НБУ повинен прийняти рішення про державну реєстрацію банку або повідомити про відмову в державній реєстрації банку.

Національний банк України може відмовити в державній реєстрації банку у випадках:

- 1) порушено порядок створення банку;
- 2) установчі документи банку не відповідають законодавству України;
- 3) подано неповний пакет документів, необхідних для державної реєстрації банку, або ці документи не відповідають вимогам чинного законодавства України;
- 4) у Національного банку України є докази, що підтверджують відсутність бездоганної ділової репутації чи відсутність задовільного фінансового стану принаймні одного із засновників, що мають істотну участь у банку;

- 5) професійна придатність та ділова репутація голови виконавчого органу і головного бухгалтера банку, а також членів виконавчого органу банку не відповідають вимогам Національного банку України.

Після внесення відповідного запису до Державного реєстру банків банк набуває статусу юридичної особи і отримує свідоцтво про державну реєстрацію за встановленою формою.

Банки мають право відкривати філії та представництва, відомості про які НБУ вносить до Державного реєстру банків.

Філії банків відкриваються за згодою НБУ, яка надається на підставі таких документів:

- 1) клопотання банку про відкриття філії із зазначенням її внутрішньобанківського реєстраційного коду, повного найменування, місцезнаходження та видів діяльності;
- 2) рішення уповноваженого органу банку про відкриття філії;
- 3) положення про філію, затвердженого уповноваженим органом банку;
- 4) письмове запевнення про відповідність філії вимогам, встановленим чинним законодавством України, в тому числі щодо приміщення, обладнання філії банку і професійної придатності та ділової репутації керівників філії.

Реєстрація філій банку здійснюється Національним банком України протягом одного місяця з моменту надання усіх необхідних документів шляхом внесення відповідної інформації до Державного реєстру банків.

Банк зобов'язаний повідомити про своє рішення відкрити *представництво* та подати такі документи:

- 1) рішення уповноваженого органу банку про відкриття представництва;
- 2) положення про представництво, затверджене уповноваженим органом банку.

У разі створення банку з іноземним капіталом його засновники зобов'язані отримати попередній дозвіл НБУ. Для набуття діючим банком статусу банку з іноземним капіталом його правління (рада директорів) має отримати попередній дозвіл Національного банку України.

Для отримання попереднього дозволу для створення банку з іноземним капіталом або для набуття банком статусу банку з іноземним капіталом до НБУ необхідно подати такі документи:

- 1) клопотання про надання попереднього дозволу;
- 2) інформацію про склад засновників, їх ділову репутацію та наявність необхідних коштів для заснування банку;

- 3) дозвіл іноземного контролюючого органу на участь у створенні банку в Україні або письмове заповнення іноземного засновника про відсутність у законодавстві країни його походження вимог щодо отримання такого дозволу;
- 4) інформацію про андерайтера та його ділову репутацію, угоду з андерайтером, якщо банком прийнято рішення про продаж акцій банку на міжнародних ринках шляхом андерайтингу.

Клопотання розглядається НБУ протягом одного місяця з дня його отримання. Відмова ж у наданні дозволу має бути у письмовій формі із зазначенням відповідних мотивів.

При будь-якому набутті банком статусу банку з іноземним капіталом, за умови, що іноземний інвестор набуває істотної участі, для державної реєстрації банку з іноземним капіталом додатково до зазначених документів іноземний інвестор або за його дорученням банк-емітент акцій, андерайтер чи будь-яка інша юридична або фізична особа, що має доручення від іноземного інвестора, подає такі документи:

- 1) нотаріально засвідчену за місцем видачі копію рішення уповноваженого органу управління іноземного інвестора про участь у банку в Україні;
- 2) письмову згоду на участь іноземного інвестора у банку в Україні, видану державним або іншим уповноваженим контролюючим органом країни, в якій зареєстровано головний офіс іноземного інвестора, якщо законодавством такої країни вимагається одержання зазначеного дозволу на здійснення інвестиції за кордон;
- 3) нотаріально засвідчений за місцем видачі витяг з торгового (банківського) реєстру або інший офіційний документ, що підтверджує реєстрацію іноземного учасника в країні, в якій зареєстровано головний офіс іноземного інвестора;
- 4) нотаріально засвідчену за місцем видачі копію висновку іноземної аудиторської організації про фінансовий стан іноземного інвестора на кінець останнього повного календарного року.

У разі, якщо іноземний інвестор є фізичною особою, він подає:

- 1) письмову згоду на участь іноземного інвестора у банку в Україні, видану державним або іншим уповноваженим контролюючим органом країни, якщо законодавством такої країни вимагається отримання зазначеного дозволу, або письмове заповнення іноземного інвестора про відсутність вимог законодавства країни його перебування щодо попередньої згоди на здійснення інвестиції за кордон. Письмова згода має бути легалізована

в консульській установі України, якщо інше не передбачено чинним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- 2) анкету, яка повинна містити, зокрема, інформацію про відсутність судимості.

НБУ має право відмовити у державній реєстрації банку з істотною іноземною участю за умови відсутності принаймні одного з документів, визначених вище, або неналежного оформлення будь-якого з них. Відмова надається в письмовій формі із зазначенням відповідних підстав.

Банк має право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання *банківської ліцензії*.

Без отримання банківської ліцензії не дозволяється здійснювати одночасно діяльність із залучення вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, і наданню кредитів, а також вести рахунки. Особи, винні у здійсненні банківської діяльності без банківської ліцензії, несуть відповідальність згідно із законами України.

Банківська ліцензія надається Національним банком України на підставі клопотання банку за наявності документів, що підтверджують:

- наявність сплаченого та зареєстрованого підписного капіталу банку у встановленому розмірі;
- забезпеченість банку належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, приміщеннями відповідно до вимог НБУ;
- наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів) банку, які мають відповідну освіту та досвід, необхідний для управління банком.

Національний банк України може відмовити у наданні ліцензії, якщо зазначені умови не виконані банком протягом одного року з дати його державної реєстрації. В такому разі державна реєстрація банку скасовується і банк ліквідується.

Рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову у її наданні приймається НБУ протягом одного місяця з дня отримання повного пакета документів. Банківська ліцензія не може передаватися третім особам.

Національний банк України може *відкликати* банківську ліцензію у таких випадках:

- якщо було виявлено, що документи, надані для отримання ліцензії, містять недостовірну інформацію;

- якщо банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання банківської ліцензії;
- у разі порушення банківського законодавства, що спричинило значну втрату активів і настання неплатоспроможності банку;
- на підставі висновку тимчасового адміністратора про неможливість приведення банку у правову відповідність з вимогами законодавчих та нормативно-правових актів НБУ;
- недоцільності виконання плану тимчасової адміністрації щодо реорганізації банку.

НБУ негайно повідомляє банк про відкликання у нього банківської ліцензії. Останній протягом трьох днів з моменту отримання рішення зобов'язаний повернути свою ліцензію. У день отримання рішення про відкликання банківської ліцензії банк припиняє здійснення усіх банківських операцій та вчиняє дії, що забезпечують виконання ним своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами відповідно до укладених договорів та законодавства.

Рішення Національного банку України про відкликання банківської ліцензії публікується в газетах «Урядовий кур'єр» або «Голос України» і є підставою для звернення до суду з позовом про ліквідацію банку.

1.6. ОРГАНІЗУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.6.1. Вищі органи управління комерційного банку

Згідно чинного законодавства в Україні банки створюються у формі публічного акціонерного товариства та кооперативного банку. Відповідно структура вищих органів управління в них є однаковою і складається із загальних зборів учасників (в акціонерних товариствах – загальні збори акціонерів), спостережної ради та правління (ради директорів). Органами контролю банку є ревізійна комісія та внутрішній аудит банку.

До компетенції *загальних зборів банку* належить прийняття рішень щодо:

- 1) визначення основних напрямів діяльності банку та затвердження звітів про їх виконання;
- 2) внесення змін та доповнень до статуту банку;
- 3) зміни розміру статутного капіталу банку;
- 4) призначення та звільнення голів та членів спостережної ради банку, ревізійної комісії;

- 5) затвердження річних результатів діяльності банку, включаючи його дочірні підприємства, затвердження звітів та висновків ревізійної комісії та зовнішнього аудитора;
- 6) розподілу прибутку;
- 7) припинення діяльності банку, призначення ліквідатора, затвердження ліквідаційного балансу.

Спостережна рада банку обирається загальними зборами з числа учасників банку або їх представників. Повноваження та порядок роботи цього органу визначаються статутом банку або положенням про раду. Члени спостережної ради банку не можуть входити до складу правління (ради директорів) банку та ревізійної комісії банку.

Спостережна рада банку виконує такі функції:

- 1) призначає і звільняє голову та членів правління (ради директорів) банку;
- 2) контролює діяльність правління (ради директорів) банку;
- 3) визначає зовнішнього аудитора;
- 4) встановлює порядок проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю банку;
- 5) приймає рішення щодо покриття збитків;
- 6) приймає рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації дочірніх підприємств, філій і представництв банку, затвердження їх статутів і положень;
- 7) здійснює інші повноваження, делеговані загальними зборами учасників банку.

З метою оперативного контролю за поточною діяльністю виконавчого органу всі банки створюють *службу внутрішнього аудиту*, яка підзвітна та підпорядкована правлінню банку. Її повноваження та порядок роботи визначаються відповідним положенням про внутрішній аудит, затвердженим виконавчим органом банку. Кандидатура керівника служби внутрішнього аудиту обов'язково узгоджується із Національним банком України.

На службу внутрішнього аудиту покладено виконання таких функцій:

- 1) нагляд за поточною діяльністю банку;
- 2) контроль за дотриманням чинного законодавства, нормативно-правових актів НБУ та рішень органів управління банку;
- 3) перевірка результатів поточної фінансової діяльності банку;
- 4) аналіз інформації щодо діяльності банку, професійної придатності та дотримання повноважень посадовими особами банку;

- 5) розроблення та надання вищому органу управління банку висновків та пропозицій за результатами перевірок;
- 6) інші функції, пов'язані з наглядом та контролем за діяльністю банку.

Правління (рада директорів) банку є виконавчим органом банку, здійснює управління поточною діяльністю банку, формування фондів, необхідних для статутної діяльності банку, та несе відповідальність за ефективність його роботи згідно з принципами та порядком, встановленими статутом банку, рішеннями загальних зборів учасників і спостережної ради банку.

У межах своєї компетенції правління діє від імені банку, підзвітне загальним зборам учасників та спостережній раді банку. Правління банку діє на підставі положення, що затверджується загальними зборами учасників чи спостережною радою банку.

Голова правління (ради директорів) банку керує роботою виконавчого органу та має право представляти банк без доручення.

Ревізійна комісія здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю банку, а саме:

- 1) контролює дотримання банком законодавства та нормативно-правових актів НБУ;
- 2) розглядає звіти внутрішніх і зовнішніх аудиторів та готує відповідні пропозиції загальним зборам учасників;
- 3) готує висновки до звітів і балансів банку;
- 4) вносить на загальні збори учасників або спостережній раді банку пропозиції щодо будь-яких питань, віднесених до компетенції ревізійної комісії, які стосуються фінансової безпеки, стабільності банку та захисту інтересів клієнтів.

Ревізійна комісія обирається загальними зборами учасників банку з числа учасників або їх представників та підзвітна загальним зборам. Членами ревізійної комісії не можуть бути особи, які є працівниками банку.

Ревізійна комісія здійснює перевірку фінансово-господарської діяльності банку за дорученням загальних зборів учасників, спостережної ради банку або на вимогу учасника (учасників), які володіють у сукупності більше ніж 10 відсотками голосів.

Повноваження ревізійної комісії банку визначаються статутом банку, а порядок її роботи – положенням про ревізійну комісію, що затверджується загальними зборами учасників (акціонерів) банку.

Щодо державного банку, то вищими органами управління в нього є наглядова рада і правління банку. Наглядова рада здійснює контроль

за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам та захисту інтересів держави як акціонера державного банку та інші функції. До складу наглядової ради державного банку входять п'ятнадцять членів, які в рівних кількостях Верховною Радою, Президентом і Кабінетом Міністрів України.

Органом контролю державного банку є ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначаються наглядовою радою державного банку.

1.6.2. Характеристика виконавчих органів комерційного банку

Вищим виконавчим органом будь-якого вітчизняного комерційного банку є його правління на чолі з головою. В українських банках до складу правління, як правило, входять усі заступники голови. Правлінню підпорядковані постійні та тимчасові функціональні підрозділи, які сформовані в організаційну структуру певного типу.

Банки мають право створювати філії та представництва, які мають бути зареєстровані в НБУ, і територіально-відокремлені безбалансові відділення.

Філія банку – це банківська установа, яка не є юридичною особою. Вона діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку, має свій субкореспондентський рахунок і МФО, здійснює банківські операції на основі довіреності головного банку і дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження філії.

Представництво банку – це установа банку, яка не є юридичною особою, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку і ним фінансується, не має права здійснювати банківські операції. Відкриває поточний рахунок у НБУ.

Банки можуть відкривати *територіально відокремлені безбалансові відділення*, які виконують окремі банківські операції в межах його ліцензії. Операції відділень відображаються на балансі банку чи його філії залежно від підпорядкованості. Керівник відділення діє на підставі довіреності банку. Безбалансові відділення банку переважно здійснюють лише розрахунково-касове обслуговування клієнтів та вкладні операції.

Організаційна структура банку є важливою складовою успішного досягнення цілей обраної стратегії. Банки діють у різних ринкових умовах, спеціалізуються на наданні певних видів послуг, мають відмінні масштаби діяльності, ставлять перед собою неоднакові цілі, а отже,

їхні організаційні структури можуть варіюватися. Кожний з існуючих видів організаційних структур має свої переваги й недоліки, які слід враховувати у процесі вибору оптимального способу організації. Обраний спосіб повинен сприяти найбільшій відповідності банківської установи ринковим умовам, у яких вона діє, раціональній організації роботи банківських працівників усіх ланок, успішному налагодженню і виконанню всіх функцій управління, максимальному задоволенню потреб клієнтів і, в кінцевому рахунку, досягненню мети, що стоїть перед банком.

На етапі зародження банківської діяльності застосовувалась бюрократична побудова організації, яка передбачає налагоджену роботу всіх ланок управління, чіткий розподіл праці, сувору регламентацію діяльності кожного службовця і добір кадрів відповідно до їхньої компетентності. Ці вимоги до організаційної структури стали класичними і лягли в основу діяльності більшості інституцій та діють у більшості організацій і сьогодні. Варіантами бюрократичної моделі побудови організації є: функціональні організаційні структури, дивізіональні організаційні структури, організаційні структури банків, які діють на міжнародних ринках.

Адаптивні організаційні структури почали застосовуватися банками в періоди, коли різко зросла конкуренція з боку небанківських інститутів. За цих умов важливе значення стала набувати своєчасна й адекватна реакція на зміну ринкових ситуацій, що була неможливою при використанні традиційних бюрократичних структур.

А. М. Мороз зазначає, що незалежно від виду банку і його масштабності, спеціалізації та обсягу виконуваних операцій всі вони створюють функціональні підрозділи, які виконують базові банківські операції. Однак і кількість, і конкретна назва підрозділів у різних комерційних банків є неоднаковими.

У організаційній структурі банку виділяють два типи підрозділів: відділи, що виконують лінійні функції, і відділи, що виконують штабні функції.

Лінійні підрозділи безпосередньо надають банківські послуги, тобто здійснюють операційну діяльність, наприклад, приймають вклади, видають кредити, купують чи продають цінні папери тощо. Вони отримують операційні доходи і несуть відповідні витрати. Лінійні функції делегуються з вищих рівнів управління на нижчі, що створює неперервний «ланцюг команд», або «лінію» команд по вертикалі, які зв'язують один рівень з іншим.

Штабні відділи банку визначають основні напрями його діяльності, виконують планові, аналітичні й обліково-контрольні функції, а також займаються обслуговуванням лінійних відділів. До таких підрозділів належать відділи планування, маркетингу, кадрів, бухгалтерія, юридичний, статистики, автоматизації та ін.

Для забезпечення додаткових заходів з метою управління ризиками законодавством передбачено створення постійно діючі комітети, зокрема: кредитний комітет, тарифний комітет, комітет з питань управління активами та пасивами.

Кредитний комітет створюється та скликається (наприклад, щотижня) для прийняття остаточного рішення щодо надання кредиту, що приймається більшістю голосів його членів. Як правило, він складається з усіх членів правління та керівників кредитного, юридичного відділів та служби безпеки. До завдань цього комітету належить також щомісячне оцінювання якості активів та розроблення пропозицій щодо формування резерву на покриття можливих втрат.

Від політики банку, яку приймає *тарифний комітет*, залежить рівень та структура операційних доходів. Саме він затверджує розміри процентних ставок та комісійних плат за різні види послуг, а також щомісячно аналізує співвідношення собівартості послуг та ринкової конкурентоспроможності діючих тарифів.

Комітет з питань управління активами та пасивами щомісячно розглядає собівартість пасивів та прибутковість активів і приймає рішення щодо політики відсоткової маржі, оцінює ступінь відповідності строковості активів та пасивів та надає відповідним підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у терміновості активів та пасивів.

Періодичний характер роботи у банках можуть мати кадрова комісія, комітет з клієнтської політики тощо.

Кадрова комісія – це консультативний орган, який діє при правлінні. Висновки кадрової комісії мають лише рекомендаційний характер. До її складу входять усі члени правління та керівники всіх відділів. Основними завданнями кадрової комісії є проведення конкурсів на заміщення вакантних посад та атестацій працівників (як правило, раз на рік).

У структурі найбільших українських банків основна функціональна ланка – департаменти, окремі з яких складаються з управлінь та відділів. Найпоширенішою структурною одиницею у більшості вітчизняних банків є управління. Для регіональних банків, а також банківських філій характерною структурною одиницею є відділ.

Управління активно-пасивних операцій є традиційним підрозділом будь-якого комерційного банку. До його складу входять відділи: кредитний; цінних паперів; валютних операцій; депозитний.

Кредитний відділ здійснює кредитування підприємств, населення, співробітників; міжбанківське та міжфілієне кредитування; аналіз кредитоспроможності позичальників; розрахунок і формування страхових резервів під можливі втрати від неповернених кредитів; нарахування відсотків за кредитами; контроль позичальників; ведення рахунків овердрафту; оцінювання кредитних ризиків і визначення способів їх мінімізації; формування звітності за кредитними операціями.

Повноваженнями *відділу цінних паперів* є купівля та продаж державних і корпоративних цінних паперів як від імені банку, так і за дорученням клієнтів, нарахування доходів за придбаними цінними паперами; емісія та розміщення як власних цінних паперів, так і сторонніх емітентів; облік акціонерів банку; нарахування і виплата дивідендів за власними акціями та витрат за борговими цінними паперами банку; депозитарні послуги; обчислення і формування страхових резервів під можливі втрати від інвестиційної діяльності; формування звітності щодо цінних паперів.

Валютний відділ займається купівлею і продажем безготівкової валюти для клієнтів; безготівковими розрахунками за валютними рахунками; контролем за станом валютної позиції банку; формуванням курсової політики банку; контролем за роботою обмінних пунктів; продажем дорожніх чеків; відправленням, отриманням і виплатою валютних переказів клієнтів; терміновими переказами системою Western Union; контролем за дотриманням встановлених законодавством термінів експортно-імпортних операцій; стягненням із клієнтів комісій за валютні операції.

Депозитний відділ виконує операції з мобілізації грошових коштів від юридичних, фізичних осіб на банківські рахунки (поточні і депозитні) та інших банків на кореспондентські та депозитні рахунки, а саме укладення угод, ведення обліку та аналізу депозитних операцій, нарахування і сплата відсотків на залишок коштів на рахунках; продаж пластикових карток; стягнення з клієнтів комісійної плати за надані послуги; формування звітності за цими операціями. Найчастіше функції цього відділу поділені як мінімум між двома підрозділами – відділами роботи окремо з юридичними та фізичними особами.

Бухгалтерське відображення усіх банківських операцій забезпечує *управління бухгалтерського обліку, звітності та касових операцій*.

повинні знайти відповідне. Як правило, це управління складається з таких відділів: операційного; касових операцій; зведеної звітності та економічного аналізу; внутрішньобанківського обліку та звітності; грошового обігу; обліку валютних операцій.

Операційний відділ виконує платіжні доручення клієнтів; контролює наявність коштів на рахунку та правильність оформлення платіжних документів; проводить розрахунки за безакцептними та безспірними вимогами; видає довідки і виписки з клієнтських рахунків; стягує з клієнтів комісійну плату за надані послуги; формує звітність щодо операцій клієнтів.

Відділ касових операцій приймає і видає готівку з рахунків клієнтів; стягує комісійну плату за касові операції; контролює за залишками готівки у національній та іноземній валютах; купує та продає готівку; формує звітність щодо касових операцій.

Відділ зведеної звітності та економічного аналізу формує та аналізує банківську звітність; складає платіжний календар; розраховує розмір обов'язкового резервування залучених коштів; планує бюджет банку та аналізує фактичне його виконання; планує інвестиційний бюджет; аналізує діяльність територіально відокремлених безбалансових відділень (ТВБВ).

Відділ внутрішньобанківського обліку та звітності (банківська бухгалтерія) проводить відкриття рахунків; облік основних засобів, матеріальних цінностей, нематеріальних активів, коштів; нарахування заробітної плати; нарахування і сплата податків та інших обов'язкових платежів; облік і контроль банківських витрат; формування бухгалтерської звітності.

Відділ грошового обігу контролює за дотриманням касової дисципліни організаціями – клієнтами банку, за використанням ними готівки за цільовим призначенням, за своєчасністю виплати зарплати; встановлює ліміти залишку готівки в касі організацій; формує звітність щодо грошового обігу.

Відділ обліку валютних операцій здійснює бухгалтерський облік валютних операцій згідно з діючими планами рахунків; щоденно переоцінює залишки валюти на рахунках клієнтів відповідно до коливань валютних курсів; формує звітність за валютними операціями.

Штабні відділи банку входять до *адміністративно-господарського управління*. Як правило, це: відділ автоматизації та інформаційно-технічного забезпечення; юридичний відділ, служба безпеки, сектор інкасації та перевезення цінностей; відділ кадрів; господарський відділ; відділ маркетингу.

Відділ автоматизації та інформаційно-технічного забезпечення відповідає за підтримання комп'ютерів і програмного забезпечення банку в робочому стані, ведення операційного дня банку, який містить інформацію щодо всіх рахунків і всіх клієнтів банку; здійснює відправлення та приймання електронних платежів та пошти, пошук і знешкодження комп'ютерних вірусів, ведення системи «Банк-клієнт».

Юридичний відділ контролює дотримання законності у процесі укладення всіх угод банку; проводить юридичну оцінку заставного майна; веде претензійну роботу; бере участь у судових та арбітражних засіданнях.

Служба безпеки контролює дотримання співробітниками режиму роботи; проводить інструктаж співробітників із питань банківської таємниці та техніки безпеки; співпрацює з правоохоронними органами у випадку невиконання клієнтами своїх зобов'язань.

Сектор інкасації та перевезення цінностей здійснює перевезення готівки та інших цінностей; обслуговування ТВБВ.

Відділ кадрів оформляє прийняття та звільнення працівників банку, відпустки, додаткові робочі дні тощо; контролює дотримання законодавства про працю, веде особові картки працівників та архів.

Господарський відділ організовує ремонт основних засобів та прибирання приміщень; купівлю автомобілів, оргтехніки, меблів, рекламної продукції та канцелярських товарів.

Відділ маркетингу бере участь у розробці тарифів на послуги банку; розробляє рекламні заходи; здійснює пошук і залучення нових клієнтів; контролює за діяльністю ТВБВ.

Управління філіями створюють комерційні банки, що мають філії. Відповідно управління керує діяльністю філій, контролює правильність проведення ними кредитної політики і здійснення кредитних операцій, допомагає впроваджувати нові методи роботи, нові технології виконання окремих банківських операцій, оцінює ефективність їх діяльності.

1.7. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКУ

Формування фінансової звітності та ведення фінансового обліку в банках регулюється міжнародними стандартами та чинним законодавством України.

Фінансова звітність являє собою систему взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати

діяльності банку за звітний період. Вона складається за допомогою підрахування, групування і спеціального оброблення даних поточного бухгалтерського обліку, а саме – на даних аналітичного й синтетичного обліку.

До складу *фінансової звітності* відносять бухгалтерський баланс та звіт про прибутки та збитки.

До *статистичної звітності* належить звітність про кредитні та депозитні операції в національній та іноземній валюті, процентні ставки, операції з цінними паперами та інші банківські операції.

Банківський баланс – це бухгалтерський баланс, який відбиває стан активів та пасивів у грошовій формі на певну дату. Кожна стаття активу характеризує окремий вид господарських засобів або напрям використання коштів. Статті пасиву відображають джерела утворення банківських ресурсів і згруповані у два розділи: «Зобов'язання» і «Власний капітал». Статті балансу групуються за економічним змістом і розміщуються згори донизу в міру зниження ліквідності (активні рахунки) і збільшення строків зобов'язань (пасивні рахунки).

Крім річних, квартальних та місячних балансів комерційні банки складають ще й щоденні, що є особливістю бухгалтерського обліку в банках. Це забезпечує щоденний і повний облік банківських операцій та контроль за наявністю грошових коштів і цінностей, які розміщені в банку.

Активи балансу комерційного банку включають такі основні статті:

1. Грошові кошти та їх еквіваленти.
2. Кошти в інших банках.
3. Цінні папери в портфелі банку на продаж, інвестиції та до погашення.
4. Кредити та заборгованість клієнтів.
5. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.
6. Інвестиційна нерухомість.
7. Нематеріальні активи.
8. Основні засоби.
9. Інші фінансові активи.
10. Інші активи.

Зобов'язання в балансі відображені в таких статтях:

1. Кошти банків.
2. Кошти клієнтів.
3. Боргові цінні папери, емітовані банком.
4. Відстрочені податкові зобов'язання.

5. Резерви за зобов'язаннями.
6. Субординований борг.
7. Інші зобов'язання.

До *власного капіталу* банку належить:

1. Статутний капітал.
2. Емісійні різниці.
3. Нерозподілений прибуток поточного та минулих років.
4. Резерви та фонди банку.
5. Резерви переоцінки.

Залежно від того, в якій частині балансу обліковуються банківські операції, їх поділяють на *пасивні* й *активні*.

Пасивні операції – це операції з мобілізації ресурсів комерційного банку. За видом банківських ресурсів розрізняють пасивні операції з формування власних, залучених (депозитних) та позичених (не депозитних) ресурсів.

Мобілізовані через здійснення пасивних операцій грошові кошти засновників банку, акціонерів, учасників, вкладників, кредиторів та інвесторів акумулюються на кореспондентському рахунку банку (якщо вони надійшли в безготівковій формі) або в касі (якщо вони надійшли готівкою). Розміщують банки мобілізовані ресурси за різними напрямками через проведення активних операцій.

Активні операції – це розміщення й використання банком власних та залучених коштів для одержання прибутку при раціональному розподілі ризиків по окремих видах операцій і підтриманні ліквідності.

Активні операції комерційні банки здійснюють у межах наявних ресурсів, тобто у межах залишку грошових коштів на кореспондентському рахунку в НБУ (при проведенні операцій у безготівковому порядку) та в касі (при проведенні операцій з готівкою). Загальну характеристику активних і пасивних операцій комерційних банків наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Активні та пасивні операції комерційного банку

Активні операції		Пасивні операції		
Грошові кошти	Акумулювання коштів на кореспондентському рахунку в НБУ. Акумулювання коштів у касі. Розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках (рахунки ностро). Розміщення коштів у депозити в інших банках	Формування статутного капіталу. Формування резервного фонду. Формування страхових фондів. Формування фондів економічного стимулювання. Формування інших фондів спеціального призначення. Формування і розподіл прибутку.	Власні ресурси	Балансовий капітал

Активні операції		Пасивні операції		
Кредитний портфель	Надання кредитів юридичним особам. Надання кредитів фізичним особам. Надання міжбанківських кредитів.	Мобілізація коштів вкладників (юридичних та фізичних осіб) на рахунки до запитання. Мобілізація коштів банків-кореспондентів на кореспондентські рахунки, відкриті в даному банку (рахунки лоро). Мобілізація коштів вкладників (юридичних та фізичних осіб) на строкові депозитні рахунки. Мобілізація коштів інших банків на строкові депозитні рахунки.	Залучені ресурси	Зобов'язання
Цінні папери на продаж	Вкладення в державні та корпоративні цінні папери, що обліковуються: – у торговельному портфелі цінних паперів; – у портфелі цінних паперів на продаж; – у портфелі цінних паперів, що утримуються до погашення			
Інвестиційний портфель	Інвестиції в державні та корпоративні цінні папери. Інвестиції в асоційовані компанії та дочірні установи.	Отримання кредитів від інших комерційних банків. Отримання кредитів від НБУ. Емісія та розміщення власних боргових цінних паперів.	Позичені ресурси	
Майно та нематеріальні активи	Вкладення в основні засоби. Вкладення в товарно-матеріальні цінності. Вкладення в нематеріальні активи.			

Крім активних та пасивних операцій є ще *комісійно-посередницькі*, проведення яких не пов'язане із залученням чи розміщенням ресурсів. Такі операції обліковуються не в балансі, а на позабалансових рахунках. До них належать: надання гарантій, консультацій, зберігання цінностей у банківському сейфі або цінних паперів у депозитарії, продаж бланків платіжних інструментів тощо.

Фінансовий стан банку характеризується такими його показниками, як доходи, витрати та прибуток. Дані за певний період (квартал, рік) містяться у звіті про фінансові результати, який відображає величину дохідних і витратних статей, згрупованих за їх характером та основними напрямками. У звіті відображено також формування *прибутку*, як різниці між валовими доходами і валовими витратами, та чистого прибутку – прибутку після сплати податку.

Доходи банку – це зростання економічних вигід протягом певного періоду в результаті реалізації банківського продукту та іншої діяльності банку у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань.

Валовий дохід залежить насамперед від обсягу кредитних вкладень та інвестицій банку, розміру процентної ставки по кредитах, які надаються, та величини і структури активів банку.

У науковій літературі банківські доходи і витрати класифікують разом враховуючи те, що банк має аналогічні за джерелами утворення та назвою доходи і витрати.

Усі доходи (витрати) банку поділяються на операційні та неопераційні.

Операційні доходи – це доходи від операційної діяльності банку, а саме: доходи за кредитними операціями та розміщеними депозитами, за відкритими рахунками, за операціями з цінними паперами та іноземною валютою тощо.

Неопераційні доходи містять: позитивні курсові різниці від переоцінки рахунків в іноземній валюті, доходи від оренди або реалізації майна, отримані штрафи, пені та інші позареалізаційні доходи тощо.

У звіті про фінансові результати операційні доходи поділені на певні види за джерелами утворення.

Процентні доходи – складаються з доходів від коштів, розміщених в інших банках (депозити та кредити), плати за кредитами, які надані суб'єктам господарської діяльності і фізичним особам, за інші види кредиту та з доходу від інвестиційних цінних паперів.

Комісійні доходи – охоплюють доходи від розрахунково-касового обслуговування банків та клієнтів, від кредитного обслуговування, за операціями з цінними паперами від імені клієнтів, за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів, від довірчого обслуговування банків та клієнтів, за позабалансовими операціями.

Дохід від торговельних операцій є результатом торгівлі цінними паперами, іноземною валютою та іншими фінансовими інструментами, що здійснюється з ініціативи банку і не є виконанням доручень клієнтів.

До інших банківських операційних доходів належить дивідендний дохід, дохід від оперативного лізингу, штрафи та пені, отримані за банківськими операціями, доходи від консультаційних послуг фінансового характеру.

До *непередбачених доходів* належать доходи, які виникли внаслідок надзвичайних подій (відшкодування збитків від надзвичайних подій державою та страховими компаніями) та інші непередбачені доходи.

Для оцінювання ефективності банківської діяльності використовується групування доходів і витрат відповідно до типових напрямів

утворення, а саме – на процентні та непоцентні. До непоцентних належать всі решта крім процентних.

Витрати банку – це зменшення економічної вигоди в певному періоді внаслідок проведення банком фінансових та господарських операцій, які зменшують активи або збільшують заборгованість.

Процентні витрати утворюються за депозитами клієнтів, депозитами та кредитами банків, реалізованими власними борговими цінними паперами. Розмір цих витрат залежить насамперед від величини процентних ставок за депозитами, тобто має чітко виражений рівень максимізації, збільшення якого веде до втрати клієнтів, дефіциту ресурсів та зниження темпів зростання.

Непоцентні витрати включають:

- комісійні витрати, сплачені іншим банкам або за послугами клієнтам;
- загальноадміністративні витрати (витрати на утримання та експлуатацію основних засобів, нематеріальних активів, амортизаційні відрахування, операційний лізинг, витрати на охорону, сплату податків та інших обов'язкових платежів та ін.);
- витрати на персонал (заробітна плата, премії, винагороди, витрати на соціальне забезпечення);
- відрахування до резервів на покриття ризикованих активів (за кредитами, цінними паперами тощо);
- непередбачені витрати, які виникли у зв'язку з подіями чи операціями, що відрізняються від звичайної діяльності банку і не є регулярними.

Розподіл прибутку, отриманого за рік, відбувається на зборах акціонерів банку, але, як правило, правління банку для фінансування поточної діяльності банку протягом звітного року використовує отриманий прибуток, а на зборах тільки затверджують фактичний розподіл прибутку. Переважно комерційний банк спрямовує кошти на формування резервного фонду та резервів для покриття можливих втрат від активних операцій. Вимоги НБУ щодо обов'язкового формування банками необхідних розмірів резервів для покриття можливих втрат від активних операцій змушують останніх приділяти їм постійну увагу і скоригувати розмір прибутку у разі невідповідності фактично створених резервів їх розрахунковим сумах.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(І) У ТЕСТАХ:

1.1. Скільки операцій належить до базових банківських операцій?

- а) 20;
- б) 3;
- в) 16;
- г) 10.

1.2. Який закон регулює банківські відносини в Україні?

- а) «Про банки і банківську діяльність»;
- б) «Господарський кодекс України»;
- в) «Про кредитно-депозитні операції»;
- г) «Про діяльність комерційних банків».

1.3. Які операції комерційних банків передбачають залучення коштів юридичних осіб та вкладів населення, отримання кредитів від комерційних банків та центрального банку, випуск банківських облігацій, векселів тощо?

- а) пасивні операції;
- б) активні операції;
- в) послуги;
- г) формування резервів.

1.4. Які операції комерційних банків передбачають розміщення банком власних та залучених коштів з метою отримання прибутків?

- а) пасивні операції;
- б) активні операції;
- в) послуги;
- г) формування резервів.

1.5. У вигляді чого отримують банки доходи від надання банківських послуг?

- а) у вигляді відсотків;
- б) у вигляді комісійних виплат;
- в) у вигляді дивідендів;
- г) у вигляді винагороди.

1.6. Які банківські операції належать до пасивних операцій?

- а) залучення депозитів юридичних осіб;
- б) залучення вкладів фізичних осіб;
- в) вкладення в цінні папери;
- г) трастові послуги.

1.7. Які банківські операції належать до активних операцій?

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- а) залучення депозитів юридичних осіб;
- б) залучення вкладів фізичних осіб;
- в) вкладення в цінні папери;
- г) трастові послуги.

1.8. Які банківські операції приносять банку комісійні доходи?

- а) залучення депозитів юридичних осіб;
- б) залучення вкладів фізичних осіб;
- в) касові послуги;
- г) надання кредитів банкам та населенню.

1.9. Які банківські операції приносять банку відсоткові доходи?

- а) формування касових залишків та резервів;
- б) розрахункові послуги;
- в) касові послуги;
- г) надання кредитів юридичним особам.

1.10. Які банківські операції належать до банківських послуг?

- а) формування касових залишків та резервів;
- б) розрахункові операції;
- в) касові операції;
- г) надання кредитів юридичним особам.

1.11. Який принцип функціонування комерційних банків як суб'єктів господарювання відповідає наступному твердженню: «банки отримали право самостійно здійснювати ціноутворення банківських продуктів у межах діючих обмежень, тобто самостійно встановлювати відсоткові ставки за депозитами та кредитами, розміри тарифів на розрахунково-касове обслуговування»?

- а) комерційного розрахунку;
- б) автономії;
- в) самоуправління;
- г) все для клієнта.

1.12. Який принцип функціонування комерційних банків як суб'єктів господарювання відповідає наступному твердженню: «доходи покривають витрати, відсутнє право на отримання державних субсидій, безпосередньою метою діяльності є отримання прибутку при розумному ризику»?

- а) комерційного розрахунку;
- б) автономії;
- в) самоуправління;
- г) все для клієнта.

1.13. Який принцип функціонування комерційних банків як суб'єктів господарювання відповідає наступному твердженню: «банки самостійно

визначають стратегію і тактику свого розвитку, своєї діяльності без втручання держави»?

- а) комерційного розрахунку;
- б) автономії;
- в) самоуправління;
- г) все для клієнта.

1.14. *Який принцип функціонування комерційних банків як суб'єктів господарювання відповідає наступному твердженню: «банки несуть повну відповідальність за клієнтів, забезпечують їхній прибуток»?*

- а) комерційного розрахунку;
- б) автономії;
- в) самоуправління;
- г) все для клієнта.

1.15. *Які є види банків за формою власності?*

- а) державні, приватні;
- б) державні, приватні, оптові;
- в) кооперативні, спеціалізовані, універсальні;
- г) міжнародні, регіональні, кооперативні.

1.16. *Які є види банків за масштабами операцій?*

- а) роздрібні, оптові;
- б) державні, приватні, оптові;
- в) державні, роздрібні;
- г) міжнародні, універсальні.

1.17. *Які є види банків за колом виконуваних операцій?*

- а) кооперативні, роздрібні;
- б) спеціалізовані, універсальні;
- в) спеціалізовані, універсальні, приватні;
- г) приватні, державні.

1.18. *Які є види банків за територіальним охопленням?*

- а) міжнародні, оптові, універсальні;
- б) регіональні, спеціалізовані;
- в) міжнародні, регіональні та банки, що ведуть діяльність у національному масштабі;
- г) з філіями, без філій.

1.19. *Які є види банків за порядком формування статутного фонду?*

- а) кооперативні, акціонерні;
- б) спеціалізовані, універсальні;
- в) з філіями, без філій;

г) приватні, державні.

1.20. *Яким має бути мінімальний розмір статутного капіталу для банків з національним капіталом?*

- а) 10 млн євро;
- б) 20 млн доларів США;
- в) 75 млн гривень;
- г) 20 млн євро.

1.21. *Яким має бути мінімальний розмір статутного капіталу кооперативного банку?*

- а) 10 млн євро;
- б) 20 млн доларів США;
- в) 75 млн гривень;
- г) 20 млн євро.

1.22. *Яким має бути мінімальний розмір статутного капіталу для банків з іноземним капіталом?*

- а) 10 млн євро;
- б) 20 млн доларів США;
- в) 75 млн гривень;
- г) 20 млн євро.

1.23. *Яким має бути мінімальний розмір статутного капіталу державних банків?*

- а) 10 млн євро;
- б) 20 млн доларів США;
- в) 75 млн гривень;
- г) 20 млн євро.

1.24. *З перерахованих функцій банківської системи виберіть ті, що забезпечує НБУ:*

- а) проведення грошово-кредитної політики;
- б) зберігання цінностей клієнта;
- в) зберігання та проведення операцій з золотовалютними запасами та резервами;
- г) емісія власних цінних паперів;
- д) довірчі операції клієнтів.

1.25. *Мінімальна кількість учасників місцевого кооперативного банку має бути не менше ніж:*

- а) 100 осіб;
- б) 50 осіб;
- в) однакова кількість фізичних та юридичних осіб, яких разом не менше 50 осіб;

г) свій варіант відповіді.

1.26. Організаційно-правовими формами банків в Україні можуть бути:

- а) лите АТ;
- б) ПАТ і кооперативні банки;
- в) ТзОВ, АТ та кооперативні банки.

1.27. Скільки часу регіональне управління НБУ перевіряє подані документи для реєстрації комерційного банку з метою надання висновку про доцільність створення банку та до моменту передачі документів та цього висновку до НБУ?

- а) 10 днів;
- б) 14 днів;
- в) 30 днів;
- г) 50 днів.

1.28. Чи необхідно для реєстрації комерційного банку згоду від НБУ на призначення на посаду голови правління і головного бухгалтера конкретних кандидатів?

- а) так;
- б) ні;
- в) деяких випадках.

1.29. Яке поняття відповідає наступному визначенню: «це банківська установа, яка не є юридичною особою, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку, має свій субкореспондентський рахунок і МФО, здійснює банківські операції на основі довіреності головного банку та дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження»

- а) представництво банку;
- б) філія банку;
- в) територіальне відокремлене безбалансове відділення банку.

1.30. Яке поняття відповідає наступному визначенню: «це банківська установа, яка не є юридичною особою, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку і ним фінансується, не має права здійснювати банківські операції, відкриває поточний рахунок в НБУ»?

- а) представництво банку;
- б) філія банку;
- в) територіальне відокремлене безбалансове відділення банку.

1.31. Яке поняття відповідає наступному визначенню: «це банківська установа, яка здійснює лише розрахунково-касове обслуговування клієнтів та вкладні операції»?

- а) представництво банку;

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- б) філія банку;
- в) територіальне відокремлене безбалансове відділення банку.

1.32. З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, забезпечення інтересів кредиторів, вкладників НБУ видає комерційним банкам:

- а) патенти;
- б) ліцензії;
- в) дозволи;
- г) рішення.

1.33. Новоствореному комерційному банку надають ліцензію у разі дотримання таких умов:

- а) наявність професійно придатних керівних осіб банку;
- б) відповідність приміщення банку вимогам НБУ;
- в) наявність угоди про оренду приміщення терміном на 6 місяців;
- г) наявність відповідних документів.

1.34. В Україні банки діють як:

- а) публічні акціонерні товариства;
- б) товариства з обмеженою відповідальністю;
- в) приватні підприємства;
- г) кооперативи.

1.35. Учасники якого товариства мають змогу на розмір своєї частки в товаристві отримувати акції, які можуть вільно обертатися?

- а) публічні акціонерні товариства;
- б) товариства з обмеженою відповідальністю;
- в) приватні акціонерні товариства;
- г) командитні товариства.

1.36. У чому проявляється принципова відмінність між ТзОВ та АТ:

- а) учасники ТзОВ мають право вимагати виділення своєї частки у статутному капіталі у випадку виходу з товариства;
- б) учасники АТ мають право вимагати виділення своєї частки у статутному капіталі у випадку виходу з товариства;
- в) учасники ТзОВ мають право отримувати винагороду від вкладення капіталу;
- г) учасники АТ не можуть у будь-який момент вийти з товариства.

1.37. Банки – це:

- а) суб'єкти валютного ринку;
- б) об'єкти валютного ринку;
- в) засоби валютного ринку;

г) методи валютного ринку.

1.38. Активи робочі – це

- а) кошти на коррахунку;
- б) кошти в касі;
- в) кошти вкладені в майно;
- г) надані кредити
- д) немає вірної відповіді.

1.39. Найвищим органом управління комерційного банку є:

- а) загальні збори учасників;
- б) ревізійний комітет;
- в) управління кредитних операцій;
- г) правління комерційного банку.

1.40. Загальне керівництво діяльністю комерційного банку здійснює:

- а) кредитний комітет;
- б) спостережна рада;
- в) правління комерційного банку;
- г) дирекція.

1.41. Контроль за фінансово-господарською діяльністю здійснює:

- а) кредитний комітет;
- б) ревізійна комісія;
- в) правління комерційного банку;
- г) дирекція.

1.42. Величина доходу комерційного банку залежить від:

- а) розмірів офісу;
- б) обсягів кредитних вкладень та інвестицій;
- в) розміру відсоткової ставки;
- г) кількості нормативних вказівок з НБУ.

1.43. До компетенції загальних зборів комерційного банку належить

- а) визначення організаційної структури;
- б) визначення основних напрямків діяльності;
- в) затвердження річних результатів діяльності комерційного банку;
- г) визначення розміру заробітної плати працівників.

1.44. Без висновку якого органу загальні збори акціонерів не мають права затвердити баланс?

- а) правління;
- б) ревізійний комітет;
- в) обліково-операційне відділення;
- г) дирекція.

1.45. Хто здійснює списання безнадійних позик?

- а) ревізійний комітет;
- б) кредитний комітет;
- в) дирекція;
- г) спостережна рада.

1.46. Проценти по вкладах, депозитах і міжбанківських кредитах відносяться до:

- а) постійних витрат комерційного банку;
- б) змінних витрат комерційного банку.

1.47. Які є види банківських доходів?

- а) процентні;
- б) документарні;
- в) комісійні;
- г) торговельні прибутки.

1.48. Фінансові результати діяльності комерційних банків відображаються у такій формі звітності, як:

- а) баланс;
- б) звіт про фінансові результати;
- в) платіжні відомості;
- г) накладні.

1.49. Що відноситься до дохідної частини звіту про прибутки і збитки?

- а) відсоткові доходи;
- б) податок на прибуток;
- в) зменшення резервів за заборгованістю;
- г) відрахування в резерви.

1.50. Що відноситься до витратної частини звіту про прибутки і збитки?

- а) відсоткові доходи;
- б) податок на прибуток;
- в) зменшення резервів за заборгованістю;
- г) відрахування в резерви.

1.51. Доходи та витрати комерційних банків обліковуються на рахунках:

- а) 9 класу;
- б) 6–7 класу;
- в) 5 класу;
- г) 3 класу.

1.52. *Вчення про найбільш ефективну діяльність комерційного банку є:*

- а) тактикою комерційного банку;
- б) стратегією комерційного банку;
- в) цілями комерційного банку;
- г) метою діяльності комерційного банку.

1.53. *Що відноситься до стратегічних факторів, що забезпечують успіх банківської діяльності?*

- а) раціональна структура комерційного банку;
- б) якість менеджменту;
- в) мотивація праці працівників банку;
- г) кількість депозитів.

1.54. *Організаційна сукупність різних банків у їх взаємозв'язку, яка існує в країні в цілком визначений історичний період, що формується в процесі державотворення як дворівнева система – це:*

- а) грошово-мультиплікативна система;
- б) кредитна система;
- в) банківська система;
- г) фінансова система.

1.55. *Національний банк України підзвітний:*

- а) КМУ;
- б) ВРУ;
- в) Президентові України.

1.56. *Організації, які купують предмети довгочасного кредитування (машин, обладнання, транспортні засоби тощо) і надають їх у довгострокову оренду (на 5–8 років і більше) фірмі-орендарю, яка поступово сплачує вартість взятого в оренду майна – це:*

- а) лізингові компанії;
- б) факторингові компанії;
- в) страхові компанії;
- г) ломбарди.

1.57. *Установи, які випускають і продають власні цінні папери, в основному дрібним індивідуальним інвесторам носять назву:*

- а) страхові компанії;
- б) інвестиційні компанії;
- в) комерційні банки;
- г) НБУ.

1.58. *Пенсійні фонди можуть бути:*

- а) державні;
- б) комунальні

- в) приватні;
- г) комерційні.

1.59. *Кредитні установи, що надають кредити під заставу рухомого майна:*

- а) банки;
- б) ломбарди;
- в) фінансові компанії;
- г) кредитні товариства.

1.60. *Фінансові компанії спеціалізуються на кредитуванні:*

- а) продажу споживчих товарів на виплату;
- б) автотранспорту;
- в) вугільної галузі;
- г) надають комерційні кредити.

1.61. *Громадські організації, створенні на добровільних засадах із метою фінансового і соціального захисту її членів через залучення їх до особистих заощаджень для взаємного кредитування – це:*

- а) факторингові компанії;
- б) ломбарди;
- в) пенсійні фонди;
- г) кредитні спілки.

1.62. *Представниками міжбанківських об'єднань є:*

- а) банківський картель;
- б) банківський консорціум;
- в) банківський концерн;
- г) усі відповіді правильні.

1.63. *Перше асоціативне міжбанківське об'єднання в Україні створене у:*

- а) 1992 р.
- б) 1993 р.
- в) 1990 р.
- г) 2001 р.

1.64. *Монопольне об'єднання акціонерних банків, де головне акціонерне товариство володіє контрольним пакетом акцій юридично самостійних банків, тим самим фактично встановлює фінансовий контроль за їх діяльністю – це:*

- а) банківський концерн;
- б) асоціація банків;
- в) банківський холдинг;
- г) банківський картель.

1.65. Банківський консорціум характеризується:

- а) безстроковістю;
- б) платністю;
- в) тимчасовістю;
- г) не має правильної відповіді.

1.66. Банк набуває статусу спеціалізованого у випадку коли:

- а) 70 % його активів є однотипними;
- б) 50 % його активів є однотипними;
- в) 30 % його активів є однотипними;
- г) 90 % його активів є однотипними.

1.67. Від сплати усіх видів податків, зборів і державного мита звільняються:

- а) комерційні банки;
- б) НБУ;
- в) пенсійні фонди;
- г) ломбарди.

1.68. Скільки груп банківських операцій існує:

- а) 5;
- б) 4;
- в) 3;
- г) 6.

1.69. Повні типи банківських операцій:

- а) пасивні, активні, банківські послуги, власні операції;
- б) пасивні, банківські послуги, традиційні;
- в) активні і пасивні;
- г) активні, власні операції, депозитні.

1.71. Пасивні операції – це:

- а) які проводять банки з метою прибуткового використання і розміщення залучених коштів
- б) власні операції
- в) за допомогою яких утворюються банківські ресурси
- г) вірна відповідь відсутня.

1.72. Активні операції також називають:

- а) операції з цінними паперами
- б) традиційні
- в) кредитні
- г) депозитні.

1.73. Вказати випадки скасування ліцензії на проведення банківських операцій:

Дати відповіді на питання:

- а) відсутні приміщення, що забезпечують збереження цінностей.
- б) недостатня забезпеченість технічними засобами.
- в) недостатньо коштів.
- г) банківські операції, на які була видана ліцензія, не проводились протягом року.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ:

1. Комерційний банк – це
2. Філія банку – це
3. Представництво банку – це
4. Територіальне відокремлене безбалансове відділення банку – це
5. Пасивні операції банку – це
6. Активні операції банку – це
7. Банківська ліцензія – це
8. Доходи банку – це
9. Витрати банку – це
10. Чистий операційний прибуток – це
11. Прибуток до сплати податку – це
12. Чистий прибуток після оподаткування – це
13. Прибуток, що підлягає розподілу – це
14. Нерозподілений прибуток – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Сутність діяльності комерційного банку.
2. Основні операції комерційного банку.
3. Види комерційних банків.
4. Порядок реєстрації комерційного банку та ліцензування його діяльності.
5. Види банківських об'єднань.
6. Організаційна структура комерційного банку.
7. Доходи банку.
8. Витрати банку.
9. Прибуток банку.
10. Основні лінійні підрозділи комерційного банку.

ТЕМА 2.

РЕСУРСИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ, ЇХ ФОРМУВАННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТ

2.1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ

Більшість літературних джерел дають таке визначення *банківським ресурсам* – «це сукупність грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні банків та використовуються ними для здійснення активних та інших операцій». За своєю суттю, банківськими ресурсами є його пасиви, які становлять частину бухгалтерського балансу, що відображує в грошовому вираженні джерела утворення коштів банку. Тому операції, з допомогою яких банки формують свої ресурси, називаються *пасивними*.

Банківські ресурси класифікують за різними ознаками:

1. *За економічною природою* ресурси банку розподіляються на власні кошти і зобов'язання банку.

Власні кошти банку часто називають власним капіталом або просто капіталом.

Власний капітал являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать власникам. До власного капіталу входять статутний, резервний, субординований капітали, нерозподілений прибуток, спеціальні фонди і загальні резерви.

Зобов'язання є перед вкладниками та кредиторами. Тобто зобов'язання містять залучені кошти, які є депозитними вкладками різноманітних видів, та позикові кошти, які є міжбанківськими кредитами, емітованими та реалізованими власними борговими цінними паперами. Позикові та залучені кошти часто ще називають платними пасивами, оскільки за користування ними банк повинен сплатити певні відсотки (крім кредиторської заборгованості).

2. *За термінами залучення* ресурси банку поділяються на *постійні, строкові й до запитання*.

До *постійних* належать власні кошти банку.

До *строкових* пасивів слід віднести строкові депозити та кредити, що, у свою чергу, розподіляються на кошти надані на певний строк і з попереднім повідомленням про вилучення.

2.2. Зміст та порядок формування власного капіталу банку

У останню групу пасивів банку входять розрахункові й поточні рахунки фізичних та юридичних осіб, бюджетні рахунки, карткові рахунки, лоро-рахунки банків-кореспондентів.

3. *За суб'єктами джерел вкладень* усі ресурси комерційного банку можуть бути розділені на кошти – фізичних, юридичних осіб, кошти бюджету та позабюджетних фондів, кошти НБУ, кошти комерційних банків.

2.2. ЗМІСТ ТА ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

У нормативних актах залежно від структури, способів формування та оцінок виділяють такі поняття банківського капіталу:

- *капітал банку* – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань;
- *капітал підписний* – величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї);
- *капітал статутний* – сплачений та зареєстрований підписний капітал;
- *капітал регулятивний* – складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

У фінансовій звітності банку *капітал (власні кошти)* є різницею між активами та зобов'язаннями.

Основний капітал (капітал 1-го рівня) банку включає:

а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал.

б) розкриті резерви, що створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку (резерви, що оприлюднені банком у фінансовій звітності): дивіденди, що направлені на збільшення статутного капіталу; емісійні різниці; резервні фонди, що створюються згідно із законами України; загальні резерви, що створюються під невизначений ризик при проведенні банківських операцій.

Сума основного капіталу коригується на розмір очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

- недосформованих резервів під можливі збитки;
- нематеріальних активів за мінусом суми зносу;

- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують затвердження;
- збитків поточного року.

Згідно діючого законодавства *додатковий* капітал (капітал 2-го рівня) банку може включати:

- а) резерви під стандартну заборгованість інших банків;
- б) резерви під стандартну заборгованість клієнтів за кредитними операціями банків (крім резервів за виданими банком зобов'язаннями);
- в) підтверджена аудитором сума переоцінки вартості основних засобів, які є власністю банку і належать до нерухомого майна
- г) результат поточного року (прибуток);
- г) субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал);
- д) нерозподілений прибуток минулих років;
- ж) прибуток звітного року, що очікує затвердження.

НБУ має право визначати постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розмір основного капіталу.

Для визначення *регулятивного капіталу* банку загальну суму основного капіталу (капітал першого рівня) та додаткового капіталу (капітал другого рівня), зменшують на відвернення.

Відвернення банку включають до себе такі елементи: вкладення банку в акції та боргові зобов'язання інших банків як із метою продажу, так і з метою інвестування, а також резерви, що утворюються для покриття збитків від знецінених цінних паперів і боргових зобов'язань; вкладення в асоційовані та дочірні компанії.

Регулятивний капітал є одним з найважливіших показників діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які беруть банки на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків. Регулятивний капітал входить до складу обов'язкових економічних нормативів, розмір якого контролюється НБУ і становить на сьогодні 120 млн грн. Банк не має права без згоди НБУ зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня.

Капітал банку не може бути меншим суми статутного капіталу, необхідного для заснування банку. В Україні *формування та збільшен-*

ня статутного капіталу банку дозволено виключно шляхом грошових внесків. Мінімальний розмір статутного капіталу на день реєстрації банку не може бути меншим 75 мільйонів гривень.

У залежності від організаційно-правової форми діяльності комерційного банку його статутний капітал поділяється на *акціонерний* та *пайовий*.

Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України про господарські товариства та цінні папери з урахуванням особливостей банківського законодавства. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника. Привілейовані акції можуть бути випущені на суму, що не перевищує 10% статутного капіталу банку.

Збільшення статутного капіталу акціонерного комерційного банку здійснюється шляхом:

- випуску нових акцій,
- збільшення номінальної вартості акцій;
- обміну облігацій на акції;
- переведення субординованого боргу до розряду статутного капіталу;
- капіталізації дивідендів.

Збільшення статутного капіталу пайового банку відбувається за рахунок додаткових внесків учасників, причому вони можуть не впливати на розмір частки учасників в статутному капіталі, зазначеної в установчих документах, якщо інше не передбачено цими документами.

Зменшення статутного капіталу здійснюється шляхом зменшення номінальної вартості акцій або зменшення кількості акцій шляхом викупу їх частини у власників з метою анулювання.

Чинним законодавством регулюється також порядок створення та використання *резервного капіталу*, який формується в процесі основної діяльності банку. Його призначенням є покриття можливих втрат за операціями та послугами, які виконує чи надає комерційний банк, а також якщо недостатньо прибутку для виплати дивідендів за привілейованими акціями.

Мінімальний розмір резервного капіталу визначений законодавством і не може бути меншим 25% регулятивного капіталу, а розмір відрахувань – меншим 5% чистого прибутку. Резервний капітал формується та використовується в порядку, установленому загальними зборами учасників банку. У разі використання коштів з резервного капіталу відрахування від чистого прибутку на його формування поновлюються.

Згідно з чинним законодавством комерційні банки мають право створювати з чистого прибутку спеціальні фонди та резерви, кількість, назва, порядок створення, формування та використання яких визначається загальними зборами учасників.

Спеціальні фонди призначені для розширення і розвитку банківської діяльності та її матеріально-технічної забезпеченості, вирішення питань матеріального стимулювання працівників та соціального розвитку колективу банку.

Спеціальними резервами є, як правило, резерви під стандартну заборгованість інших банків та клієнтів за активними операціями банку.

Власний капітал комерційного банку включає такий компонент, як *результати переоцінки окремих активів*, зокрема основних засобів та нематеріальних активів. Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів або нематеріального активу включається до складу додаткового капіталу, а сума уцінки – до складу витрат, крім певних випадків.

Прибуток банку є важливим джерелом поповнення власного капіталу банку. Після розподілу чистого прибутку якась певна його частина залишається, як правило, для реінвестування в діяльність банку. Тобто, нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку, яка залишається після нарахування дивідендів, відрахувань у загальні резерви, резервний капітал та інші фонди (резерви), створені відповідно до рішень загальних зборів учасників банку або чинного законодавства.

До складу додаткового капіталу включаються кошти, залучені на умовах *субординованого боргу*, тобто боргу, який виникає у комерційного банку в разі залучення коштів інвестора з метою включення їх до капіталу банку. При цьому сума таких коштів, уключених у капітал, не може перевищувати 50% розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20% від його первинної вартості протягом п'яти останніх років угоди.

Залучення коштів на умовах субординованого боргу з метою їх врахування до додаткового капіталу банку у вигляді позик, кредитів, депозитів юридичних осіб може здійснюватися як шляхом укладення прямих договорів між банком-боржником та інвестором, так і шляхом випуску банком-боржником облігацій (про що укладається договір про залучення коштів шляхом випуску облігацій).

Сума залучених коштів на умовах субординованого боргу повинна бути не меншою 100 тис. грн. Капіталізація процентів за субординованим боргом не допускається. У разі залучення коштів на умовах

субординованого боргу шляхом випуску облігацій процентна ставка залишається незмінною протягом усього періоду обігу облігацій, визначеного в рішенні про випуск облігацій.

Кошти на умовах субординованого боргу залучаються на строк не менше п'яти років і повинні мати первинний строк погашення не менше п'яти років. За спільним зверненням інвестора та банку-боржника, Національний банк України може надати дозвіл на переведення субординованого капіталу до розряду статутного капіталу.

Призначення банківського капіталу виражається в його *функціях: захисній, оперативній та регулюючій*.

У разі появи значних непередбачених збитків чи відтоку залучених коштів банк має можливість продовжувати операції практично тільки за рахунок власного капіталу. Тобто сформовані в процесі операційної діяльності на достатньому рівні загальні та спеціальні резерви забезпечують надійне функціонування банку та його платоспроможність. Таким чином, основною функцією власного капіталу вважають *захисну*, яка передбачає захист інтересів вкладників і кредиторів банку.

Оперативна функція означає забезпечення умов для здійснення банківської діяльності за рахунок власних коштів на етапі створення банку (придбання будівель, обладнання тощо), а також в процесі подальшого розширення та структурного розвитку банку, розроблення і впровадження нових банківських технологій та продуктів.

Регулююча функція капіталу пов'язана виключно з особливою зацікавленістю суспільства в успішному функціонуванні банків. За допомогою показника капіталу центральний банк (НБУ) здійснює оцінку і контроль за діяльністю комерційних банків. Так, від банків вимагається підтримувати їх регулятивний капітал на рівні, що становить не менше восьми відсотків, зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань. НБУ має також право встановлювати мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.

Оскільки основною функцією банків є мобілізація тимчасово вільних коштів фізичних та юридичних осіб з подальшим їх розміщенням від свого імені, то більшу частину банківських ресурсів становлять залучені та позичені кошти. Так, на відміну від підприємств, частка власного капіталу в пасивах більшості банків становить 8–15%. Однак практика показує, що існують об'єктивні чинники, які суттєво впливають на розмір капіталу. До них належать:

- *граничний розмір, характер та ризикованість активних операцій банку*. Збільшення обсягу активних операцій, впровадження

нових фінансових технологій, надання позик з більшим ризиком потребує зростання відповідних резервів і, відповідно, власного капіталу;

- *специфіка клієнтів банк*. Якщо серед клієнтів банку є великі кредитоспроможні підприємства, то існує потреба в більшому розмірі власного капіталу ніж при обслуговуванні значної кількості дрібніших позичальників, оскільки тоді зростають ризики на одного позичальника;
- *політика НБУ та розвиток ринку кредитних ресурсів*. Зміна економічної ситуації може спричинити підвищення НБУ рівня статутного капіталу комерційних банків або/і зміну нормативів капіталу. Також посилення кредитної політики, зростання фінансового контролю в поєднанні з недостатньо розвинутим ринком кредитних ресурсів обумовлює потребу в нарощуванні власного капіталу банками.

2.3. СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ БАНКУ

Зобов'язання – це акумульовані банком ззовні кошти, які в своїй більшості становлять тимчасово вільні кошти фізичних і юридичних осіб мобілізовані банком за відповідну плату на певних умовах і на певний термін чи до запитання.

За економічним змістом зобов'язання поділяються на:

- кредити, отримані від НБУ;
- кошти інших банків (залишки на коррахунках, кредити та депозити);
- кошти клієнтів (кошти до запитання і строкові кошти фізичних та юридичних осіб);
- кошти бюджету, позабюджетних фондів та інші кошти клієнтів, що утримуються з бюджету;
- боргові цінні папери, емітовані банком;
- чисті нереалізовані витрати від похідних фінансових інструментів;
- нараховані витрати до сплати;
- субординована заборгованість та інші зобов'язання.

Банки прагнуть збільшення частки депозитів у структурі зобов'язань, оскільки це дешевше джерело формування ресурсів ніж позикові кошти.

Депозит (вклад) – грошові кошти, що надаються фізичними чи юридичними особами в управління банку на певних умовах, що оформляється відповідною угодою.

Депозитна операція – операція із залучення коштів на вклади та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів.

Суб'єктами депозитних операцій є як комерційні банки, які виступають як позичальниками, так і кредиторами-власниками коштів. Для здійснення банківських операцій банки використовують різні види банківських рахунків. Банки самостійно визначають розмір відсоткової ставки за різними видами депозитів та розробляють форму та умови депозитної угоди.

Краще зрозуміти сутність депозиту дозволяє їх класифікація за різними ознаками.

1. *За терміном залучення* депозити поділяють на *депозити до запитання і строкові*.

Депозити до запитання – це кошти, що знаходяться на поточних, карткових, бюджетних або кореспондентських рахунках комерційних банків і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах.

Вклади до запитання призначені для отримання виручки від реалізації товарів суб'єктами господарювання, заробітної плати працівниками, сплати податків та інших обов'язкових платежів, здійснення поточних розрахунків і можуть у будь-який час за вимогою клієнта бути поповнені або вилучені, причому як частково, так і повністю. Кошти з поточного рахунку можуть вилучатися через видачу готівки, виконання платіжних документів, сплату чеків або векселів.

Вклади до запитання є нестабільними, відповідно банки не можуть їх використовувати для інвестиційних та кредитних операцій, які є найбільш прибутковими. Тому і по вкладах до запитання банки сплачують малі відсотки, або не сплачують взагалі. Часто банки намагаються залучити клієнтів і стимулювати приріст поточних вкладів за рахунок надання їм додаткових послуг та підвищення якості обслуговування, а саме: кредитування з поточного рахунку, пільги вкладникам в одержанні кредиту, використання зручних для клієнта форм розрахунків: застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультативне обслуговування тощо. Для покриття операційних витрат, пов'язаних з веденням поточних рахунків, банк стягує з клієнта комісійну винагороду. Банки можуть не стягувати комісії з безпроцентних рахунків за умови зберігання на них стабільного залишку не нижче встановле-

ного рівня. Усі ці умови про сплату відсотків за залишками коштів, розмір комісійної плати тощо визначаються при відкритті цих рахунків у двосторонніх угодах, які щороку оновлюються.

Строкові депозити – це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку з нарахуванням відсотків протягом визначеного терміну, який зазначається при відкритті цих рахунків.

Строкові вклади можуть бути вилучені вкладником, як правило, після закінчення обумовленого строку шляхом переказування коштів на поточний рахунок (для юридичних осіб) або готівкою з каси банку (для фізичних осіб).

Залучення депозитів юридичних і фізичних осіб оформляється банком шляхом відкриття строкового депозитного рахунка з укладенням договору банківського вкладу, або видачі ощадного (депозитного) сертифіката.

Відсоткова ставка за строковими вкладками диференціюється залежно від терміну та виду вкладу, виду валюти внеску, мінімального розміру вкладу, умов нарахування та виплати відсотків.

Для банку строкові вклади є стабільним джерелом формування ресурсів, які він може вкладати в дохідні активи.

2. Виходячи із *можливостей капіталізації нарахованих відсотків*, виокремлюють *вклади з простими та складними відсотками*. Вклади з простими відсотками передбачають нарахування відсотків з початкової суми вкладу, а зі складними відсотками – з суми вкладу та відсотків за всі попередні періоди нарахувань.

3. За *характером визначення процента* вклади бувають: з *фіксованою процентною ставкою*; з *плаваючою процентною ставкою*; *безпроцентні*.

4. Залежно від *періодичності виплати процентів* за вкладками їх поділяють на: вклади з виплатою процентів: *за період* (через певний час після залучення банками коштів); *авансом* (одночасно із внесенням коштів на вклад); *за запитом* (у зв'язку із закриттям вкладного рахунка).

5. За *характером вилучення коштів* вклади поділяються на такі: з *попереднім повідомленням про вилучення*; *без попереднього повідомлення про вилучення*; з *обмеженнями у вилученні коштів*.

6. Залежно від *можливості одержання вкладником додаткових послуг та пільг* від розміщення коштів на вклади розрізняють: *чисті вклади* (немає ніяких додаткових послуг чи пільг); *вклади з правом одержання пільгового кредиту або використання вкладу як застави*; *вклади з можливістю одержання додаткових безоплатних послуг*; *вклади з іншими послугами та пільгами*.

7. За *формою доходу* від депозитного розміщення коштів розрізняють *вклади з доходами в грошовій та грошово-речовій формах*.

8. Залежно від *виду валюти*, в якій залучаються кошти у вклади, розрізняють *вклади в національній та іноземних валютах*.

9. Залежно від *категорії вкладника* виділяють *вклади фізичних та юридичних осіб*.

Зазначені категорії вкладників за своїм складом теж неоднорідні, а тому їх, у свою чергу, можна класифікувати в залежності від форми власності, організаційно-правових форм підприємства, резидентності, виду економічної діяльності, віку вкладника тощо.

Банками використовуються дві форми залучення коштів на строкові вклади: укладення депозитного договору або продаж сертифікату.

Депозитний договір засвідчує право комерційного банку управляти залученими від юридичних і фізичних осіб коштами та право вкладників отримати в чітко визначений строк суму депозитного вкладу і відсотків за його користування. Основними реквізитами та умовами депозитного договору є: назви та адреси банку та власника коштів, дата внесення депозиту, сума та валюта депозиту, дата вимоги вкладником своїх коштів, відсоткова ставка за користування депозитом, інші умови нарахування та виплати відсотків, обов'язки та права вкладника та банку, відповідальність сторін за недотримання умов депозитної угоди, підписи сторін.

Сертифікат – це письмове свідоцтво банку про депонування коштів, яке засвідчує право вкладника або його правонаступника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту (вкладу) та відсотків за ним.

Сертифікати класифікуються за багатьма ознаками:

1. За *типом покупки*: ощадний сертифікат надається фізичним особам, депозитний – юридичним особам.
2. За *видом валюти*: сертифікати у національній та в іноземній валюті.
3. За *способом випуску*: сертифікати випускаються *одноразово та серіями*.
4. За *можливістю обігу*: на *пред'явника* або *іменні* сертифікати.
5. За *періодом обігу*: *до запитання* або *строкові* сертифікати.
6. За *формою випуску*: сертифікати в *документарній* та в *бездокументарній* формі.
7. За *способом сплати доходів*: *процентні* та *дисконтні* сертифікати.

За *процентними* дохід обчислюється відсотками, нарахованими на номінал. У свою чергу, процентні сертифікати залежно від умов сплати процентів поділяються на сертифікати зі сплатою процентів у день їх погашення та з *регулярною виплатою процентів після закінчення розрахункового періоду*, обумовленого умовами випуску.

Дисконтні сертифікати розміщуються зі знижкою (нижче їх номінальної вартості) і погашаються за номінальними цінами. Тобто власники таких сертифікатів одержують процентний дохід у вигляді знижки (дисконту).

Строк обігу сертифіката встановлюється від дати видачі сертифіката до дати, коли власник сертифіката отримує право вимоги депозиту за сертифікатом.

За своєю суттю сертифікат є цінним папером. Депозитний сертифікат може використовуватися його власником як платіжний засіб і обертатися на фондовому ринку. Завдяки вторинному ринку цінних паперів сертифікат може бути достроково проданий власником іншій особі з одержанням деякого прибутку за час володіння і без зміни при цьому обсягу ресурсів банку, тоді як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку – втрату частини ресурсів.

Банківські ресурси у формі депозитів є основним джерелом їх формування. Однак депозитне залучення коштів має свої зауваження. Так, банки змушені витратити значні кошти на маркетингові заходи, здійснювати платежі до Фонду гарантування вкладів, врешті решт депозитне розміщення коштів залежить від ініціативи потенційних вкладників і не дуже суттєво від прагнення самого банку.

До позикових джерел банківських ресурсів належать кошти, отримані від емісії і продажу власних боргових цінних паперів, та кредити, отримані від інших комерційних банків та НБУ.

Комерційний банк може випускати облігації для залучення позикових коштів лише за умови повної сплати усіх випущених ним акцій. До акціонерних банків, що випускають облігації, застосовуються такі самі вимоги, як і при випуску акцій. Емісія облігацій регламентується законами України «Про господарські товариства» і «Про цінні папери та фондовий ринок», тобто тими самими законодавчими актами, що й випуск акцій.

Реалізація емітованих банком облігацій свідчить про надання покупцями таких цінних паперів коштів у розпорядження емітента у формі строкової позики. Власник облігації отримує дохід у вигляді відсотку

протягом терміну дії позики або дисконту у випадку продажу облігації зі знижкою. З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику облігації її номінальну вартість. Відсотки, які нараховуються за облігаціями, так само як за депозитами, банки відносять до процентних витрат.

Для міжбанківських кредитів характерна короткостроковість, нижча ніж для підприємств відсоткова ставка та швидкість прийняття рішення про надання позики. Поширеними є кредити на один день, метою яких є підтримання поточної ліквідності банку.

Для банку-позичальника міжбанківський кредит є дорогим ресурсом і його значна частка в структурі зобов'язань свідчить про негаразди в банку. Банк-кредитор повинен завжди детально оцінювати ситуацію, ретельно аналізувати динаміку економічних нормативів позичальника та виявляти реальні причини браку ресурсів.

Поширеним методом формування банківських ресурсів є кредити, надані НБУ, оскільки вони надаються під мінімальні відсотки (не нижче облікової ставки). Як кредитор останньої інстанції з метою ефективного регулювання грошово-кредитним ризиком та забезпечення ліквідності банків НБУ здійснює рефінансування банківських установ такими методами:

- здійснення операцій на відкритому ринку;
- надання стабілізаційних кредитів;
- проведення біржових та позабіржових операцій з купівлі-продажу державних цінних паперів.

Операції на відкритому ринку НБУ проводить, здійснюючи короткострокове та середньострокове рефінансування банків через кількісний або процентний тендер, а також через постійно діючу лінію рефінансування (кредит «овернайт»).

До участі в тендері допускаються комерційні банки, які відповідають таким вимогам:

- функціонують на ринку не менше одного року;
- мають ліцензію НБУ на здійснення відповідних банківських операцій;
- володіють високоліквідними активами (цінними паперами та іншими цінностями), які можуть бути прийняті в заставу;
- дотримуються рекомендованих значень таких нормативів капіталу: капіталу банку (Н1), мінімального розміру статутного капіталу (Н2), платоспроможності (Н3), достатності капіталу (Н4), у тому числі розмір зареєстрованого та сплаченого статутного

капіталу не повинен бути меншим, ніж розмір, що визначений кваліфікаційними вимогами;

- виконують нормативи загальної ліквідності та співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку;
- мають сформовані резерви для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями відповідно до встановлених обсягів;
- здійснюють своєчасне погашення одержаних від НБУ кредитів;
- мають прострочені та сумнівні кредити, що не перевищують 10 % кредитного портфеля;
- надали іншим банкам кредити, що не перевищують 5 % кредитного портфеля банку.

Короткострокове рефінансування банків за допомогою операцій на відкритому ринку здійснюється на термін до 14 днів, середньострокове – до шести місяців, через *кількісний та процентний тендер або кредитний аукціон*.

Рефінансування банків через операції на відкритому ринку здійснюється під забезпечення державних цінних паперів або врахованих банком векселів у розмірі, що не перевищує 85 % від балансової вартості державних цінних паперів та 70 % від номінальної вартості врахованих векселів. Термін погашення прийнятих під забезпечення цінних паперів повинен бути не раніше ніж через 10 днів для державних цінних паперів та 30 днів для векселів.

НБУ попередньо повідомляє банки про дату проведення тендеру, а також надає інформацію про: вид тендера (процентний чи кількісний), термін кредитування, загальну суму пропонувананих кредитних коштів (або без зазначення такої), мінімальну суму кредиту для одного банку, відсоткову ставку, перелік цінних паперів, які можуть бути забезпеченням кредиту та ін.

Один банк не може одержати більше, ніж 50 % запропонованого обсягу кредитів на кредитному аукціоні.

При проведенні кількісного тендера розподіл кредитів здійснюється згідно з поданими заявками до закінчення запропонованої на цей тендер суми. Якщо пропонувананих кредитних коштів недостатньо для задоволення усіх заявок банків, то їх за однією тендерною ціною розподіляють між усіма банками пропорційно до поданих заявок.

Під час проведення НБУ процентного тендера банки самостійно пропонують процентну ставку, за якою вони погоджуються одержати кошти, яка повинна бути не нижча за облікову. На процентному тендері заявки задовольняються відповідно до зниження запропонованої в них

процентної ставки, починаючи з найвищої, і надалі поступово знижуючи до закінчення запропонованого обсягу кредитів або задоволення всіх заявок банків. Якщо кредитної суми недостатньо і неможливо задовольнити заявки усіх банків – учасників процентного тендера, які пропонують однакову процентну ставку, кошти, що залишилися, розподіляються пропорційно між цими банками.

Для підтримання миттєвої ліквідності банку НБУ запровадив постійно діючу лінію рефінансування, а саме – надає *кредит «овернайт»* – кредит на один робочий день. Такі кредити надаються під забезпечення державних цінних паперів, якими володіє банк – клієнт Депозитарію НБУ, і не обтяжені в обігу. НБУ щоденно оголошує відсоткову ставку банкам, з якими щоквартально укладається кредитна угода. Кредит «овернайт» надається в розмірі не більше ніж 85 % забезпечення.

У разі неповернення банком кредиту «овернайт» і процентів за користування ним наступного після отримання кредиту робочого дня до банку-позичальника застосовується безспірне стягнення заборгованості з його кореспондентського рахунку. Якщо на цьому рахунку недостатньо коштів, непогашена заборгованість прирівнюється до прострочених кредитів із нарахуванням пені у розмірі 0,5 % за кожний день прострочки, але не більше ніж за 10 днів, по закінченню яких НБУ має право продати державні цінні папери.

Якщо банк функціонує у режимі фінансового оздоровлення НБУ може надати йому *стабілізаційний кредит*, який має цільове призначення і не може використовуватись для кредитних операцій цього банку. Цей кредит надається під відповідне забезпечення заставою високоліквідних активів банку-позичальника або гарантією чи порукою іншого фінансово стабільного банку чи фінансової установи.

Стабілізаційний кредит надається банкам строком до трьох років, а якщо програма фінансового оздоровлення забезпечує достатні грошові потоки, то банку може надаватися короткостроковий кредит строком до одного року.

Ще одним засобом рефінансування комерційних банків є *ломбардний кредит*, який надається на строк до тридцяти днів у межах лімітів, встановлених на квартал НБУ для своїх регіональних управлінь.

Забезпеченням ломбардного кредиту повинні бути державні цінні папери, випущені Міністерством України, їх перелік періодично змінюється і затверджується правлінням НБУ і доводиться до відома комерційних банків. Такі державні цінні папери повинні бути занесені НБУ до ломбардного списку як такі, що перебувають на балансі комерційного банку

і що до них немає претензій, а також термін їх погашення не припадає на термін користування ломбардним кредитом (не раніше, як через 35 днів з моменту переказування їх на рахунок ДЕПО в НБУ). Сума наданого ломбардного кредиту не може перевищувати 75 % вартості забезпечення.

Рішення про надання ломбардного кредиту приймає регіональне управління НБУ, після чого комерційний банк переказує портфель цінних паперів, які є забезпеченням кредиту, зі свого ДЕПО-рахунка на ДЕПО-рахунок у депозитарії НБУ. Одночасно регіональне управління НБУ зараховує кредитні кошти на кореспондентський рахунок банка-позичальника. Після закінчення терміну погашення ломбардного кредиту регіональне управління НБУ списує його суму та відсотки за користування ним з кореспондентського рахунка комерційного банку. Після цього НБУ розблоковує рахунки ДЕПО комерційного банку, і цінні папери знову переходять у власність комерційного банку. При недостатності коштів на кореспондентському рахунку комерційного банку залишок заборгованості за ломбардним кредитом і відсотки по ньому погашаються за рахунок коштів від реалізації НБУ цінних паперів, наданих банком як забезпечення кредиту.

Ефективним інструментом оперативного управління ліквідністю комерційних банків та регулювання обсягів грошової маси в обігу є *операції репо*.

Учасниками операцій репо можуть бути банки, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій та письмовий дозвіл НБУ на: операції за дорученням клієнтів або від свого імені; депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Операція репо – це операція з цінними паперами, що складається з двох частин і для здійснення якої укладається договір між НБУ та банком про продаж (купівлю) державних цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного їх продажу (купівлі) у визначений строк за обумовлену договором ціну.

«Пряме» репо – це договір про купівлю НБУ державних цінних паперів із портфеля банку з подальшим зобов'язанням цього банку викупити ці державні цінні папери за обумовленою ціною на обумовлену дату.

«Зворотне» репо – це договір про продаж НБУ із свого портфеля державних цінних паперів з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків за обумовленою ціною на обумовлену дату.

Для підтримки своєї короткострокової ліквідності банки можуть звертатися з проханням до НБУ щодо здійснення операції «прямого»

репо. При цій операції ціною купівлі Національним банком державних цінних паперів із портфеля банку є ринкова або балансова вартість державних цінних паперів. Ціна зворотного продажу Національним банком державних цінних паперів залежить від суми отриманих банком коштів, строку дії операції репо, ставки рефінансування НБУ, яка діяла у відповідному періоді, процентних ставок за кредитами та депозитами на міжбанківському ринку.

При накопиченні надлишкової ліквідності в банківській системі, значному зростанні грошової маси Національний банк може продавати з власного портфеля державні цінні папери шляхом операцій «зворотного» репо за умови викупу цих самих державних цінних паперів в установленний термін. Ціною продажу Національним банком державних цінних паперів зі свого портфеля за операцією «зворотного» репо є ринкова або балансова (у разі відсутності активного фондового ринку) їх вартість. Ціна зворотного викупу банками державних цінних паперів залежить від суми залучених Національним банком коштів, строку дії операції репо, процентних ставок за борговими зобов'язаннями Національного банку.

НБУ може здійснювати операції на відкритому ринку з купівлі (продажу) державних цінних паперів як шляхом безпосередньої домовленості з банками, так і шляхом проведення тендера заявок.

Залежно від строку НБУ може здійснювати такі види операцій «прямого» та «зворотного» репо:

- *нічне репо* (термін дії один день). Процентний дохід (витрати) є фіксованим на весь строк проведення операції;
- *відкрите репо* (строк операції в договорі не визначається, кожна з сторін договору може вимагати виконання операції репо в будь-який час, але з обов'язковим повідомленням про дату завершення дії цього договору). Процентний дохід (витрати) не є фіксованим і розраховується залежно від того, скільки днів триває операція репо;
- *строкове репо* (термін операції чітко визначений). Процентний дохід (витрати) обумовлений та є фіксованим на час її проведення.

Якщо одна із сторін договору не здійснює зворотної купівлі державних цінних паперів у визначений договором термін через відсутність коштів, то інша сторона має право залишити державні цінні папери у своїй власності, про що сторони укладають додаткову угоду.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(ДІ) У ТЕСТАХ:

2.1. Строкові депозити-це:

- а) кошти, які знаходяться на розрахунках, поточних розрахунках юридичних і фізичних осіб, а також кошти кредитних установ у національній та іноземній валюті без визначення терміну зберігання;
- б) кошти з визначеним терміном зберігання;
- в) немає правильної відповіді.

2.2. Кошти, які банк розміщує на кореспондентських рахунках в інших банках (рахунки ностро) на території України (банки-резиденти) або в іноземних банках (банки-нерезиденти) – це:

- а) кошти в кредитних установах;
- б) готівкові кошти на рахунках в НБУ;
- в) надані кредити.

2.3. Як розраховується норматив платоспроможності банку (НЗ):

- а) як відношення капіталу до загальних активів банку, зменшених на створені резерви для відшкодування можливих втрат за відповідними активними операціями;
- б) як співвідношення капіталів банків й сукупних активів, помножених на відповідні вагові коефіцієнти за ступенем ризику;
- в) немає правильної відповіді.

2.4. Яким є тіп розмір статутного капіталу на момент реєстрації для місцевих кооперативних банків?

- а) 5 млн євро;
- б) 3 млн євро;
- в) 75 млн грн.

2.5. ЗБ1 у формулі визначення коефіцієнту покриття короткострокової заборгованості – це:

- а) зобов'язання «до запитання» і зі строком виконання протягом трьох місяців;
- б) усі зобов'язання банку;
- в) зобов'язання банку «до запитання» і зі строком виконання протягом місяця.

2.6. Згідно з методикою НБУ, до зобов'язань банку при розрахунку показників ліквідності належать:

- а) кошти на розрахункових рахунках;
- б) кошти в обо'язкових резервах;
- в) кошти на кореспондентських рахунках;
- г) кошти на поточних рахунках.

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

2.7. До активів належать:

- а) грошова готівка;
- б) кошти, вкладені в цінні папери, дебіторську заборгованість та в кредит;
- в) правильні відповіді а) і б);
- г) немає правильної відповіді.

2.8. Що не належить до активів?

- а) кошти в обо'язкових резервах;
- б) кошти на поточних рахунках;
- в) грошова готівка;
- г) суми гарантій та поручительств, наданих банком.

2.9. Чому дорівнює норматив «великих» кредитних ризиків?

- а) не більше 8-кратного розміру капіталу банків;
- б) не більше 5-кратного розміру капіталу банків;
- в) не більше 4-кратного розміру капіталу банків.

2.10. Якщо кредит перебільшує 15% капіталу банку, він вважається:

- а) «великим»;
- б) «середнім»;
- в) «малим».

2.11. Які показники ліквідності балансу КБ використовують у практиці діяльності банків України?

- а) поточна ліквідність;
- б) короткострокова ліквідність;
- в) загальна ліквідність;
- г) всі відповіді правильні.

2.12. Основний капітал включає:

- а) фактично сплачений і зареєстрований статутний фонд;
- б) резервний фонд;
- в) емісійні різниці;
- г) немає правильної відповіді.

2.13. Чи правильним є твердження, що важливу роль в управлінні банківськими ресурсами посідають самі КБ?

- а) так;
- б) ні.

2.14. Припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передачу належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку означає таку форму його реорганізації, як:

- а) злиття;
- б) приєднання;
- в) поділ;
- г) виділення.

2.15. Комерційним банкам забороняється діяльність у сферах:

- а) матеріального виробництва та страхування;
- б) торгівлі цінними паперами;
- в) інвестування;
- г) лізингу.

2.16. Кошти (у готівковій або безготівковій формі, у національній або іншій іноземній валюті), передані в банк їхнім власником або третьою особою за дорученням і за рахунок власника для збереження на визначених умовах:

- а) депозит;
- б) вклад;
- в) валютна операція;
- г) розрахункова операція.

2.17. У залежності від строку і порядку вилучення депозити можуть бути:

- а) до запитання;
- б) готівкові;
- в) строкові;
- г) ощадні вклади;
- д) безготівкові.

2.18. Депозитні сертифікати можуть бути:

- а) строкові;
- б) іменні;
- в) готівкові;
- г) на пред'явника.

2.19. Операції пов'язані із залученням коштів у вклади називаються:

- а) готівковими;
- б) строковими;
- в) пасивними;
- г) депозитними.

2.20. Депозитний сертифікат – це:

- а) довгострокове боргове зобов'язання;
- б) платіжне доручення;

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

в) письмове свідчення банку про внесення коштів, що надає право вкладнику на одержання після закінчення встановленого терміна депозиту й відсотків по ньому;

г) інша відповідь.

2.21. Комерційні банки позичають кошти в НБУ через:

- а) закриті кредитні аукціони;
- б) депозитні угоди;
- в) ломбардний кредит.

2.22. Ощадні вклади призначенні для:

- а) тільки для накопичення рошових заощаджень;
- б) тільки для вкладення грошових заощаджень;
- в) для накопичення і вкладення грошових заощаджень;
- г) для накопичення або вкладення грошових заощаджень.

2.23. Строкові вклади – це:

- а) кошти, приміщенні в банк на строго обговорений термін;
- б) кошти до запитання;
- в) кошти, що призначенні для накопичення або вкладення грошових коштів;
- г) вірна відповідь відсутня.

2.24. Оперативне за засобом одержання коштів джерело, якому притаманний в основному короткостроковий характер:

- а) міжбанківський кредит;
- б) комерційний кредит;
- в) державний кредит;
- г) лізинг.

2.25. Залежно від можливості капіталізації відсотки поділяють на:

- а) прості і розширені;
- б) прості і складні;
- в) складні;
- г) спеціальні і складні.

2.26. Депозитні рахунки:

а) відкриваються на договірній основі як фізичним, так і юридичним особам в будь-якій установі банку, яка має право видавати кредити, з дотриманням чинного законодавства;

б) відкриваються на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку а установою банку на визначений у договорі строк;

в) відкриваються підприємствам (їх відокремленим підрозділам), яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання.

2.27. Сукупність грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ним для здійснення банківських операцій називаються:

- а) масштаб цін;
- б) валютний курс;
- в) банківські ресурси;
- г) векселі.

2.28. Які банки є насамперед організаціями, що спеціалізуються на посередницькій діяльності, яка пов'язана з одного боку з купівлею вільних грошових коштів на ринку ресурсів, а з другого ж проданим підприємствам, організаціям і т. д.:

- а) комерційні банки;
- б) інвестиційні банки;
- в) ощадні банки.

2.29. Ресурси комерційних банків – це:

- а) сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних операцій;
- б) власний капітал банку, який являє собою грошові кошти, внесені акціонерами, а також кошти, утворені в процесі подальшої діяльності банку.

2.30. Головними джерелами банківських ресурсів є:

- а) власні кошти;
- б) залучені кошти;
- в) власні активи;

2.31. Структура ресурсів окремих комерційних банків залежить від:

- а) ступеня їх спеціалізації;
- б) особливостей їх діяльності;
- в) стану ринку кредитних ресурсів та інших факторів;
- г) всі відповіді правильні.

2.32. Що відносять до власних коштів банку:

- а) статутний капітал банку;
- б) кошти населення, залучені у формі вкладів;
- в) нерозподілений прибуток.

2.33. Що відносять до залучених коштів банку:

- а) кошти на поточних та інших рахунках банківських клієнтів;
- б) резерви на покриття різноманітних ризиків;

в) кошти, отримані від інших банків та кредиторів.

2.34. Пасивні операції забезпечують формування ресурсів банку для:

- а) забезпечення ліквідності та отримання доходу;
- б) здійснення нормальної діяльності;
- в) всі відповіді правильні.

2.35. Пасивні операції банку можуть здійснюватися у формі:

- а) залучення коштів на депозитні рахунки;
- б) недепозитного залучення коштів;
- в) вкладення коштів в інші банки.

2.35. Який з видів пасивних операцій відносить залучені кошти на банківські рахунки:

- а) поточні;
- б) строкові;
- в) ощадні;
- г) всі відповіді правильні.

2.36. Що являє собою власний капітал банку:

- а) грошові кошти, внесені акціонерами;
- б) депозитні кошти;
- в) кошти, утворені в процесі операційної діяльності банку.

2.37. Яку частину ваги займає власний капітал у пасивах банку:

- а) 8–10%;
- б) 40–60%;
- в) немає правильної відповіді.

2.38. Які функції виражають призначення банківського капіталу:

- а) захисна;
- б) регулююча;
- в) залучення оперативної діяльності.
- г) стимулююча.

2.39. До джерел формування капіталу банку належать:

- а) статутний капітал;
- б) резервний фонд;
- в) спеціальні фонди;
- г) всі відповіді правильні.

2.40. Що являє собою регулююча функція банківського капіталу:

- а) фіксацію розміру власного капіталу;
- б) регулюючі органи, які впливають на діяльність банку в цілому.

2.41. Резервний фонд комерційного банку – це:

- а) грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності;
- б) грошові кошти, які внесені у банк клієнтом, зберігаються на його рахунок та використовуються згідно з угодою та банківського законодавства;
- в) немає правильної відповіді.

2.42. За своїм змістом нерозподілений прибуток є:

- а) резервом банку;
- б) формування резерву банку та виплату дивідендів власникам і призначений на розширення банківського бізнесу.
- в) прибутком, що в подальшому може бути використаним.

2.42. Розмір власного капіталу залежить від:

- а) рівня мінімальних вимог НБУ до статутного фонду;
- б) специфіки клієнтури;
- в) параметрів активних операцій;
- г) кількості наданих депозитів.

2.44. Залучений капітал – це:

- а) кредиторська заборгованість банку, що виникла внаслідок попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін;
- б) кошти, отримані від випуску та продажу боргових зобов'язань банку;
- в) позики, отримані від НБУ та інших кредитних установ.

2.45. Депозити бувають:

- а) депозити банків;
- б) страхові депозити;
- в) депозити фізичних осіб;
- г) депозити суб'єктів господарювання.

2.46. За структурою використання коштів депозити бувають:

- а) депозити до запитання;
- б) строкові депозити;
- в) термінові депозити;
- г) безгрошові депозити.

2.47. Особливостями строкових депозитів є:

- а) оформляються депозитною угодою;
- б) може бути вилучений в будь-який час без негативних наслідків для вкладника;
- в) чітко встановлений час зберігання;

- г) всі відповіді правильні.

2.48. Рівень депозитного проценту за строковим депозитом залежить від:

- а) терміну вкладу;
- б) виду валюти вкладу;
- в) облікової ставки НБУ;
- г) всі відповіді правильні.

2.49. Сертифікати класифікуються за такими ознаками:

- а) спосіб випуску;
- б) строк зберігання;
- в) умови виплати відсотків.

2.50. Депозитний сертифікат – це:

- а) цінний папір, який емітується банком для залучення коштів;
- б) письмове свідоцтво банку про внесення юридичною особою грошових коштів на депозит.

2.51. Номінал депозиту – це:

- а) сума грошових коштів, на яку укладена угода;
- б) сума депозитних коштів в банку;
- в) всі відповіді правильні.

2.52. На вашу думку, депозит «до запитання» є стабільним:

- а) так;
- б) ні.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ

1. Ресурси банку – це
2. Власний капітал – це
3. Статутний капітал – це
4. Залучені ресурси – це
5. Резервний фонд – це
6. Спеціальні фонди – це
7. Загальні резерви під певні ризики банку – це
8. Нерозподілений прибуток – це
9. Пасивні операції – це
10. Кредитні аукціони – це
11. РЕПО – це
12. Ломбардний кредит – це

13. Рефінансування – це
14. Номінал депозиту – це
15. Капіталізація відсотків – це
16. Депозитна операція – це
17. Депозит (вклад) – це
18. Депозити до запитання – це
19. Кредити «овернайт» – це
20. Депозитний сертифікат – це
21. Ощадний сертифікат – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

1. Поняття ресурсів комерційного банку.
2. Склад та структура ресурсів комерційного банку.
3. Власний капітал комерційного банку.
4. Формування власного капіталу комерційного банку.
5. Формування залучених ресурсів комерційного банку.
6. Характеристика позикового капіталу комерційного банку.
7. Порядок та умови здійснення депозитних операцій комерційного банку.
8. Управління ресурсами комерційного банку.

РОЗВ'ЯЗАТИ ЗАДАЧІ

1. Визначити нарощену суму вкладу, що одержить вкладник наприкінці терміну, якщо він розмістив на депозит кошти в розмірі 50 тис. грн. на 4 роки під 25 % річних.
2. Визначити суму, яку необхідно внести в банк під 18 % річних, щоб за 2 роки наросла сума склала 75 тис. грн.
3. На скільки років повинний бути вкладений капітал у сумі 60 тис. грн. при 20 % річних, щоб первісна сума зросла на 35 тис. грн.?
4. Визначити нарощену суму боргу, яку одержить вкладник, вклавши 7 тис. грн. під 12 % річних, через 6 місяців.
5. Внесок у сумі 3,5 тис. грн. прийнятий 1 березня під 16 % річних. Яку суму одержить вкладник 16 вересня того ж року?
6. На скільки років повинен бути вкладений капітал під 22 % річних, щоб первісна сума збільшилася в 3,5 рази?

7. Визначити нарощену суму капіталу, якщо первісна його сума становить 1000 грн., складна процентна ставка – 5 %, період нарахування – 3 роки. Порівняти отриманий результат з величиною нарослої суми, розрахованої з використанням ставки простих відсотків.

8. Яку суму варто вкласти в банк під 7 % річних за складною процентною ставкою на 3 роки, щоб до кінця зазначеного терміну одержати 2000 дол. США?

9. Яка ставка складних відсотків була використана в розрахунках, якщо первісна сума капіталу складає 3500 дол. США, наросла сума 5898 дол. США? Капітал був вкладений на 5 років.

10. Визначити нарощену суму внеску, якщо капітал у сумі 2800 дол. США вкладений на 3 роки під 9 % за складною ставкою. Відсотки нараховуються:

- А) 1 раз на рік
- Б) щомісячно

11. Визначити нарощену суму внеску, якщо капітал у сумі 6800 дол. США вкладений на 2 роки під 7,5 % за складною ставкою. Відсотки нараховуються:

- А) кожне півріччя
- Б) щокварталу

12. Внесок у сумі 12 000 грн. прийнятий під 16,3 % за простою ставкою. Яку суму одержить вкладник через 9 місяців?

13. На скільки років треба вкласти капітал під 16,8 % річних за простою ставкою, щоб первісна сума збільшилася на 129 %?

14. Внесок у сумі 12 500 дол. США прийнятий 15 лютого 2007 року під 13 % річних за простою ставкою. Яку суму одержить вкладник 1 листопада цього ж року?

15. Визначити найбільш вигідний варіант вкладення коштів на 5 років:

- 1) капітал вкладається під 20 % річних за складною ставкою при нарахуванні відсотків кожного півріччя;

- 2) капітал вкладається під 21 % річних за складною ставкою при нарахуванні відсотків 1 раз на рік;

- 3) капітал вкладається під 20,2 % річних за складною ставкою при нарахуванні відсотків кожного місяця.

ТЕМА 3.

ОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

3.1. СУТЬ, ФОРМИ ТА ВИДИ КРЕДИТІВ

Кредит – це позиковий капітал, що передається кредитором позичальнику у тимчасове користування на певних умовах.

Виділяють декілька *форм* кредиту: комерційний, споживчий, банківський та послуги кредитного характеру.

Комерційні кредити надаються підприємствами своїм клієнтам і полягають у продажі товарів на умовах угоди, що передбачає відтермінування кінцевого розрахунку на визначений термін і під відсоток. Об'єктом комерційного кредиту є реалізована продукція, виконані роботи, надані послуги, щодо яких покупцеві здійснюється відтермінування платежу. Метою цього кредиту є прискорення процесу реалізації та збільшення прибутковості основного виду діяльності. Відсоток за комерційним кредитом звичайно нижчий, ніж за банківським кредитом. Комерційний кредит може надаватися без укладення угоди, тобто у випадку оформлення векселя – зобов'язання боржника сплатити кредитором зазначену суму у визначений термін у певному місці.

Споживчий кредит надається банками, торговельними компаніями і спеціалізованими кредитно-фінансовими установами фізичним особам для придбання споживчих товарів і послуг.

Споживчий кредит може бути:

- іпотечний (на купівлю житла на первинному ринку, на купівлю житла на вторинному ринку, на будівництво житла власними силами або за допомогою будівельних організацій);
- на придбання автомобіля;
- на освіту;
- на придбання побутової техніки;
- на інші цілі.

Обслуговування позичальника здійснюється разом із банком і торговельною організацією шляхом укладання угоди про надання покупцеві товару кредиту з розстрочкою. Клієнт зобов'язаний внести торговельній організації або банку частину вартості товару за рахунок власних коштів. Забезпеченням кредиту є або куплений товар, або початковий внесок.

3.1. Суть, форми та види кредитів

Другим способом споживчого кредитування є кредитна картка. Кредитна картка – це іменний платіжно-розрахунковий документ, за допомогою якого здійснюється запозичення грошей або оплата при купівлі товарів і послуг. Кредитні картки випускають банки, промислові та торговельні підприємства, які стягують плату з клієнтів у вигляді разових щорічних платежів та комісійних, які нараховуються регулярно (від вартості оплачених рахунків).

До послуг кредитного характеру належать: факторинг, форфейтинг, лізинг.

Факторинг є операція з придбання банком або факторинговою компанією права на стягнення заборгованості. Таким чином підприємство уникає ризику несплати заборгованості за що платить певний відсоток.

Форфейтинг є кредитування експортера шляхом придбання векселів, які акцептовані імпортером.

Лізинг – це вид підприємницької діяльності, який полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування другій стороні (лізингоодержувачу) на визначений строк майна, що належить лізингодавцю. Або набувається ним у власність за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного постачальника (продавця) майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів. Лізингодавцем може виступати банк або лізингова компанія.

Акцепт – це згода на оплату або зобов'язання оплати платіжних документів у встановлений термін. Акцептний кредит використовується, як правило, в зовнішній торгівлі і надається шляхом акцепту банком виставлених на нього експортером трат.

Аваль – це вексельне поручництво, гарантія платежу. Особа, яка здійснила аваль (аваліст), бере на себе відповідальність за виконання зобов'язань однією із зобов'язаних за векселем осіб: акцептантом, векседавцем, індосатом.

Послуги кредитного характеру надаються спеціалізованими фінансово-кредитними установами та банками, для яких ці послуги є неосновними та нетрадиційними. Більш детально вони будуть розглянуті нижче.

Банківський кредит – це позиковий капітал у грошовій формі, що передається банком позичальнику на умовах повернення, платності та цільового використання. Власне принципами банківського кредитування є: терміновість повернення, забезпеченість, платність, цільове

використання. Ці принципи безпосередньо визначають кредитні взаємовідносини між банками і клієнтами шляхом включення у кредитні угоди як істотні умови.

Відповідно кредитні операції банків полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних та фізичних осіб. Кредитні операції є найприбутковішим, але й найризикованішим видом операцій і традиційно займають найбільшу питому вагу у структурі активних операцій банку. Сукупність усіх позик, наданих банком, становлять його кредитний портфель.

Кредити, які надаються банками, класифікуються за такими ознаками:

1. За терміном надання (використання)
 - *строкові* – це позики, надані на визначений угодою термін. У свою чергу їх поділяють на:
 - *короткострокові* (до одного року);
 - *середньострокові* (від одного до трьох років);
 - *довгострокові* (понад три роки);
 - *безстрокові (до запитання)* – це кредити, які видаються на невизначений термін і які на вимогу банку мають бути погашені у визначений ним час. Позичальник може першим проявити ініціативу щодо погашення кредиту, якщо до цього моменту банк не виявив такого бажання.
2. За ступенем ризику:
 - *стандартні* – це кредити, за якими відсотки та сума основного боргу сплачується вчасно, без прострочки платежів. За цією групою кредитів банк формує резерв в розмірі 1 % суми заборгованості;
 - *нестандартні* – це кредити, за якими відсотки та сума основного боргу сплачуються несвоєчасно, не сплачуються, або щодо термінів сплати яких внесені зміни. Їх поділяють на такі:
 - *продовжані (під контролем)* – це кредит, стосовно яких на основі клопотання позичальника терміни погашення були перенесені на пізніший термін (рівень резерву – 5 %);
 - *субстандартні (прострочені)* – це кредити, за якими відсотки та сума основного боргу прострочені менше ніж на один рік (рівень резерву – 20 %);
 - *сумнівні* – це кредити, за якими відсотки та сума основного боргу прострочені понад один рік (рівень резерву – 50 %);

- *безнадійні* – це кредити, за якими закінчилися строки повернення, встановлені в кредитних угодах між банком і позичальником, а кошти банку не повернені і є інформація про відсутність можливості повернення (рівень резерву – 100 %);
3. За характером визначення процента банківські позички бувають:
 - *з фіксованою процентною ставкою* – застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам;
 - *з плаваючою процентною ставкою* – є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. Відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки НБУ з урахуванням ситуації на кредитному ринку.
 4. За способом сплати процента розрізняються банківські позички:
 - з виплатою процентів, які розраховуються від суми залишку боргу (звичайний кредит);
 - з виплатою процента одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит);
 5. Зважаючи на порядок погашення, кредити поділяються на ті, що погашаються:
 - *поступово* (в розстрочку);
 - *водночас* (із закінченням строку кредитного договору);
 - *достроково* (за вимогою кредитора або за заявою позичальника);
 - *з регресією платежів*;
 - *у відповідності з особливими умовами, визначеними кредитними договорами* (після закінчення обумовленого періоду).
 6. За методами надання кредити поділяються на ті, що надаються:
 - *у разовому порядку*, коли рішення про надання приймається окремо по кожному кредиту;
 - *відповідно до відкритої кредитної лінії*, тобто кредити надаються у межах завчасно визначеного ліміту кредитування без погодження кожного разу із банком умов кредитного договору. Кредитна лінія, як правило, відкривається для надійних позичальників і буває двох видів:
 - *рамкова кредитна лінія* передбачає оплату банком рахунків позичальника за поставлену продукцію в межах

- одного контракту (наприклад, постачання устаткування за інвестиційним проектом);
- *револьвентна кредитна лінія* передбачає продовження короткострокових кредитних операцій в межах визначеного терміну;
- *обліковий кредит* надається банком шляхом придбання (обліку) векселя організації до моменту настання дати платежу за нижчою від номінальної ціною;
- *гарантовані* – банк бере на себе зобов’язання у разі потреби надати кредит клієнту визначеного розміру протягом відповідного періоду. Гарантовані кредити, в свою чергу, можуть бути двох типів:
 - з *обумовленою датою видачі кредиту*;
 - з *наданням кредиту в міру виникнення потреби в ньому*.

Сюди належать контокорентний та онкольний кредити.

Контокорентний кредит (овердрафт) передбачає відкриття контокорентного рахунка, а саме – активно-пасивного рахунка, на якому обліковуються всі операції банку з клієнтом. По суті це поточний рахунок, з якого банк оплачує розрахункові документи клієнта за його дорученням і кредитує недостатні для оплати зовнішніх зобов’язань підприємства суми в межах, обумовлених кредитною угодою. При поступленні виручки на цей рахунок банк повертає собі позику і стягує відсотки.

Онкольний кредит за своєю суттю це – контокорентний кредит, але оформляється під заставу товарно-матеріальних цінностей або цінних паперів.

– *обліковий кредит* надається банком шляхом придбання (обліку) векселя підприємства до моменту настання дати платежу за нижчою від номінальної ціною.

7. Залежно від кількості кредиторів розрізняють кредити:

- надані одним банком;
- *консорціумні (синдиковані)*, тобто такі, що надаються консорціумом банків, в якому один з банків бере на себе роль менеджера, укладає угоду, а також займається розподілом процентів. Консорціумний кредит надається позичальнику такими способами:
 - шляхом акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням кредитів суб’єктам господарювання;

- шляхом гарантування загальної суми кредиту провідним банком або групою банків, а кредитування здійснюється в залежності від потреби в кредиті;
- шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі у консорціумній операції.
- *паралельні*, що передбачають участь в їх наданні кількох банків. Тут кредити одному позичальникові надають різні банки, але на одних, завчасно погоджених, умовах.

8. За забезпеченням кредити поділяються на:

- *забезпечені заставою* (майном, майновими правами, цінними паперами). До їх складу входять *іпотечні кредити*, які надаються під заставу землі, нерухомого майна, при якому предмет застави залишається у заставодавця чи третьої особи. Предметом іпотеки може бути майно, пов’язане із землею, – будівлі, споруди, квартири, земельні ділянки громадян, багаторічні насадження тощо.
- з *іншим забезпеченням* (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- *гарантійні* – це кредити, повернення яких обумовлено у виданій іншим банком гарантії, або гарантовані фінансами чи майном третьої особи;
- *незабезпечені (бланкові)* – це кредити, які надають без застави майна чи інших видів забезпечення, тільки під зобов’язання повернути кредит із застосуванням підвищеної відсоткової ставки. Такий кредит банк може надати тільки за рахунок власних коштів і застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам, кредитоспроможність, прибутковість та добросовісність яких підтверджена досвідом.

9. За видом валюти, в якій надається кредит, є такі види позик:

- кредити в національній валюті;
- кредити в іноземній валюті;
- кредити в кількох валютах.

10. За цільовим використанням кредити можуть бути такими:

- споживчий;
- кредит для поповнення оборотних коштів;
- інвестиційний кредит;
- кредит на операції з цінними паперами;

- сезонний кредит;
- імпортований кредит;
- експортний кредит.

11. За типами позичальників кредити поділяють на:

- кредити надані населенню;
- кредити надані державним інституціям;
- кредити надані суб'єктам підприємницької діяльності.

Класифікацію можна продовжити і за іншими класифікаційними ознаками, наприклад: видом економічної діяльності, формою власності позичальників, організаційно-правовою формою суб'єктів господарювання та ін.

3.2. ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Кредитоспроможність – це здатність позичальника у визначений кредитною угодою термін повністю розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями.

Оцінювання кредитоспроможності позичальника здійснюється до моменту прийняття рішення про надання кредиту і має особливо важливе значення для встановлення обґрунтованості кредиту. На цьому етапі банк повинен виявити і проаналізувати всі можливі фактори неповернення позики.

Оскільки банк як кредитор має різних клієнтів – підприємницькі структури (юридичні особи), фізичні особи і банки – оцінювання їх кредитоспроможності здійснюється неоднаково. Однак мета оцінювання кредитоспроможності та ж сама – виявити реальний фінансовий стан позичальника.

Здійснюючи визначення кредитоспроможності, комерційні банки України повинні керуватися власними положеннями, що розробляються кожним банком, а також враховувати нормативні вимоги НБУ, зокрема Рекомендації щодо визначення фінансового стану позичальників (Постанова НБУ № 323 від 29.09.97).

Згідно з цим документом НБУ виокремлено три групи позичальників:

- юридичні особи, крім комерційних банків;
- комерційні банки;
- фізичні особи.

Практична оцінка кредитоспроможності підприємства включає три групи характеристик:

1. Загальне уявлення про клієнта.
2. Аналіз фінансового стану клієнта.
3. Аналіз ефективності об'єкта кредитування або інвестиційного проекту.

Для виявлення кредитоспроможності позичальника – фізичної особи банк аналізує її доходи за останні шість місяців на підставі довідок з місць праці, а також прогнозує потенційні доходи можливого клієнта на перспективу. Крім оцінки доходів і можливих витрат фізичної особи на сплату відсотків та повернення кредиту у випадку його надання, банк враховує ще такі фактори: вік та здоров'я клієнта, його сімейний стан, соціальну стабільність (наявність постійної роботи, власної нерухомості, рухомого майна, банківських рахунків, цінних паперів тощо), користування позиками у минулому та своєчасність їх повернення і відсотків за ними. Подальший аналіз здійснюється при появі змін, які впливають на фінансовий стан позичальника (втрата заробітку, застави, поручителя, простроченої заборгованості за кредитом та відсотками) і про які він повинен вчасно інформувати банк.

Оцінювання фінансового стану позичальника – комерційного банку передбачає аналізування прибутків та збитків, якості активів та пасивів, резервів для покриття можливих втрат від активних операцій, виконання зобов'язань за кредитами у минулому, якості банківського менеджменту, дотримання економічних нормативів, передбачених нормативними актами Національного банку України.

Оцінювання фінансового стану позичальника – суб'єкта підприємницької діяльності базується на даних його офіційної звітності за останні звітні періоди і полягає в аналізуванні ліквідності, фінансової стійкості, ефективності виробництва і використання основного й оборотного капіталу. На основі цих даних та представленої інформації про цільове використання кредиту (найчастіше у вигляді бізнес-плану) банки складають прогнози майбутніх доходів та витрат, а також фінансового стану клієнта протягом усього періоду користування позикою.

Оцінювання кредитоспроможності також передбачає визначення персональних якостей потенційного позичальника, а саме: репутації, порядності і чесності, професійної здатності, матеріальної забезпеченості, ставлення до своїх зобов'язань перед іншими кредиторами в минулому.

Враховуючи рекомендації НБУ банки самостійно визначають систему показників та встановлюють критерії оцінки кредитоспроможності позичальника, а також вагомість кожного показника залежно від кредитної політики банку та особливостей клієнта (вид економічної

діяльності, сезонність виробництва, перспективності продукції, оборотність коштів тощо).

Фінансовий стан позичальника банк оцінює в кожному випадку укладання договору про здійснення кредитної операції, а надалі – не рідше одного разу на три місяці, а якщо позичальником є банк – не рідше ніж один раз на місяць.

Поряд з оцінкою кредитоспроможності банки виявляють рівень ризику та визначають шляхи мінімізації та компенсації ризику. Всі ці процеси здійснюються з однією метою – визначити можливість надання кредиту або розглянути варіант видачі лише частини необхідної суми і видати кредит на інших умовах.

Оцінка фінансового стану позичальника – юридичної особи передбачає визначення таких основних економічних показників:

- платоспроможності;
- фінансової стійкості;
- рентабельності;
- ділової активності;
- заборгованості.

Основними критеріями оцінки банком кредитоспроможності позичальника є показники, що характеризують його ліквідність.

За короткостроковий період підприємства звичайно сплачують свої короткострокові зобов'язання за рахунок короткострокових активів.

Платоспроможність позичальника визначають з допомогою таких показників: коефіцієнта абсолютної ліквідності, коефіцієнта поточної ліквідності та коефіцієнта загальної ліквідності.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує на скільки поточні зобов'язання можуть бути негайно погашенні грошовими коштами та короткостроковими цінними паперами і визначається за формулою:

$$\text{Коефіцієнт абсолютної ліквідності} = \frac{\text{Абсолютно ліквідні активи}}{\text{Короткострокові зобов'язання}} \quad (3.1)$$

До абсолютно ліквідних активів належать: грошові кошти в касі, на розрахункових і валютних рахунках, поточні фінансові інвестиції; до короткострокових зобов'язань – короткострокові кредити і розрахунки з кредиторами. Оптимальне теоретичне значення цього показника – не менше ніж 0,2.

Коефіцієнт поточної ліквідності характеризує рівень покриття поточних зобов'язань ліквідними активами і визначається за формулою:

$$\text{Коефіцієнт поточної ліквідності} = \frac{\text{Ліквідні активи}}{\text{Короткострокові зобов'язання}} \quad (3.2)$$

Ліквідні активи складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості та векселів одержаних. Значення цього показника повинно бути не менше 0,5.

Коефіцієнт загальної ліквідності показує наскільки обсяг короткострокових зобов'язань може бути погашений за рахунок всіх оборотних активів та визначається за формулою:

$$\text{Коефіцієнт загальної ліквідності} = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Короткострокові зобов'язання}} \quad (3.3)$$

Оптимальне теоретичне значення цього показника – не менше ніж 2, тобто поточні зобов'язання позичальника повинні вдвічі покриватися обіговими активами.

Для оцінки фінансової стійкості позичальника використовують показники: коефіцієнт автономії, коефіцієнт маневреності власних коштів, Коефіцієнт фінансової стабільності.

Коефіцієнт автономії характеризує частку власних коштів у загальній сумі капіталу позичальника і визначається за формулою:

$$\text{Коефіцієнт автономії} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}} \quad (3.4)$$

Значення цього показника повинно бути не менше 0,5. Тобто в загальній сумі коштів підприємства власних повинно бути не менше половини.

Коефіцієнт маневреності власних коштів вказує на ступінь мобільності використання власних коштів та визначається за формулою:

$$\text{Коефіцієнт маневреності власних коштів} = \frac{\text{Власний капітал} - \text{Необоротні активи}}{\text{Валюта балансу}} \quad (3.5)$$

Оптимальне теоретичне значення цього показника не менше 0,5.

Коефіцієнт фінансової стабільності характеризує співвідношення власних джерел до залучених коштів і розраховується за формулою:

$$\text{Коефіцієнт фінансової стабільності} = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Позиковий капітал}} \quad (3.6)$$

Рекомендоване значення цього показника не менше 0,6–1.

Показники рентабельності характеризують загальну ефективність роботи підприємства за певний період і тому їх зростання в динаміці свідчить про позитивну тенденцію.

Рентабельність активів позичальника визначається за формулою:

$$\text{Рентабельність активів} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи середньорічні}} \times 100\% \quad (3.7)$$

Рентабельність продажів позичальника визначається за формулою:

$$\text{Рентабельність продажів} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}} \times 100\% \quad (3.8)$$

Показник характеризує ефективність використання активів і перебуває у безпосередній залежності від ефективності роботи підприємства.

$$\text{Рентабельність власного капіталу} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал середньорічний}} \times 100\% \quad (3.9)$$

Оцінка значень цього показника дозволяє дійти висновку, наскільки ефективно й прибутково використовується власні кошти організації і який ризик пов'язаний з інвестуванням коштів у дане підприємство.

Ділову активність підприємства аналізують на основі коефіцієнтів оборотності активів, дебіторської та кредиторської заборгованості.

Коефіцієнт оборотності активів характеризує швидкість обороту активів та розраховується за формулою:

$$\text{Коефіцієнт оборотності активів} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Активи середньорічні}} \quad (3.10)$$

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості вказує на зміну комерційного кредиту, який надає підприємство, та розраховується за формулою:

$$\text{Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості} = \frac{\text{Виручка від реалізації}}{\text{Дебіторська заборгованість}} \quad (3.11)$$

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості вказує на зміну комерційного кредиту, який надається підприємству, та розраховується за формулою:

$$\text{Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Кредиторська заборгованість}} \quad (3.12)$$

Показники заборгованості характеризують розподіл ризику між позичальником і кредитором. Активи можуть бути сформовані або за рахунок власних коштів клієнта, або за рахунок позичкових (кредитів і кредиторської заборгованості). Чим вище відношення позичкових коштів до власності клієнта, тим вище ризик кредитів і тим обережніше повинен поставитися банк до видачі нових кредитів.

Одним з показників заборгованості є коефіцієнт покриття основних коштів, що обчислюється за такою формулою:

$$\text{Коефіцієнт покриття основних коштів} = \frac{\text{Основні кошти}}{\text{Власний капітал}} \quad (3.13)$$

Цей коефіцієнт засвідчує, яка частина основних коштів профінансована за рахунок власного капіталу. Нормальним вважається відношення 0,75–1.

Другий показник цієї групи – коефіцієнт короткострокової заборгованості:

$$\text{Коефіцієнт короткострокової заборгованості} = \frac{\text{Короткострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал}} \quad (3.14)$$

Показники погашення боргу дозволяють оцінити здатність клієнта сплатити поточну заборгованість (основний борг і проценти). До цієї групи входять коефіцієнти: грошового потоку; процентних виплат.

Коефіцієнт грошового потоку вказує, яка частина грошових надходжень клієнта необхідна для покриття основного боргу і процентів по позичках з терміном погашення до 1 року. Чим нижчий цей коефіцієнт, тим менша межа міцності при погашенні боргів. При значенні коефіцієнта, що дорівнює 1, фінансовий стан клієнта характеризується як стабільний.

$$\text{Коефіцієнт грошового потоку} = \frac{\text{Прибуток після сплати податків} + \text{Амортизаційні відрахування} - \text{Дивіденди}}{\text{Позички з терміном погашення до 1 року}} \quad (3.15)$$

Коефіцієнт процентних виплат дозволяє оцінити, у скільки разів прибуток клієнта перевищує суму платежів по позичках. Він не повинен бути меншим за 1, інакше здатність клієнта погасити кредит виявиться під загрозою.

$$\text{Коефіцієнт процентних виплат} = \frac{\text{Прибуток до сплати податків} + \text{Процентні платежі}}{\text{Процентні платежі}} \quad (3.16)$$

Банківські працівники, здійснюючи аналіз фінансової інформації, що характеризує діяльність підприємства, звичайно мають на меті:

- виявити ризики;
- визначити стійкість підприємства, виходячи з величини його капіталу та активів;
- передбачити майбутній обсяг реалізації і прибуток.

Існують різні методики аналізу фінансового стану позичальника, які відрізняються напрямками аналізу, їх кількістю та іншими параметрами, але мають й багато спільного.

Наприклад, система 5 C характеризує такі сторони позичальника:

- 1) характер;
- 2) капітал;
- 3) можливості;

4) умови;

5) забезпечення.

Система *CAMPARI* означає такі напрями вивчення позичальника:

С – характер, або особливі якості клієнта;

А – спроможність клієнта до повернення кредиту;

М – маржа (дохідність);

Р – мета, на яку будуть витрачені кошти;

А – розмір кредиту;

Р – умови погашення позички;

І – страхування ризику непогашення кредиту.

Часто для оцінки кредитоспроможності враховуються фактори суб'єктивного характеру: ефективність управління позичальника, його ринкова позиція і залежність від циклічних та структурних змін в економіці, погашення кредитної заборгованості позичальника у минулому, професіоналізм керівництва, державна підтримка позичальника тощо.

Оцінка кредитоспроможності – процес творчий, що вимагає від банківських працівників глибоких економічних знань, аналітичного мислення, вміння визначати та оцінювати тенденції в господарській діяльності і фінансовому стані позичальників, зокрема можливості дотримання ними принципів кредитування, прогнозувати майбутній стан справ позичальника і передбачати обставини, які можуть на них вплинути.

3.3. ЗАХОДИ ЗМЕНШЕННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ

Кредитний ризик – це ймовірність несплати позичальником основного боргу та відсотків, які підлягають сплаті за користуванням кредитом у терміни, визначені у кредитному договорі.

Управління кредитними ризиками передбачає розробку і впровадження заходів щодо мінімізації можливих втрат від позикових операцій. Такими заходами можуть бути: лімітування кредитів, дотримання нормативів кредитного ризику, диверсифікація кредитного портфеля, контроль за використанням кредиту та оперативності при стягненні боргу, оцінювання кредитоспроможності позичальника, достатнє та якісне забезпечення наданих позик, страхування, визначення кредитної політики, підтримання оптимальної структури заборгованості за кредитами, формування резервів.

Лімітування – це встановлення межі кредиту, який регламентує розмір обороту по видачах кредиту за певний період (ліміт видачі).

У деяких випадках встановлюється ліміт заборгованості, який регламентує заборгованість за кредитом на певну дату. Межа (ліміт) кредиту може встановлюватися окремим позичальником, групі однотипних позичальників, галузі господарства. Це дає змогу уникнути ризику концентрації кредитних вкладень в окремих суб'єктів, що зменшує вірогідність можливих втрат від кредитних операцій.

Лімітуватися можуть також права окремих банківських менеджерів і структур відносно ухвалення рішення про надання кредиту.

Розрахунок ліміту кредитування здійснюється на підставі фінансових показників позичальника і прогнозування його майбутніх грошових потоків. Найпоширеніша форма лімітування – це кредитна лінія.

Існує певне лімітування, ініціатором якого є Національний банк України. Це нормативи кредитного ризику, які є складовою економічних нормативів регулювання банківської діяльності. Вони обмежують кредит одному позичальнику (великий кредит, кредит інсайдерам тощо).

Диверсифікація кредитних вкладень означає розподіл кредитів між різними суб'єктами правовідносин, клієнтами різних форм власності і галузей економіки, між різними регіонами країни тощо. В деяких випадках дотримання банком диверсифікації здійснюється за допомогою нормативів або вимог, які встановлюються НБУ.

Оперативність при стягненні боргу передбачає обов'язок банку підтримувати з позичальником контакт протягом усього терміну користування позичкою. Банку необхідно стежити за станом справ у клієнта і при виникненні у нього проблемних ситуацій, які можуть спричинити несплату боргу, вжити необхідних упереджувальних заходів щодо захисту своїх інтересів.

Страховання кредитних операцій означає, що банки повинні створювати страхові фонди, а також можуть страхувати за рахунок клієнтів окремі кредитні угоди у страхових компаніях.

Ефективному використанню позичкових ресурсів сприяє *кредитна політика*, яка повинна бути оптимальною для даного банку в певних умовах розвитку ринку.

Новостворені банки переважно проводять обережну кредитну політику і забезпечують свою прибутковість за рахунок менш ризикованих активних операцій, тобто частка кредитів у загальному обсязі робочих активів становить до 30 %. Для стабільних і надійних банків, які мають достатній досвід кредитної роботи характерна поміркована кредитна політика, тобто частка кредитів у робочих активах перебуває в межах 30–50 %. Частка кредитів, що перевищує 50 % робочих активів, свід-

чить про агресивну кредитну політику банку і виправдана тільки надприбутками. Така кредитна політика не може бути тривалою оскільки суттєво підвищує ризик банківської діяльності.

Важливе значення для мінімізації втрат від кредитного ризику має підтримання оптимальної структури кредитного портфеля комерційного банку. Досвід роботи багатьох банків свідчить, що оптимальним можна вважати кредитний портфель, в якому консолідована заборгованість за позичками розподілена так: стандартні позички – 22 %; під контролем – 38 %; субстандартні – 30 %; сумнівні – 5 %; безнадійні – 5 %.

Дуже важливим заходом, спрямованим на покриття можливих втрат від кредитного ризику, є *створення загального і спеціального резервів*. Частина цих резервів формується одночасно з наданням кредиту, а частина – при виникненні проблемних позичок.

Кредитні ризики можуть мінімізуватися за допомогою відповідного забезпечення, до якого відноситься: неустойка (штрафи, пені), застава, порука (гарантія).

Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання. Предметом неустойки може бути грошова сума, рухоме і нерухоме майно.

Штрафом є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежне виконаного зобов'язання, а *пенею* є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Сплата (передання) неустойки не звільняє боржника від виконання свого зобов'язку в натурі та не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання.

За договором *поруки* поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого зобов'язку та відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Поручителем може бути одна особа або кілька, як фізична, так і юридична особа.

Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному обсязі. У разі порушення боржником зобов'язання, забезпеченого порукою, боржник і поручитель несуть перед кредитором солідарну відповідальність. Тобто, поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки.

Поручитель має право на оплату послуг, наданих ним боржникові.

Порука припиняється у випадках:

- погашення забезпеченого нею зобов'язання;
- зміни зобов'язання без згоди поручителя, внаслідок чого збільшується обсяг його відповідальності;
- якщо після настання строку виконання зобов'язання кредитор відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником або поручителем;
- переведення боргу на іншу особу, якщо поручитель не поручився за нового боржника;
- закінчення строку, встановленого в договорі поруки.

За *гарантією* банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого зобов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

Гарантія діє протягом строку, на який вона видана, і не може бути відкликана гарантом, якщо в ній не встановлено інше.

Зобов'язання гаранта перед кредитором не залежить від основного зобов'язання (його припинення або недійсності), зокрема і тоді, коли в гарантії міститься посилання на основне зобов'язання.

Гарант має право на оплату послуг, наданих ним боржникові. Зобов'язання гаранта перед кредитором припиняється в разі:

- сплати кредитором суми, на яку видано гарантію;
- закінчення строку дії гарантії;
- відмови кредитора від своїх прав за гарантією шляхом повернення її гарантові або шляхом подання гаранту письмової заяви про звільнення його від зобов'язків за гарантією.

В силу *застави* кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавець) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави). Заставою може бути забезпечена вимога, яка може виникнути в майбутньому. Застава виникає на підставі договору, закону або рішення суду.

Іпотекою є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

Закладом є застава рухомого майна, що передається у володіння заставодержателя або за його наказом – у володіння третій особі.

Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може

бути звернене стягнення, а також майно, яке заставадавець набуде після виникнення застави (наприклад, майбутній урожай, приплід худоби тощо).

Предметом застави не можуть бути національні, культурні та історичні цінності, які є об'єктами права державної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національної культурної спадщини. Не можуть бути предметом застави вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких заборонена законом.

Звернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом. Реалізація предмета застави, на який звернене стягнення, провадиться шляхом його продажу з публічних торгів, якщо інше не встановлено договором або законом.

Переуступка контрактів як форма забезпечення часто використовується при кредитуванні будівельних організацій, що здійснюють регулярні поставки товарів за контрактом. Боржник переуступає контракт банку-кредитору, внаслідок чого надходження від покупця по виплаті за контрактні роботи зараховується у погашення заборгованості за кредитом.

Переуступка дебіторської заборгованості полягає в передачі банку рахунків, що вимагають оплати за поставлені позичальником товари (виконані роботи чи надані послуги). Існує два різновиди переуступки:

- 1) без повідомлення дебіторів. У цьому випадку грошові надходження від дебіторів передаються банку позичальником;
- 2) з повідомленням дебіторів. Тоді дебітори направляють платежі безпосередньо банку.

Переуступка (цесія) на користь банку вимог і рахунків позичальника до третьої особи означає передачу права банку змінювати напрям виручки на погашення кредиту при настанні терміну його повернення. Цесія проводиться на основі укладеної між банком і позичальником угоди, в якій вказуються сума вимог і рахунків, що підлягають переуступці, та інші умови. Якщо позичальник має розрахунковий рахунок у даному банку, то угоду про переуступку можна не укладати, а передбачити це в кредитному договорі.

Забезпечення дорожніми документами застосовується при кредитуванні експортно-імпорتنих операцій. У цьому випадку заставою по кредитах виступають документи, що підтверджують відвантаження товарів (коносаменти і накладні). Коносаменти використовуються при оформленні відвантаження товарно-матеріальних цінностей морським і річковим транспортом, накладні – іншими видами транспорту. Даний спосіб забезпечення кредиту оформляється шляхом індосування названих документів їх власниками на користь банка-кредитора. Умовою видачі кредиту під забезпечення дорожніми документами є страхування вантажу.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(ДІ) У ТЕСТАХ:

3.1. Що таке кредитний ризик?

- а) ризик несплати позичальником боргу і відсотків;
- б) ризик несплати відсотків;
- в) ризик втрати грошей банком;
- г) всі відповіді правильні.

3.2. Які є причини виникнення кредитного ризику?

- а) погіршення фінансового стану постачальника;
- б) відсутність необхідних організаторських якостей у керівника позичальника;
- в) недостатність професійної підготовки банківських працівників, які приймають рішення про кредитування;
- г) небажання позичальника віддавати борги і сплачувати відсотки.

3.3. Способи захисту від кредитних ризиків:

- а) лімітування кредитів;
- б) диверсифікація кредитних вкладень;
- в) вивчення і оцінка кредитоспроможності позичальника;
- г) всі відповіді вірні.

3.4. Які показники використовуються для оцінки платоспроможності позичальника:

- а) показники ліквідності;
- б) показники заборгованості;
- в) показники погашення боргу;
- г) вірна відповідь а і в.

3.5. Що таке лімітування кредитів?

- а) розподіл позичкових коштів серед різних суб'єктів;
- б) попереднє встановлення граничних сум кредиту, що позичальник має право отримати в банку;
- в) встановлення граничної заборгованості за позичками конкретному позичальникові;
- г) підтримання контактів між банком і позичальником.

3.6. Спосіб захисту від кредитного ризику, шляхом розподілу позичкових коштів серед різних суб'єктів (юридичним і фізичним особам) – це:

- а) лімітування кредитів;
- б) диверсифікація кредитів;

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- в) оцінка кредитоспроможності позичальника;
- г) страхування кредитів.

3.7. Який максимальний розмір ризику на одного позичальника при диверсифікації кредитів?

- а) 15 %;
- б) 20 %;
- в) 25 %;
- г) 50 %.

3.8. Який спосіб захисту від кредитних ризиків передбачає зобов'язання банку підтримувати з позичальником контакти протягом всього строку використання останнім позички?

- а) лімітування кредитів;
- б) страхування кредитів;
- в) оцінка кредитоспроможності позичальника;
- г) оперативність при стягненні боргу.

3.9. Страхування кредитів передбачає:

- а) страхування окремих високоризикових кредитних угод у спеціальних страхових організаціях;
- б) обов'язкова наявність страхового полісу у позичальника;
- в) створення банками страхових фондів, на мікро- і макрорівні;
- г) страхування банками усього наявного майна і життя працівників.

3.10. Для чого проводиться оцінка платоспроможності позичальника:

- а) щоб збільшити розмір відсотків;
- б) щоб збільшити термін кредиту;
- в) щоб запобігти ризику кредиту;
- г) всі відповіді вірні.

3.11. Які існують способи захисту кредитів:

- а) вимога від клієнтів достатнього і якісного забезпечення кредитів;
- б) оперативність при стягненні боргу;
- в) страхування кредитних операцій;
- г) немає правильної відповіді.

3.12. Як розраховується коефіцієнт ліквідності?

- а) відношення короткострокових кредитів до котко строкових зобов'язань;
- б) сума короткострокових зобов'язань і короткострокових кредитів;
- в) добуток довгострокових кредитів і зобов'язань;
- г) різниця довгострокових зобов'язань і короткострокових кредитів.

3.13. Яке числове значення коефіцієнту поточної ліквідності?

- а) не менше 2;
- б) не більше 2;
- в) дорівнює 2;
- г) дорівнює 0.

3.14. Коефіцієнт «лакмусового папірця» – це:

- а) показник погашення боргу;
- б) показник заборгованості;
- в) показник ліквідності;
- г) показник питомої активності.

3.15. Числове значення коефіцієнту «лакмусового папірця» повинен становити:

- а) більше 1;
- б) не менше 1;
- в) дорівнювати 1;
- г) дорівнювати 2.

3.16. Комерційні банки залучають міжбанківські кредити для:

- а) встановлення більш тісних ділових стосунків між банками;
- б) розширення своєї кредитної діяльності з клієнтом;
- в) отримання прибутку на купівлі-продажі ресурсів;
- г) всі відповіді правильні.

3.17. Коефіцієнт автономії характеризує:

- а) частку власних коштів у загальній сумі капіталу;
- б) на скільки поточні зобов'язання можуть бути негайно погашенні грошовими коштами та короткостроковими цінними паперами;
- в) співвідношення власних джерел до залучених коштів.

3.18. До інструментів, які застосовуються НБУ належать:

- а) надання кредитів комерційним банкам;
- б) операції на відкритому ринку;
- в) встановлення економічних показників регулювання діяльності комерційних банків;
- г) всі відповіді правильні.

3.19. Банківський кредит – це:

- а) позичковий капітал банку у грошовій формі;
- б) довгостроковий кредит, що видається на невизначений термін.

3.20. Строковість кредиту означає:

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

а) отримані підприємством залучені кошти повинні бути повернені через певний час;

б) позики підприємствам видаються на визначений час, по закінченні якого вони повинні бути повернені;

в) кредити банк видає за певну плату.

3.21. За критерієм позичальників банківські кредити поділяють на:

- а) кредити галузям народного господарства, населенню;
- б) короткострокові;
- в) виробничі;
- г) кредити державним органам влади.

3.22. За строком користування банківські кредити є:

- а) строкові;
- б) короткострокові;
- в) безстрокові;
- г) довгострокові;
- д) всі відповіді правильні.

3.23. Короткостроковий кредит надається:

- а) на строк понад один рік для покриття витрат на формування основних фондів;
- б) на невизначений строк;
- в) для покриття витрат по формуванню оборотних коштів на строк до одного року.

3.24. Кредити до запитання ще називають:

- а) онкольні;
- б) пролонговані;
- в) ломбардні.

3.25. Пролонговані кредити – це:

- а) кредити, що надаються на невизначений строк;
- б) щодо яких за клопотанням позичальника банком прийняте рішення про перенесення строків погашення кредиту;
- в) по яких строк погашення, встановлений кредитним договором, минув.

3.26. Залежно від забезпечення банківські кредити поділяються на:

- а) забезпечені (ломбардні);
- б) незабезпечені (бланкові);
- в) забезпечені (бланкові).

3.27. Консорціумні кредити – це:

- а) банк бере на себе зобов'язання у разі потреби надати кредит клієнту визначеного розміру протягом відповідного періоду;
- б) участь кількох банків у наданні одному позичальнику на однакових умовах;
- в) надається консорціумом банків, в якому один з банків бере на себе роль менеджера.

3.28. За ступенем ризику банківські кредити поділяються на:

- а) стандартні, нестандартні;
- б) ризикові, не ризикові;
- в) процентні, непроцентні.

3.29. Кредитний договір – це:

- а) юридичний документ, який укладається як усно, так і письмово і не може змінюватися в односторонньому порядку;
- б) документ, що укладається тільки у письмовому вигляді;
- в) документ, що не може змінюватися в односторонньому порядку;
- г) юридичний документ, що визначає взаємні обов'язки і відповідальність між банком і клієнтом.

3.30. Основними положеннями кредитного договору є:

- а) опис суб'єктів угоди;
- б) опис умов кредитування;
- в) зобов'язання позичальника;
- г) всі відповіді правильні.

3.31. До обмежувальних умов входять наступні статті:

- а) захисні;
- б) оборонні;
- в) негативні;
- г) позитивні.

3.32. Кредитний договір вступає в силу:

- а) з моменту прохання про позику;
- б) з дати надання кредиту позичальнику;
- в) з дати надходження коштів на рахунок позичальника;
- г) з часу сплати половини позики.

3.33. Кредитний договір діє до:

- а) повного погашення кредиту;

- б) сплати 99 % позики;
- в) сплати відсотків за його користування.

3.34. Кредитний ризик – це:

- а) загроза втратити банком частину своїх ресурсів;
- б) недоотримання прибутків або збільшення витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій;
- в) ризик несплати позичальником кредиту, основного боргу і процентів з його користування;
- г) всі відповіді правильні.

3.35. Кредитний ризик виникає через:

- а) погіршення фінансового стану позичальника;
- б) підвищення відсотків кредитором;
- в) відсутність належних організаційних здібностей у керівництва.

3.36. Заходами управління кредитним договором є:

- а) лімітування кредитів;
- б) страхування кредитних операцій;
- в) зменшення кількості кредитів, що надаються;
- г) всі відповіді правильні.

3.37. Формою забезпечення кредиту не є:

- а) гарантія або порука третьої особи;
- б) застава товарних запасів;
- в) довідка про працевлаштування та доходи.

3.38. Гарантія (порука) – це:

- а) зобов'язання третьої особи погасити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності;
- б) застава землі, нерухомого майна, при якому предмет застави залишається у заставодавця чи третьої особи.

3.39. Правові основи форм застави визначені у:

- а) Цивільному Кодексу України;
- б) Господарському Кодексу України;
- в) Конституції України.

3.40. Оцінка кредитоспроможності – це:

- а) оцінка банку про змогу надати кредит;
- б) оцінка позичальника про умови і можливість кредитування;
- в) оцінка кредитної комісії про ефективне використання кредиту.

3.41. Межі вивчення кредитоспроможності залежать від:

- а) розміру та терміну позики;
- б) результатів минулої діяльності позичальника;
- в) взаємовідносин банку з клієнтом;
- г) всі відповіді правильні.

3.42. НБУ виділяє такі групи позичальників:

- а) комерційні банки;
- б) фізичні особи;
- в) юридичні особи, крім комерційних банків.

3.43. Коефіцієнт загальної ліквідності характеризує:

- а) ефективність управління позичальника;
- б) обсяг поточних зобов'язань за кредитами і розрахунками, які можна погасити за рахунок мобілізованих оборотних коштів;
- в) витрати майбутніх періодів.

3.44. Хто встановлює розміри відсоткових ставок за видачу кредиту комерційними банками:

- а) НБУ;
- б) Міністерство фінансів України;
- в) комерційні банки самостійно;
- г) позичальники.

3.45. Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує:

- а) доходи майбутніх періодів, що включаються до складу поточних зобов'язань;
- б) ступінь мобільності використання власних коштів;
- в) частину поточних зобов'язань, що може бути негайно погашена.

3.46. Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів показує:

- а) розмір залучених коштів на 1 грн. власних коштів;
- б) ступінь мобільності використання власних коштів.

3.47. Коефіцієнт фінансової незалежності показує:

- а) кредитоспроможність;
- б) питому вагу власних коштів у загальній масі заборгованості.

3.48. Оцінка фінансового стану комерційного банку здійснюється на підставі:

- а) аналізу прибутків і збитків;
- б) якості банківського менеджменту;
- в) виконання зобов'язань комерційним банком в минулому;

- г) всі відповіді правильні.

3.49. Оцінка фінансового стану фізичної особи здійснюється на підставі:

- а) фінансової та соціальної стабільності клієнта;
- б) віку та здоров'я клієнта;
- в) наявності реальної застави;
- г) всі відповіді правильні.

3.50. До документів, що стосуються забезпечення кредиту відносять:

- а) застава нерухомості;
- б) гарантія (порука);
- в) анкета позичальника;
- г) страховий поліс.

3.51. Параметрами позики, якими керується банк, є:

- а) сума;
- б) рівень процента;
- в) вік клієнта.

3.52. Кредитоспроможність позичальника визначається за даними:

- а) матеріалами, отриманими безпосередньо від позичальника;
- б) відомості, отримані від кредиторів, покупців і постачальників позичальника;
- в) при наданні кредиту банк не бере до уваги кредитоспроможність.

3.53. Страхове зобов'язання – це:

- а) картка із взірцями підписів керівництва і головного бухгалтера та відбитком печатки підприємства;
- б) юридичний документ, який служить основою для погашення кредиту.

3.54. При виявленні фактів нецільового використання кредиту позичальником банк:

- а) піднімає відсоткову ставку;
- б) достроково розриває кредитний договір.

3.55. За вимогами НБУ відсотки за користування кредитом сплачуються:

- а) щоквартально;
- б) щомісяця;
- в) в зручний для клієнта час.

3.56. Погашення кредиту і нарахованих відсотків здійснюється за допомогою:

- а) платіжного доручення з поточного рахунку позичальника;
- б) акредитивом;
- в) будь-яким способом.

3.57. Пролонгація – це:

- а) продовження строку дії кредитного договору;
- б) дострокове повернення кредиту позичальником;
- в) розірвання кредитного договору.

3.58. Пролонгування кредиту здійснюється шляхом:

- а) усної домовленості між сторонами;
- б) складання додаткової угоди між банком і позичальником, яка є невід'ємною частиною кредитної угоди;
- в) позики в іншому банку для сплати кредиту в попередньому.

3.59. За позичками на купівлю у громадян житлових будинків оформляється:

- а) договір купівлі-продажу будинку
- б) гарантійний лист
- в) договір страхування
- г) документ, який підтверджує право на відповідні пільги

3.60. Контроль за цільовим використанням державного кредиту здійснює:

- а) Міністерство фінансів
- б) Головне управління державного казначейства
- в) НБУ
- г) Міністерство економіки

3.61. Складна процентна ставка встановлюється при наданні кредиту на:

- а) більше 12 місяців;
- б) більше 5 р.;
- в) від 10 до 15 р.

3.62. Коефіцієнт фінансової стабільності характеризує:

- а) частку власних коштів у загальній сумі капіталу;
- б) на скільки поточні зобов'язання можуть бути негайно погашенні грошовими коштами та короткостроковими цінними паперами;
- в) співвідношення власних джерел до залучених коштів.

3.63. Контроль за своєчасним поверненням коштів, що надані у вигляді державного кредиту здійснює:

- а) Міністерство фінансів
- б) Головне управління державного казначейства
- в) НБУ
- г) Міністерство економіки

3.64. Ануїтет – це:

- а) сплата відсотків за кредит протягом 0,5 року;
- б) декілька рівних за розміром виплат протягом рівних проміжків часу;
- в) виплата відсотків за кредит протягом сплати загального кредиту.

3.65. Резерв за кредитом формується у валюті:

- а) в якій обліковується заборгованість;
- б) за згодою сторін;
- в) в довільній формі.

3.66. Погашення позичальником кредитної заборгованості за основним боргом та процентів за ним є стандартним, якщо:

- а) заборгованість за кредитом і відсотки сплачуються у встановлені строки;
- б) якщо прострочена заборгованість за кредитом та відсотком становить не більше 90 днів.

3.67. Заборгованість, яка забезпечується заставою, погашається в порядку, передбаченому нормативному документі:

- а) Законі України «Про заставу»;
- б) Положенням про порядок формування та використання резерву на виплати заборгованості.

3.68. Контокорентний кредит – це:

- а) кредит банку, який надається у національній чи іноземній валюті і який у відповідності з потребами клієнта може використовуватися у обсязі, що не перевищує встановленого ліміту;
- б) економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах поверненості, строковості і платності;
- в) позики, які надаються банком на невизначений строк.

3.69. Контокорентний кредит повинен використовуватися тільки для фінансування:

- а) необоротних засобів;
- б) інвестицій;

в) оборотних коштів чи для підтримки поточного платіжного обороту.

3.70. Розрахунки за контокорентний кредит здійснюються:

- а) раз в рік;
- б) кожного місяця;
- в) раз у квартал чи пів року.

3.71. Позички під заставу цінних паперів – це:

- а) позики, які надаються фізичним і юридичним особам під заставу;
- б) форма відносин між кредитором і позичальником, що базується на підставі нескладної операції прийняття у заставу і визначення вартості цінних паперів;
- в) форма відносин між кредитором і позичальником з приводу перерозподілу вартості.

3.72. При заставі на принципах юридичного права клієнт подає:

- а) цінні папери;
- б) цінні папери та підписує меморандум;
- в) документи на право власності.

3.73. Для оформлення цінних паперів клієнт додає:

- а) сертифікат акцій;
- б) заповнює і підписує меморандум про депозит;
- в) всі відповіді правильні.

3.74. Довгострокові кредит населенню на споживчі цілі надає в основному:

- а) НБУ;
- б) КБ;
- в) Ощадбанк;
- г) РУ НБУ.

3.75. Однією з форм споживчого кредиту є:

- а) чек;
- б) кредитна картка;
- в) платіжне доручення.

3.76. Від операцій з кредитними картками банк отримує дохід, який складається з:

- а) щорічної плати клієнтові за кредит;
- б) відсотка за кредит;
- в) всі відповіді правильні.

3.77. Короткострокове кредитування сільського господарства здійснюється, як правило, з використанням кредитної лінії, яка відкривається:

- а) на квартал;
- б) до року;
- в) на рік і більше.

3.78. Які види чекових рахунків Ви знаєте:

- а) прості;
- б) спеціальні;
- в) овердрафтні.

3.79. Відстрочка платежів за позичками при с/г кредитах надається:

- а) за домовленістю з кредитором;
- б) в межах кредитних ресурсів установи банку;
- в) всі відповіді правильні.

3.80. Кредит, що надається в формі готівки, яка використовується для розрахунку з громадянами за продукцію, яку вони здають, називають:

- а) авансовий;
- б) строковий;
- в) споживчий.

3.81. Кредит для надання грошових авансів робітникам та іншим громадянам на придбання інвентаря, матеріалів малої механізації надається у розмірі:

- а) до 20 % від суми договору;
- б) до 50 % від суми договору;
- в) від 20 % до 60 % від суми договору.

3.82. Обов'язковою умовою довгострокового кредиту є:

- а) статус позичальника як юридичної особи
- б) відомості статистичних органів
- в) забезпечення зобов'язань позичальника, щодо повернення позики
- г) посвідчення про ощадні вклади

3.83. Кредит – це:

- а) кошти з визначеним терміном зберігання;
- б) економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах поверненості, строковості і платності;
- в) грошові кошти, що зберігаються в касах комерційних банків, не перебувають в обігу.

3.84. Разові кредити – це:

а) позички, за якими на прохання позичальника банком прийнято рішення про перенесення строку повернення кредиту на інший термін;

б) позики, які надані банком на строк, зафіксований згідно домовленості з позичальником;

в) позики, рішення про надання яких приймається банком окремо за кожною позикою за заявою й іншими документами клієнта.

3.85. Принципи кредитування:

а) стандартності;

б) безстроковості;

в) платності;

г) добровільності;

д) сумнівності.

3.86. Система кредитування і розрахунків була створена в:

а) 1954 р.;

б) 1965 р.;

в) 1979 р.

3.87. За ступенем ризику кредити поділяють на:

а) ризикові;

б) безнадійні;

в) нестандартні;

г) збиткові.

3.88. Строк дії гарантії встановлюється, як правило, на:

а) 10–15 діб;

б) 30 діб;

в) 20–30 діб.

3.89. Коносаменти застосовуються при:

а) відвантаженні товарів автотранспорту;

б) оформленні відвантаження товарно-матеріальних цінностей морським і річковим транспортом;

в) авіаперевезеннях.

3.90. Заставою щодо іпотечних позичок можуть виступати:

а) для індивідуальних позичальників – житлові будинки, квартири;

б) склади, будівлі, цехи;

в) автотранспорт.

3.91. Довгостроковий кредит надається підприємствам і господарським організаціям за принципами:

а) повернення, строковості;

б) платності, забезпечення;

в) всі відповіді вірні.

3.92. Паралельні кредити передбачають:

а) участь у їх наданні іноземних банків;

б) надання позичальнику двох і більше кредитів;

в) участь в наданні кредиту кількох банків.

3.93. Граничний строк кредитування позичальника на формування оборотного капіталу не повинен перевищувати:

а) 6 місяців;

б) 12 місяців;

в) 9 місяців.

3.94. Застави під позику повинні:

а) мати високу ліквідність;

б) бути спроможним до короткострокового зберігання;

в) отримання великих прибутків;

г) характеризуватися низькими витратами на зберігання і реалізацію застави.

3.95. Як елемент забезпечення кредиту товарними запасами може виступати:

а) вексель позичальника;

б) письмова боргова розписка позичальника;

в) чек.

3.96. Оберіть фактори, які впливають на розмір ставки відсотка:

а) рівень прибутку;

б) ризик;

в) попит на продукцію;

г) розмір позики.

3.97. Основними принципами формування кредитних відносин є:

а) вільний вибір партнерів цих стосунків;

б) дотримання нормативних строків будівництва;

в) повне невтручання державних органів у формування умов, обсягів, відповідальності сторін щодо кредитування;

г) вірна відповідь а і в;

д) вірна відповідь а і б.

3.98. За фактами нецільового використання НБУ (РУ НБУ) стягує з комерційного банку штраф у розмірі:

- а) 3 %;
- б) 4 %;
- в) 5 %;
- г) 6 %.

3.99. Що підтверджує цільове використання кредиту:

- а) строки надання документів;
- б) строки освоєння документів;
- в) строки надання послуг.

3.100. Щорічно визначають ліміти кредитування за територіями:

- а) Мінекономіки;
- б) Мінфін;
- в) Мінекономіки і Мінфін;
- г) не має вірної відповіді.

3.101. ЖБК кредит надається у розмірі:

- а) 90 %;
- б) 80 %;
- в) 70 %;
- г) 60 %.

3.102. Якщо при наявності у членів ЖБК три і більше неповнолітніх дітей, то процентна ставка зменшиться до розміру:

- а) 2 %;
- б) 1 %;
- в) 0 %;
- г) 0,5 %.

3.103. При несплаті понад 6 місяців позичальником наступних платежів, включаючи відсотки, банк має право:

- а) звернутися до суду;
- б) накласти штраф;
- в) збільшити відсоток оплати.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ

- 1. Банківський кредит – це
- 2. Принципи кредитування – це
- 3. Кредитний договір – це

- 4. Кредитор – це
- 5. Позичальник – це
- 6. Кредитний ризик – це
- 7. Кредитна операція – це
- 8. Ліміт кредитування – це
- 9. Диверсифікація кредитів – це
- 10. Забезпечення кредиту – це
- 11. Застава – це
- 12. Заставодавець – це
- 13. Заставодержатель – це
- 14. Іпотека – це
- 15. Гарантія – це
- 16. Відповідальність поручителя – це
- 17. Відповідальність гаранта – це
- 18. Уступка вимоги (цесія) – це
- 19. Страхування ризику непогашення кредиту – це
- 20. Кредитоспроможність – це
- 21. Платоспроможність – це
- 22. Коефіцієнт ліквідності – це
- 23. Структуризація позики – це
- 24. Пролонгація – це
- 25. Прострочена заборгованість – це
- 26. Проблемна позика – це
- 27. Нарахування складних відсотків – це
- 28. Страхування кредитних операцій – це
- 29. Кредитна лінія – це
- 30. Ліміт кредитування – це
- 31. Простий позичковий рахунок – це
- 32. Спеціальний позичковий рахунок – це
- 33. Овердрафт – це
- 34. Контокорентний рахунок – це
- 35. Врахування векселів – це
- 36. Кредит під заставу векселів – це
- 37. Акцептний кредит – це
- 38. Авалювання – це
- 39. Іпотечний кредит – це
- 40. Лізинговий кредит – це
- 41. Споживчий кредит – це
- 42. Банківський консорціум – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

1. Поняття банківського кредиту.
2. Класифікація банківських кредитів.
3. Умови та порядок укладення кредитної угоди.
4. Засоби захисту від кредитного ризику.
5. Етапи процесу кредитування.
6. Способи нарахування відсотків за кредитами.
7. Формування резерву на покриття можливих втрат за позиками комерційних банків.
8. Використання резерву на покриття можливих втрат за позиками комерційних банків.
9. Методи кредитування клієнтів банку.
10. Форми позичкового рахунку.
11. Кредити, пов'язані з вексельним обігом.
12. Кредити під заставу цінних паперів.
13. Поняття іпотечного кредиту.
14. Поняття лізингового кредиту.
15. Типи нестандартного кредиту.
16. Поняття споживчого кредиту.
17. Поняття консорціумного кредиту.

РОЗВ'ЯЗАТИ ЗАДАЧІ

1. Банк видав кредит у розмірі 1 млн грн. на 9 місяців при ставці 20 % річних. Визначити суму, що погашається та суму відсотків за кредит.
2. Кредит у розмірі 500 тис. грн. був взятий 12.04.2004 р. з терміном погашення 10.06.2004 р. за ставкою 20 % річних. Визначити суму відсотків за кредит.
3. За умовами кредитного договору ставка простих відсотків у першому місяці користування кредитом дорівнювала 12 %, а в кожному наступному місяці зростала на 3 пункти. Визначити суму відсотків за кредиту розмірі 800 тис. грн. узятий на 9 місяців.
4. Банк видав кредит 10 млн грн. на 3 роки по складній річній ставці 60 % річних з погашенням одноразовим платежем. Визначити суму, що погашається, та суму відсотків за кредит.

5. Банк видає довгострокові кредити по складній ставці 40 % річних. Визначити суму відсотків за кредит у розмірі 2 млн грн., що погашається одноразовим платежем через 3,5 роки.
6. Позичальник має намір узяти кредит у розмірі 400 тис. грн. з погашенням його сумою 1 млн грн. Ставка відсотка по кредитах дорівнює 19 %. Визначити на скільки днів можна взяти кредит (розрахункова кількість днів у році 365).
7. Позичальник збирається взяти кредит на суму 1,5 млн грн. з поверненням через пів року суми 2 млн грн. Визначити ставку відсотка по кредитах, на підставі якої він може вибрати банк.
8. Позичальник збирається взяти банківський кредит на 9 місяців з поверненням суми 1,5 млн грн. Ставка відсотка по кредитах дорівнює 18 % річних. Визначити суму кредиту, що може взяти позичальник?
9. Позичальник збирається взяти 25 червня банківський кредит з погашенням 1 вересня того ж року сумою 1 млн грн. Ставка банку по кредитах дорівнює 17 % річних. Визначити суму кредиту, що може бути взята позичальником.
10. При видачі кредиту на півроку під 18 % річних утримані комісійні в розмірі 2 % від суми кредиту. Визначити прибутковість кредитної операції з урахуванням утриманих комісійних.
11. Фірма уклала угоду з банком про надання позички у розміром 200 тис. грн. терміном на 2 роки за таких умов: за перший рік плата за позику становить 20 % річних по простій ставці, а в кожному наступному півріччі позичковий відсоток зростає на 1 %. Розрахувати наращену суму боргу на кінець 2-го року.
12. Кредитний договір передбачає видачу позички в сумі 150 тис. грн. терміном на 3 роки за такими умовами: за перший рік плата за кредит становить 18 % річних, а в кожному наступному кварталі позичковий відсоток зростає на 1,5 %. Розрахувати наращену суму боргу на кінець 3-го періоду.
13. Позичальник одержує від банку кредит у сумі 20 000 дол. США на 1 рік під 14 % річних за простою ставкою. Річні темпи інфляції склали 4,7 %. Визначити втрати (прибуток) кредитора, викликані (ний) інфляцією.
14. Кредит у сумі 7 000 японських єн виданий терміном на 3 роки під 18 % річних за простою ставкою. Визначити номінальну та ре-

альну суму боргу на кінець 3-го року, а також втрати кредитора через інфляцію.

Динаміка індексів інфляції за три роки з розбивкою по кварталах представлена в таблиці:

Перший рік	Другий рік	Третій рік
103,3	108,2	102,5
104,8	103,6	103,6
102,5	101,2	104,2
105,6	101,8	108,6

15. Кредит у сумі 150 тис. грн. виданий на термін 4 роки за таких умов: за перші два роки платат за кредит складає 17% річних за простою ставкою, а вкожному наступному півріччі позичковий відсоток зростає на 3%. Розрахувати нарощену суму боргу на кінець 4-го року.

ТЕМА 4. ІНВЕСТИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

4.1. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Середньо- та довгострокові кредити банку є однією з найпоширеніших форм участі в інвестиційному процесі суб'єктів господарювання. На відміну від засновницьких операцій, використання банківського кредиту стимулює споживачів інвестицій ефективніше використовувати кошти, щоб забезпечити погашення кредиту та процент за користування ним. Призначення довгострокового кредитування полягає у впровадженні прямих інвестиційних заходів, реалізації витрат на придбання елементів основного капіталу.

Комерційні банки беруть участь і у *проектному фінансуванні*, яким є таке фінансування інвестиційних проектів, коли основним забезпеченням наданих коштів є сам проект, тобто доходи, які в майбутньому отримає підприємство-інвестор.

При проектному фінансуванні джерелом погашення заборгованості виступають грошові потоки, які генеруються в результаті реалізації проекту. Для прийняття рішення про таке фінансування висувається вимога участі у проекті значної частки власних коштів замовника.

Виділяють три типи проектного фінансування:

- без будь-якого регресу на позичальника, коли банк-кредитор приймає на себе весь ризик, оцінюючи лише ймовірні доходи від проекту;
- без регресу на позичальника в період, що слідує за впровадженням проекту в експлуатацію, коли підрядники гарантують оплату, дотримання кошторисної вартості проекту і за певних умов відшкодовують збитки, пов'язані із затримкою введення об'єкта в експлуатацію;
- з повним регресом на позичальника, коли кредитор не приймає на себе ризики, а надає кошти під гарантію організаторів проекту.

Інвестиційна діяльність банків насамперед передбачає здійснення операцій із цінними паперами. Банкам забороняється діяльність

у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Тому банки здійснюють капіталовкладення у нематеріальні активи та основні засоби (реальні інвестиції) для розширення своєї діяльності або підтримання їх на належному технічному рівні згідно із вимогами НБУ.

За умови отримання письмового дозволу НБУ вітчизняні банки мають право здійснювати такі операції з цінними паперами:

- купівлю-продаж цінних паперів за дорученням клієнтів;
- операції на ринку цінних паперів від свого імені (в тому числі андеррайтинг);
- емісію власних цінних паперів;
- інвестування у статутні капітали та акції інших юридичних осіб;
- операції за дорученням клієнтів або від свого імені з інструментами грошового ринку і з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- довірче управління цінними паперами за угодами з юридичними та фізичними особами;
- депозитарну діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Таким чином всі операції комерційних банків з цінними паперами можна поділити на такі групи: емісійні, інвестиційні та посередницькі (брокерські, дилерські, довірчі, реєстраторські, депозитарні, розрахунково-клірингові та консультативні).

Як до посередницьких, так і до інвестиційних послуг відносять андеррайтинг – діяльність, що пов'язана із розміщенням цінних паперів нового випуску серед інвесторів. Банки можуть виступати тут як у ролі консультанта, так і гаранта (андеррайтера). Як андеррайтер, банк дає емітенту зобов'язання викупити весь випуск цінних паперів за зниженою ціною. Потім він розміщує цінні папери та отримує дохід на різниці.

Процес інвестування коштів комерційними банками у цінні папери складається з таких етапів:

- визначення цілей, строків, обсягів і видів інвестицій;
- інвестиційний аналіз;
- формування і управління портфелем цінних паперів;
- оцінювання ефективності інвестування.

Інвестуючи кошти у фінансові активи банки можуть переслідувати різні цілі: збільшення доходів, підтримання ліквідності, диверсифікація

банківських операцій, формування контрольного пакету акцій та участь в управлінні об'єктом інвестування, розширення клієнтської бази та ін.

Надаючи пріоритет певним цілям, а також прийнятному співвідношенню ризику і доходності, банк визначає період, за який такі цілі можуть бути реалізовані, обсяг і джерела необхідних ресурсів та види фінансових інструментів.

Метою інвестиційного аналізу є визначення доцільності інвестування в конкретний цінний папір. Найпоширенішими вважаються два напрями аналізу – фундаментальний та технічний.

Фундаментальний аналіз включає чотири рівні дослідження:

- макроекономічний аналіз;
- галузевий аналіз;
- аналіз фінансового стану і перспектив розвитку конкретної компанії-емітента;
- прогнозування (моделювання) ціни фінансового інструменту.

Результатом фундаментального аналізу є визначення теперішньої вартості цінного паперу, порівняння її з ринковою ціною та встановлення доцільності інвестування.

Технічним аналізом є сукупність методів і прийомів прогнозування тенденцій зміни цін на ринках цінних паперів на основі його виключно технічних характеристик – динаміки цін і обсягів операцій з купівлі і продажу цінних паперів. При цьому ігноруються фундаментальні фактори, що є основою формування ціни на той чи інший інвестиційний інструмент. Основними завданнями технічного аналізу є: визначення закономірностей зміни цін, виявлення моментів зміни напрямку руху цін та прогнозування напрямку руху цін на ринку у майбутньому.

В умовах нерозвинутого вітчизняного фондового ринку, а також низької його ліквідності, перевага надається фундаментальному аналізу фінансових інструментів.

За результатами проведеного аналізу банк формує портфель цінних паперів, який є сукупністю придбаних банком цінних паперів, право на володіння, користування та розпорядження якими належить банку та які згруповані за їх типами і призначенням. У портфель можуть входити як папери одного типу, так і різні інвестиційні цінності, наприклад, акції, облігації, депозитні та ощадні сертифікати тощо.

НБУ запропонував таку класифікацію вкладень комерційних банків у цінні папери:

- портфель цінних паперів на продаж;
- портфель цінних паперів на інвестиції;

- портфель пайової участі (вкладень в асоційовані компанії);
- портфель вкладень у дочірні компанії.

Віднесення цінного папера до певного портфеля залежить від таких чинників:

- мета придбання;
- характеристики цінного папера, такі як ліквідність, доходність, період обігу та наявність активно діючого ринку для даного папера;
- фактичний період зберігання у портфелі банку: цінні папери після календарного року зберігання у портфелі банку на продаж переводяться до портфеля інвестицій.

До *портфеля цінних паперів на продаж* враховуються цінні папери, які банк придбав на короткий строк з наміром їх подальшого перепродажу й отримання торговельного доходу від різниці між ціною продажу та ціною купівлі. Під час перебування цінних паперів у портфелі на продаж вони можуть принести дивідендний або процентний дохід. Тобто до портфеля цінних паперів на продаж належать поточні фінансові інвестиції, володіти якими банк планував в межах одного календарного року. Після цього терміну їх автоматично переводять у портфель на інвестиції.

До *портфеля цінних паперів на інвестиції* враховуються цінні папери, які банк придбав на строк до дати погашення або на термін понад один рік (для безстрокових цінних паперів – довічно) з метою отримання дивідендного або процентного доходу, а також для використання інших прав, що впливають з володіння цінними паперами.

Метою управління портфелем цінних паперів є оцінка та визначення напрямів підвищення його ефективності на підставі удосконалення структури цінних паперів, покращання якості інвестицій та активізації брокерської діяльності на фондовому ринку.

Дослідження цінних паперів передбачає такі стадії управління:

- загальний аналіз;
- оцінка відповідності джерел придбання цінних паперів напрямкам вкладень;
- оцінка ризику, доходу і доходності цінних паперів;
- оцінка вартості цінних паперів.

Загальний аналіз починається з визначення обсягу операцій із цінними паперами, їх структури за видами операцій, а також кількісної оцінки змін у обсязі та структурі, які відбулися протягом періоду, що

аналізується. Загальний аналіз операцій із цінними паперами ґрунтується на застосуванні методики вертикального та горизонтального економічного аналізу.

Групування операцій із цінними паперами здійснюється за такими класифікаційними ознаками:

- за видами цінних паперів;
- за видами операцій із цінними паперами;
- за напрямками подальшого використання цінних паперів;
- за джерелами придбання цінних паперів.

Метою оцінки ефективності інвестиційної діяльності банку і, зокрема, ефективності управління портфелем цінних паперів, є здійснення періодичного контролю за відповідністю фактичних результатів інвестиційної діяльності цілям політики, сформованої банком і, отже, наскільки ефективною виявилася стратегія банку з формування й управління портфелем. По-друге, ефективність, безумовно, оцінюється доходністю вкладень, яка досягнута банком за відповідний проміжок часу, порівняно з показниками попередніх періодів, інших інвесторів або ринку взагалі.

4.2. СУТНІСТЬ І ВИДИ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Цінний папір – це грошовий документ, що засвідчує право володіння чи відносини позички, визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила, та його власником і передбачає, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів чи процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам.

Цінні папери поділяються за формою виплати доходів на боргові та пайові.

Боргові, як правило, є паперами з фіксованим доходом та зобов'язанням повернення боргу у визначений час.

Пайові цінні папери являють собою частку держателя у реальній власності і дають право на одержання частини прибутку та на участь в управлінні товариством.

В Україні на сьогоднішній день випускаються та перебувають в обігу такі види цінних паперів: акції, облігації внутрішньої державної і місцевої позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселі.

До традиційних фінансових активів належать акції і облігації. Саме вони є основним інструментом формування капіталу одними органі-

заціями і напрямом його розміщення для інших. За *формою випуску* цінні папери можна поділити на іменні, на пред'явника та у вигляді запису на рахунках.

Акція – цінний папір, що свідчить про внесення паю до статутного капіталу акціонерного товариства і надає право на отримання частки прибутку у вигляді дивідендів, участь в управлінні справами і отримання частки майна при ліквідації.

Акції можуть бути *звичайними* і *привілейованими*. Власникам звичайних акцій акціонерне товариство виплачує дивіденди, які є частиною чистого прибутку і, відповідно, залежать від результатів діяльності підприємства за рік. Їх різновиди пов'язані з правом впливу на управління: *без права голосу, обмежена (частка одного голосу), багатоголосна*. Привілейована акція не має права голосу, завжди забезпечена дивідендами і забезпечується, в першу чергу, після зобов'язань, що виникають при ліквідації підприємства.

Привілейовані акції є таких видів:

- *кумулятивні*, тобто з накопиченням дивідендів;
- *з участю*, тобто з правом на додаткову частку прибутку;
- *з ордером*, тобто з правом на купівлю акції тієї ж організації за фіксованою ціною;
- *зворотні* – можуть відзиватися емітентом з виплатою премії;
- *ретроактивні* – повертаються емітенту в обумовлений термін;
- *конвертовані* – можна обміняти на звичайні;
- *з плаваючим дивідендом*, тобто він враховує інфляцію.

Ціна акції може бути:

- номінальна, яка вказується на самій акції і практично немає ніякого значення при обороті акцій на ринку цінних паперів. Ця ціна має чисто інформаційний характер, що вказує на частку пайового капіталу;
- емісійна, за якою акція продається на первинному ринку. Різниця між номінальною та емісійною вартістю акції становить емісійний дохід;
- курсова (ринкова), за якою акції котируються на вторинному ринку цінних паперів. Ця ціна визначає реальну вартість акцій на фондовій біржі;
- балансова, яка визначається на основі фінансової звітності;
- ліквідаційна ціна акцій визначає вартість частини реального майна у фактичних продажних цінах, що припадають на одну акцію;

- модифікована курсова ціна акції – це співвідношення чистого річного прибутку підприємства в розрахунку на одну акцію і ставки банку закладами за 12 місяців;
- теоретична, або внутрішня, вартість, яка розраховується кожним інвестором окремо.

Облігація – це вид боргових зобов'язань, згідно з яким позичальник (емітент) повинен сплатити певну суму кредиту (власнику) по завершенні визначеного терміну і, якщо передбачено, суму щорічного доходу у вигляді фіксованого або плаваючого відсотка.

Емітентами облігацій можуть бути держава, банки та підприємства як вітчизняні, так і іноземні.

За *періодом обігу* існують короткострокові (кілька тижнів), середньострокові (1–7 років), довгострокові (до 30 років) і безстрокові облігації.

За *способами виплат доходу* облігації поділяються на:

- облігації з фіксованою купонною ставкою;
- облігації з плаваючою купонною ставкою, коли розмір відсотку за облігацією залежить від рівня позичкового відсотку. Періодичність зміни купонної ставки коливається від випуску до випуску;
- облігації зі зростаючою процентною ставкою, коли зміна ставки диференціюється за періодами. Такий вид облігацій привабливий за наявності інфляції;
- облігації з нульовим купоном (безкупонні), коли емісійний курс встановлюється нижче від номінального на величину знижки;
- облігації з виплатою за вибором, коли власник облігації замість купонного доходу може отримати за бажанням новий випуск облігацій.

У *залежності від забезпечення облігації* поділяються на два класи: незабезпечені заставою і забезпечені заставою. Останні можуть бути забезпечені: матеріальними активами; фондовими цінними паперами; пулом іпотек. Незабезпечені заставою облігації бувають таких видів: забезпечені репутацією емітента; під конкретний вид доходів емітента; випущені під конкретний інвестиційний проект; гарантовані третіми особами; з солідарною відповідальністю; застраховані; спекулятивні.

За *характером обігу* облігації поділяють на:

- а) звичайні облігації;
- б) конвертовані облігації, що дають їх власнику право обмінювати їх на акції емітента.

Серед таких облігацій слід виділити переказні облігації і облігації з опціоном;

- переказні облігації, які можуть бути переказані у визначену кількість простих акцій емітента;
- облігації з опціоном надають можливість власнику облігації в разі збільшення відсоткових ставок здати свої облігації (через визначений термін, наприклад, 3 чи 5 років) емітенту і отримати їх вартість за номіналом.

За *способом погашення* облігації поділяються на серійні, відзивні (можуть бути відізовані всупереч наміру утримувати їх до завершення терміну, при цьому виплачується премія) та з правом повернення.

У світовій практиці сплата відсотків за облігацією здійснюється з суми прибутку до оподаткування (в Україні відноситься на валові витрати).

Облігації мають номінальну та ринкову ціни. Ринкова (курсова) ціна облігації залежить від ринкової ситуації, яка склалася на момент її продажу, та від умов випуску облігації. Номінальна ціна вказується на облігації та є основою при подальших перерахунках і нарахуванні відсотків. При закінченні встановленого терміну емітент погашає облігації за викупними цінами, які можуть збігатися або ні з номінальною ціною, що залежить від виду облігацій. Облігації мають також теоретичну, або внутрішню, вартість, яка розраховується кожним інвестором самостійно.

Детально про такі види цінних паперів як ощадні сертифікати йшлося в розділі 2, а векселі йтиметься у розділі 6.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(І) У ТЕСТАХ:

4.1. *Згідно з законодавством інвестиції поділяються на:*

- а) фінансові;
- б) інвестиції під реінвестиції;
- в) капітальні;
- г) для фінансово-промислових груп.

4.2. *Банківським інвестиціям властивий такий ризик:*

- а) кредитний;
- б) позичковий;
- в) депозитний;
- г) ринковий.

4.3. *Інвестиції, що спрямовані на придбання будівель, споруд, основних фондів та нематеріальних активів:*

- а) фінансові;
- б) реінвестиції;
- в) капітальні;
- г) для фінансово-промислових груп.

4.4. *Інвестиціями, що спрямовані на придбання корпоративних прав, цінних паперів інших фінансових інструментів є:*

- а) фінансові;
- б) реінвестиції;
- в) капітальні;
- г) для фінансово-промислових груп.

4.5. *Інвестиції, що передбачають внесення коштів чи майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою – це:*

- а) фінансові;
- б) портфельні інвестиції;
- в) капітальні;
- г) прямі інвестиції.

4.6. *Інвестиції, що передбачають придбання цінних паперів та інших фінансових активів за кошти на біржовому ринку – це:*

- а) фінансові;
- б) портфельні інвестиції;
- в) капітальні;
- г) прямі інвестиції.

4.7. *Участь банків в інвестиційному процесі може здійснюватися за двома напрямками:*

- а) за допомогою механізмів фондового ринку;
- б) за допомогою механізмів середньо- та довгострокового кредитування;
- в) за допомогою валютних операцій;
- г) за допомогою депозитних операцій.

4.8. Чи дозволено українським законодавством банкам виступати в ролі головного підприємства у фінансово-промислових групах?

- а) так;
- б) ні;
- в) у деяких випадках.

4.9. Чи може комерційний банк брати участь у санації підприємства, при цьому давати кошти підприємству і одночасно одержувати його цінні папери:

- а) так;
- б) ні;
- в) у деяких випадках.

4.10. Чи може комерційний банк приймати в довірче управління державну частину капіталів підприємства, замість чого зобов'язується інвестувати певну суму коштів у це підприємство:

- а) так;
- б) ні;
- в) у деяких випадках.

4.11. До об'єктів довгострокового кредитування відносяться:

- а) будівництво нових підприємств;
- б) організація випуску нової продукції;
- в) здійснення екологічних заходів;
- г) купівля цінних паперів.

4.12. Під інвестиційними операціями банків розуміють:

- а) лізингові операції;
- б) видачу гарантій;
- в) операції банків з цінними паперами;
- г) операції банків з кредитування суб'єктів підприємництва;
- д) консультаційні послуги.

4.13. Привілейованою акцією з участю є акція ...

- а) яку можна обміняти на звичайну;
- б) з правом на купівлю акції тієї ж фірми за фіксованою ціною;
- в) з правом на додаткову частку прибутку;
- г) можуть відзиватися фірмою з виплатою премії.

4.14. Емісійна ціна акції – це:

- а) ціна, яка вказується на самій акції і практично не має ніякого значення при обороті акцій на ринку цінних паперів;
- б) ціна, яка визначається на основі фінансової звітності;
- в) це вартість частини реального майна у фактичних продажних цінах, що припадають на одну акцію;
- г) ціна, за якою акція продається на первинному ринку.

4.15. Конвертованими є облигації, які...

- а) дають право її власнику замість купонного доходу отримати новий випуск облигацій;
- б) є забезпечені заставою;
- в) дають право її власнику обмінювати їх на акції емітента.

4.16. Облігацією є:

- а) документ, що є цінним папером і розрахунковим засобом, який засвідчує безумовне зобов'язання однієї особи сплатити іншій певну суму грошей у визначеному місці після настання встановленого строку;
- б) основний вид боргових зобов'язань, згідно з яким позичальник (емітент) повинен сплатити певну суму кредиту (власнику) по завершенні визначеного терміну і суму щорічного доходу у вигляді фіксованого або плаваючого відсотка;
- в) цінний папір, що свідчить про внесення паю до статутного капіталу акціонерного товариства і надає право на отримання частки прибутку у вигляді дивідендів, на участь в управлінні справами і отриманні частки майна при ліквідації.

4.17. Балансова ціна акції – це:

- а) ціна, яка вказується на самій акції і практично не має ніякого значення при обороті акцій на ринку цінних паперів;
- б) ціна, яка визначається на основі фінансової звітності;
- в) це вартість частини реального майна у фактичних продажних цінах, що припадають на одну акцію;
- г) ціна, за якою акція продається на первинному ринку.

4.18. Нарахування складних відсотків означає:

- а) нарахування відсотків при простроченні терміну виплати;
- б) нарахування відсотків, які додаються до основної суми боргу;
- в) на нараховані відсотки до основної суми боргу в свою чергу нараховуються відсотки.

4.19. Привілейованою акцією з ордером є акція ...

- а) яку можна обміняти на звичайну;
- б) з правом на купівлю акції тієї ж фірми за фіксованою ціною;
- в) з правом на додаткову частку прибутку;
- г) можуть відзиватися фірмою з виплатою премії.

4.20. *Фінансування інвестиційних проектів, коли основним забезпеченням наданих коштів є сам проект, тобто доходи, які в майбутньому отримає підприємство, що здійснює будівництво чи реконструкцію – це:*

- а) фінансування капітального будівництва;
- б) проектне фінансування;
- в) кредит під будівництво та реконструкцію;
- г) проектно-конструкторське фінансування.

4.21. *Теперішня вартість майбутніх доходів – це:*

- а) зворотне значення майбутньої вартості, визначеної з допомогою складного відсотка;
- б) початкова вартість інвестицій.

4.22. *Використовуючи розрахункову модель оцінювання цінних паперів визначають їх вартість:*

- а) ринкову;
- б) емісійну;
- в) теоретичну;
- г) номінальну.

4.23. *Підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів й організаційного, інформаційного, технічного та іншого обслуговування випуску обігу цінних паперів – це:*

- а) діяльність на ринку цінних паперів;
- б) операційна діяльність на ринку цінних паперів;
- в) професійна діяльність на ринку цінних паперів.

4.24. *Брокерська діяльність – це:*

- а) торгівля цінними паперами від свого імені і за свій рахунок з метою перепродажу третім особам;
- б) здійснення угод щодо торгівлі цінними паперами на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів;
- в) посередництво на ринку цінних паперів.

4.25. *Дилерська діяльність – це:*

- а) торгівля цінними паперами від свого імені і за свій рахунок з метою перепродажу третім особам;
- б) здійснення угод щодо торгівлі цінними паперами на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів;

- в) посередництво на ринку цінних паперів.

4.26. *Для чого комерційні банки використовують емісію цінних паперів:*

- а) задля розширення банківських операцій;
- б) при формуванні ресурсів для своїх активних операцій;
- в) для залучення партнерів.

4.27. *Чи мають право комерційні банки випускати облігації для поповнення статутного капіталу та покриття збитків банку?*

- а) так;
- б) ні;
- в) у деяких випадках.

4.28. *Що таке андеррайтинг?*

- а) здійснення угод з цінними паперами як повірений чи комісіонер, що діє на підставі договору доручення або комісії;
- б) гарантоване розміщення на ринку випусків цінних паперів клієнтів-емітентів;
- в) здійснення від свого імені та за винагороду протягом певного строку довірчого управління цінними паперами, що належать іншій особі, в інтересах цієї або інших осіб.

4.29. *Що таке діяльність з управління цінними паперами?*

- а) здійснення угод з цінними паперами як повірений чи комісіонер, що діє на підставі договору доручення або комісії;
- б) гарантоване розміщення на ринку випусків цінних паперів клієнтів-емітентів;
- в) здійснення від свого імені та за винагороду протягом певного строку довірчого управління цінними паперами, що належать іншій особі, в інтересах цієї або інших осіб.

4.30. *Модель Гордона використовується для визначення теоретичної вартості:*

- а) акції з рівномірно зростаючими дивідендами;
- б) облігацій з виплатою поточного доходу;
- в) всіх облігацій;
- г) всіх акцій.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ

1. Інвестиції – це
2. Довгострокове кредитування – це
3. Проектне фінансування – це
4. Професійна діяльність на ринку цінних паперів – це
5. Цінний папір – це
6. Емісійні різниці (емісійний дохід) – це
7. Акція – це
8. Облігація – це
9. Ощадний (депозитний) сертифікат – це
10. Вексель – це
11. Ринкова вартість цінного папера – це
12. Дивіденд – це
13. Премія – це
14. Дисконт – це
15. Дисконтна ставка – це
16. Інвестиційний портфель банку – це
17. Диверсифікація – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

1. Поняття банківських інвестицій?
2. Види банківських інвестицій?
3. Довгострокове кредитування як форма участі банку в інвестиційному процесі?
4. Діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів?
5. Емісійні операції комерційного банку?
6. Формування банківського портфеля цінних паперів?
7. Управління банківським портфелем цінних паперів?
8. Посередницькі операції комерційного банку на фондовому ринку?

РОЗВ'ЯЗАТИ ЗАДАЧІ

1. Банк оголосив, що дивіденди по його акціях за рік склали 20 % річних по звичайних акціях і 30 % річних по привілейованих акціях. Визначити суму дивіденду на одну привілейовану акцію номіналом 5 тис. грн. і одну звичайну акцію номіналом 1 тис. грн.

2. Акції номіналом 10 тис. грн. продавалися по курсовій вартості 40 тис. грн. Дивіденд за рік оголошений у розмірі 60 % річних. Визначити реальну прибутковість на рівні дивіденду акцій, придбаних на початок року.

ТЕМА 5. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

5.1. СУТЬ ТА ВИДИ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Згідно з чинним вітчизняним законодавством до валютних належать операції пов'язані з:

- переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у гривнях;
- використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- ввезенням (вивезенням), переказуванням і пересиланням на територію України (за її межі) валютних цінностей.

До валютних цінностей відносять:

- валюту України (гривню);
- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, векселі, депозитні сертифікати, ощадні книжки, дорожні та іменні чеки тощо), що виражені у валюті України;
- іноземну валюту (іноземні грошові знаки);
- платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, векселі, депозитні сертифікати, ощадні книжки, дорожні та іменні чеки тощо), що виражені в іноземній валюті або банківських металах;
- банківські метали.

Отже, банківськими операціями в іноземній валюті є такі операції банків, головним об'єктом яких є іноземна валюта у готівковій і безготівковій формах, а також у вигляді платіжних документів, інших цінних паперів та банківських металів, що виражені у грошових одиницях іноземних держав і в міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях.

НБУ запровадив *Класифікатор іноземних валют*, що регулює режим застосування кожної валюти та поділяє її на ступені конвертованості:

- вільноконвертовані валюти держав, які без обмежень обмінюються на інші види валют і широко застосовуються для здійс-

снення платежів на міжнародних ринках, та банківські метали. Курси цих валют встановлює НБУ;

- вільноконвертовані валюти держав, які не використовуються широко для здійснення платежів при міжнародних операціях і не продаються на головних валютних ринках світу. Курси ряду валют цієї групи встановлюються НБУ;
- неконвертовані валюти. Курси тільки окремих валют встановлюються НБУ.

НБУ видає індивідуальні та генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій.

Генеральні ліцензії видаються банкам та іншим кредитно-фінансовим установам на здійснення валютних операцій, що не потребують індивідуальної ліцензії, на весь період дії режиму валютного регулювання.

Індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції

Основні операції з валютними цінностями, які здійснюють комерційні банки, є такі:

- ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України;
- міжнародні розрахункові операції;
- операції на кореспондентських рахунках банків (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та банків-нерезидентів у грошовій одиниці України;
- неторговельні операції;
- видача гарантій;
- валютне кредитування;
- послуги для міжнародного туризму (дорожні чеки, чекові та кредитні картки, грошові перекази за кордон);
- міжбанківські валютні операції на міжнародному валютному ринку та валютному ринку України;
- операції з банківськими металами на валютному ринку України та міжнародних ринках.

Поточні операції, що проводяться в іноземній валюті можуть бути торговельними і неторговельними.

Торговельні поточні операції здійснюються:

- між юридичними особами – резидентами та нерезидентами при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності за торговельними операціями;

- між юридичними особами – резидентами на території України, за умови наявності індивідуальної ліцензії НБУ;
- між юридичними особами – резидентами та нерезидентами через юридичних осіб – резидентів посередників відповідно до угод;
- операції на міжбанківському валютному ринку;
- оплата товарів з використанням чеків та пластикових карток та ін.

Неторговельними поточними операціями:

- виплата готівкової іноземної валюти за платіжними документами на витрати, пов'язані з відрядженням, за чеками та пластиковими картками, оплата праці нерезидентів, за переказами з-за кордону (за межі України);
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою за платіжними документами в іноземній валюті;
- перерахування коштів в іноземній валюті за навчання, лікування, за проведення міжнародних виставок, конференцій, відшкодування витрат судовим, арбітражних та правоохоронних органів;
- переказ за межі України коштів в іноземній валюті (пенсії, аліменти, допомога родичів, спадщина тощо);
- виплата авторських гонорарів і платежів за користування авторськими правами та ін.

Каси банків та їх пункти обміну можуть здійснювати такі валютно-обмінні операції:

- купівля-продаж фізичним особам готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- зворотний обмін фізичним особам – нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;
- конвертація (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави;
- прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків;
- купівля-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну чи національну валюту.

Операції з конвертації готівкової іноземної валюти здійснюються банками та їх пунктами обміну валюти лише з тими валютами, що належать до 1 групи Класифікатора іноземних валют.

Під час здійснення операцій із конвертації готівкової іноземної валюти використовується крос-курс, визначений згідно з офіційним курсом гривні до відповідних іноземних валют, що встановлені НБУ на день проведення операції.

Підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, відкривають у комерційних банках валютні рахунки. Обов'язковими для таких підприємств є транзитний та поточний валютні рахунки.

Транзитний валютний рахунок – це рахунок, призначений для зарахування валютної виручки підприємства.

Поточний валютний рахунок призначений для проведення безготівкових і готівкових розрахунків в іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених законодавством України.

Крім цього, юридичним та фізичним особам комерційні банки можуть відкривати позиковий та депозитний валютні рахунки.

Позиковий валютний рахунок – це рахунок, що відкривається для отримання банківських позик в іноземній валюті незалежно від наявності поточного рахунку в банку кредитора.

Депозитний валютний рахунок відкривається фізичним та юридичним особам (резидентам та нерезидентам) для зарахування на нього валютних депозитів з поточного рахунку з наступним поверненням суми основного депозиту та нарахованих відсотків по закінченню строку депозитного договору.

Існує ще *тимчасовий поточний рахунок* в іноземній валюті, який призначений для зарахування коштів, що вносяться для формування статутного капіталу товариства.

Представництвам юридичних осіб нерезидентів можуть відкриватися в уповноважених банках України рахунки двох типів: рахунки типу «Н» і типу «П».

Рахунок типу «Н» – це рахунок, який відкривається уповноваженим банком іноземним, дипломатичним, консульським, торговим та іншим представництвам, міжнародним організаціям і філіям, які користуються імунітетом і дипломатичними привілеями, а також представництвам юридичних осіб-нерезидентів, установам або особам, що представляють їх інтереси в Україні та не займаються підприємницькою діяльністю на Україні.

Рахунок типу «П» – це рахунок, який відкривається уповноваженим банком постійним представництвам іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, створених у будь-якій організаційній формі без статусу юридичної особи, через які повністю або частково здійснюється підприємницька діяльність нерезидента на території України.

На міжбанківському валютному ринку України можуть здійснювати операції тільки суб'єкти цього ринку, до яких належать:

- Національний банк України;

- уповноважені банки – комерційні банки України, які мають ліцензію НБУ на здійснення операцій з валютними цінностями;
- інші фінансово-кредитні установи-резиденти (страхові, інвестиційні, дилерські та інші компанії), які мають ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій;
- юридичні особи, які уклали з уповноваженими банками агентські угоди на відкриття пунктів обміну іноземних валют;
- кредитно-фінансові установи-нерезиденти (у тому числі іноземні банки), які одержали індивідуальний дозвіл НБУ;
- валютні біржі, валютні відділення товарних і фондових бірж, які мають відповідний дозвіл на торгівлю іноземною валютою.

Як суб'єкти валютного ринку України, уповноважені банки, які отримали право відповідно до банківської ліцензії та письмового дозволу НБУ на здійснення операцій з валютними цінностями, зобов'язані:

- купувати і продавати іноземну валюту самостійно без посередництва інших уповноважених банків;
- здійснювати купівлю іноземної валюти для проведення валютно-обмінних операцій з дотриманням установлених НБУ граничних меж продажу готівкової іноземної валюти фізичним особам-резидентам;
- впроваджувати заходи зменшення кредитного ризику.

Для запобігання валютних ризиків комерційні банки здійснюють:

- прогнозування динаміки валютного курсу;
- робота з різними валютами (диверсифікація ризику);
- розподіл валютного ризику шляхом укладання угод типу форвард, своп, опціон;
- аналіз і прогнозування міжнародних валютних ризиків.

Звичайно валютні угоди поділяються на «касові» і «строкові». Якщо куплена валюта має бути надана у розпорядження покупця в день укладання угоди (today – «tod»), або на наступний день (tomorrow – «tom»), то такі угоди називаються «овернайт» (overnight).

Угоди, які передбачають поставку валюти протягом двох робочих днів після їх укладання, називаються угодами «спот» (spot).

Ці два види угод відносять до «касових» валютних операцій. За такий короткий період обмінний курс, як правило, не встигає значно змінитися і ризик практично зводиться до мінімуму. Інша ситуація виникає, коли здійснюються строкові («форвардні») угоди, які передбачають обмін валют у заздалегідь установлені строки (як правило, від одного тижня до року), але за курсом, зафіксованим у момент укладання угоди.

В Україні уповноважені банки мають право здійснювати валютні операції на умовах «форвард» для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо іншої іноземної валюти за умови, що обидві валюти є іноземними валютами I групи Класифікатора валют, а також для хеджування ризиків зміни курсу іноземної валюти щодо гривні. В інших випадках уповноважені банки зобов'язані здійснювати торгівлю іноземною валютою з допомогою «касових» угод.

До строкових належать також угоди типу «своп», що являють собою комбінацію операцій «спот» і простого «форварда». Тобто операція «своп» – це одночасна купівля і продаж іноземної валюти на приблизно рівні суми за умови розрахунків за них на різні дати (купівля або продаж валюти на ближчу дату з одночасною контругодою на визначений строк у майбутньому).

Операції «своп» майже повністю усувають валютний ризик. І хоча валюта купується і продається одночасно за умови розрахунків на різні дати і теоретично можна вважати, що кожна з цих операцій є окремою, однак на практиці ринок використовує «своп» саме як базу для строкових угод.

У міжнародній практиці використовуються валютні ф'ючерсні контракти (домовленість купити або продати певну кількість іноземної валюти на певну дату в майбутньому) та валютні опціони (право купити або продати валюту протягом обумовленого періоду), а також страхування валютного ризику, яке передбачає передавання всього ризику страховій організації.

5.2. ОСНОВНІ ВИДИ МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ. ФОРМИ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ

Міжнародні операції обіймають усі послуги, на які існує попит з боку клієнтів, що беруть участь у міжнародній торгівлі, інвестиційній діяльності, туризмі та ін.

До основних функцій банків, що здійснюють міжнародні операції, відносять:

- міжнародні розрахункові операції;
- міжбанківські валютні операції на міжнародному валютному ринку;
- кредитування міжнародної торгівлі і послуг;
- обслуговування міжнародного руху капіталів і кредитів.

Міжнародні розрахунки – це регулювання платежів за грошовими зобов'язаннями та вимогами, що виникають між юридичними та фізичними особами різних країн на підставі економічних, політичних, науково-технічних, культурних та інших відносин.

Комерційні банки здійснюють міжнародні розрахунки за дорученням своїх клієнтів, які є учасниками зовнішньоекономічної діяльності, безготівковим шляхом із застосуванням таких форм: документарний акредитив, інкасо, банківський переказ, чек.

Документарний акредитив – угода, за якою банк-емітент, що діє за дорученням і відповідно до інструкцій клієнта-заявника на виставлення акредитива, повинен здійснити платіж поставальникові чи третій особі, або оплатити, акцептувати чи облікувати переказні векселі (трати), виписані бенефіціаром, або доручити іншому банку здійснення таких платежів чи оплату, акцепт чи облік таких трат, за умови дотримання термінів і умов акредитива.

Інкасо – доручення експортера (кредитора) своєму банку отримати від імпортера (платника, боржника) безпосередньо або через інший банк відповідну суму або підтвердження того, що ця сума буде сплачена у встановлені строки.

Визначають два види інкасо:

- *чисте інкасо*, тобто проведення розрахунків виключно за фінансовими документами.
- *документарне інкасо* – інкасо фінансових документів, що супроводжуються товарними документами, або інкасо тільки товарних документів. Тобто це доручення експортера банку одержати від імпортера суму коштів, належних за контрактом, взамін за товарні документи і перерахувати її експортеріві.

Під *фінансовими документами* розуміють переказні та прості векселі, чеки, платіжні розписки або інші документи, що використовуються для отримання платежу грошима.

До *комерційних документів* відносяться контракти, рахунки-фактури, відвантажувальні документи (авіа-, залізничні та автодорожні накладні, коносаменти (транспортування кораблем), документи, що підтверджують право власності на вантаж (акти приймання – передачі).

Чек – паперовий розрахунковий документ установленної форми, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження чекодавця платнику про сплату чекодержателю зазначеної в ньому суми коштів протягом встановленого строку.

Розрізняють такі види чеків: іменний та ордерний.

Іменний – виписаний на користь певної особи. Такий чек не може бути переданий за допомогою звичайного індосаменту. Тут передача здійснюється цесією, тобто шляхом передаточного напису з зазначенням: «не наказу», завіренням у нотаріальному порядку.

Ордерний чек – це чек, виписаний на користь певної особи або за наказом. Передається такий чек за допомогою індосаменту з записом «наказу» або без нього.

Чек на пред'явника виписується пред'явнику і може бути переданий другій особі як з індосаментом, так і без нього.

Крім того чеки поділяють на банківські та фірмові.

Банківський чек – це чек виписаний банком на свій банк – кореспондент. Чекодавцем є банк боржника, а на чеку немає назви фірми – чекодавця.

Фірмовий чек – це чек виписаний фірмою на одержувача.

Банківський міжнародний переказ застосовується в оплату авансу за контрактом експортеру, тобто ще до початку відвантаження ним товару.

Існує декілька заходів захисту імпортера від ризику неповернення (втрати) авансу: банківська гарантія на повернення авансу, документарний (умовний) переказ.

Фірма – експортер звертається в один з банків своєї країни (банк-гарант) з проханням видати гарантію на повернення авансу на користь імпортера. Банк гарантує імпортеру повернення переведеного авансу в разі не поставки товару.

Документарний (умовний) переказ – переказ авансу з умовою, що банк експортера (бенефіціара) здійснюють фактичну виплату авансу за його рахунок лише проти надання транспортного (відвантажувального) документа.

Банківський переказ – це доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей за розпорядженням і за рахунок переказодавця іноземному отримувачу (бенефіціару) із зазначенням способу відшкодування банку-платника виплаченої ним суми.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(І) У ТЕСТАХ:

5.1. Зовнішньоекономічний контракт – це:

- а) доручення клієнта банку перерахувати грошові кошти на користь іншої особи;
- б) контракт на купівлю чи продаж певної суми валюти, тобто обмін однієї валюти на іншу за умов чітко визначеного часу і курсу;
- в) матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором країни, спрямована на встановлення, зміну чи припинення їх взаємних прав і обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності;
- г) особливий вид біржових угод, які являють собою договірні зобов'язання купити чи продати певну валюту за наперед визначеним курсом у час укладення угоди.

5.2. Назвіть дві обов'язкові умови, які повинні бути передбачені в контракті:

- а) умови поставки товарів відповідно до міжнародних правил;
- б) гарантії і претензії;
- в) ціна та загальна вартість контракту;
- г) пакування і маркування;
- д) здавання/приймання товару.

5.3. Співвідношення між двома валютами, яке впливає з курсів цих валют до третьої валюти називається:

- а) крос-курс;
- б) котирування валют;
- в) репорт;
- г) інша відповідь.

5.4. Котирування валют буває двох видів:

- а) початкове і підсумкове;
- б) основне і додаткове;
- в) пряме і непряме;
- г) національне і іноземне.

5.5. Виберіть ті варіанти відповідей, де правильно вказані форми розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності:

- а) банківський переказ;
- б) вексель;

- в) акредитив;
- г) розрахунки по відкритому рахунку;
- д) інкасо.

5.6. Доручення клієнта банку перерахувати грошові кошти на користь іншої особи – це:

- а) інкасо;
- б) банківський переказ;
- в) акредитив;
- г) розрахунки по відкритому рахунку.

5.7. Банківська розрахункова операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта отримує на підставі розрахункових документів гроші, перераховані клієнтові за відвантажені товари чи надані послуги і зараховує на банківський рахунок клієнта – це:

- а) розрахунки по відкритому рахунку;
- б) банківський переказ;
- в) інкасо;
- г) акредитив.

5.8. Документи, за якими здійснюються операції по інкасо, бувають:

- а) фінансові;
- б) страхові;
- в) товарно-транспортні;
- г) митні;
- д) комерційні.

5.9. Залежно від ступеня забезпечення платежу для продавця документарні акредитиви поділяються на:

- а) безвідзивні;
- б) відзивні;
- в) безоборотні;
- г) непідтверджені;
- д) підтверджені.

5.10. При якому із видів акредитивів банк експортера обмежується тільки повідомленням експортера про відкриття акредитива і платить тільки в тому випадку, якщо банк імпортера перерахує йому відповідну суму:

- а) безвідзивному;
- б) відзивному;
- в) непідтвердженому;
- г) підтвердженому.

5.11. Які документарні акредитиви доцільно застосовувати у зовнішній торгівлі?

- а) безвідзивні;
- б) відзивні;
- в) непідтверджені;
- г) підтверджені.

5.12. Зобов'язання зі сторони банку-емітента відновити акредитив до початкової суми після того, як він був використаний називається:

- а) револьверним;
- б) переказним;
- в) резервним;
- г) компенсаційним.

5.13. Новий акредитив, відкритий на базі вже існуючого, непереказного на користь іншого експортера – це:

- а) револьверний;
- б) переказний;
- в) резервний;
- г) компенсаційний.

5.14. У якій формі банківське кредитування не здійснюється?

- а) акцепт векселів;
- б) видача гарантій;
- в) видача позички в національній валюті під контракт і під заставу;
- г) облік векселів;
- д) підтвердження акредитивів;
- е) кредитування по відкритому рахунку;
- є) видача позички в іноземній валюті під контракт і під заставу.

5.15. Який акредитив ділиться на кумулятивний та некумулятивний?

- а) резервний;
- б) переказний;
- в) револьверний;
- г) компенсаційний.

5.16. В якій сфері валютного ринку ведеться роздрібна торгівля іноземною валютою?

- а) між комерційними банками однієї і тієї ж країни;
- б) між комерційними банками різних країн;
- в) між комерційними банками і їх клієнтами в дані країни;
- г) між комерційними банками і центральними емісійними банками.

5.17. За якою ознакою розрізняють касові і форвардні угоди?

- а) характером;
- б) строковістю;
- в) конвертованістю;
- г) суб'єктами.

5.18. Операція, за якою розрахунки між покупцем і продавцем валюти здійснюються не пізніше, ніж на другий робочий день після укладення угоди – це:

- а) спот;
- б) форвард;
- в) депорт;
- г) репорт.

5.19. Угода, що передбачає розрахунки між покупцем і продавцем валюти не раніше, ніж через 2 робочі дні після її укладення за курсом зафіксованим в угоді – це:

- а) валютна;
- б) спот;
- в) банківська;
- г) форвардна.

5.20. Валютна операція своп, за якою продаж валюти проводиться на спотовому ринку і одночасно укладається угода про купівлю цієї самої валюти на форвардному ринку – це:

- а) валютна позиція;
- б) валютний опціон;
- в) репорт;
- г) депорт.

5.21. Які умови валютної операції депорт?

- а) купівля і продаж на спот-ринку;
- б) купівля і продаж на форвардному ринку;
- в) купівля на спот-ринку і продаж на форвардному;
- г) купівля на форвардному і продаж на спот-ринку.

5.22. Співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті – це:

- а) валютний опціон;
- б) валютна позиція банку;
- в) валютна інтервенція;
- г) валютна експозиція.

5.23. Різниця між сумою активів у іноземній валюті і пасивів у цій самій валюті – це:

- а) експозиція;
- б) валютна позиція;
- в) репорт;
- г) депорт.

5.24. Валютна позиція банку, за якою сума активів і позабалансових вимог збігається із сумою балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті:

- а) відкрита довга
- б) відкрита коротка
- в) закрита
- г) рівнозначна

5.25. Валютна позиція банку, за якою сума активів і позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань:

- а) закрита;
- б) відкрита довга;
- в) відкрита коротка;
- г) нерівнозначна.

5.26. Як часто визначається валютна позиція банку?

- а) щоденно;
- б) щомісячно;
- в) щоквартально;
- г) щорічно.

5.27. Головну роль на валютних ринках відіграють:

- а) центральні емісійні банки;
- б) комерційні банки;
- в) держава;
- г) валютні біржі.

5.28. Що надає право власникам купувати чи продавати в майбутньому визначену кількість іноземної валюти по фіксованому курсу обміну?

- а) валютні ф'ючерси;
- б) валютні опціони;
- в) валютні своп-контракти;
- г) форвардні валютні контракти.

5.29. Грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера на користь експортера – це:

- а) документарне інкасо;

- б) документарний аккредитив;
- в) підтверджений аккредитив;
- г) непідтверджений аккредитив.

5.30. *Визначення кількості національної валюти за одиницю іноземної - це:*

- а) пряме котирування;
- б) непряме котирування;
- в) крос-курс;
- г) валютний курс.

5.31. *Співвідношення активів і пасивів, а також позабалансових вимог і зобов'язань банку за кожною іноземною валютою, що складається внаслідок проведення уповноваженим банком валютних операцій це:*

- а) Валютна позиція;
- б) Валютне регулювання;
- в) Котирування валюти.

5.32. *До активів та позабалансових вимог в іноземній валюті належать:*

- а) Готівкові валютні кошти;
- б) Кошти на рахунках «Ностро»;
- в) Надані валютні гарантії;
- г) Укладені строкові контракти, на придбання валюти;
- д) Всі відповіді правильні;
- е) Немає правильної відповіді.

5.33. *Сума активів і позабалансових вимог в іноземній валюті не збігаються з сумою пасивів і позабалансових зобов'язань в цій же валюті, при:*

- а) Відкритій валютній позиції;
- б) Закритій валютній позиції;
- в) Довгій відкритій валютній позиції;
- г) Короткій відкритій валютній позиції;

5.34. *Сума активів і позабалансових вимог в іноземній валюті дорівнює сумі пасивів і позабалансових зобов'язань у цій же валюті, при:*

- а) Відкритій валютній позиції;
- б) Закритій валютній позиції;
- в) Довгій відкритій валютній позиції;
- г) Короткій відкритій валютній позиції;

5.35. *Валютні активи і позабалансові вимоги перевищують валютні пасиви і позабалансові зобов'язання при*

- а) Відкритій валютній позиції;

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- б) Закритій валютній позиції;
- в) Довгій відкритій валютній позиції;
- г) Короткій відкритій валютній позиції;

5.36. *Сума активів і позабалансових вимог в іноземній валюті є меншою від суми пасивів і позабалансових зобов'язань у цій же валюті, при:*

- а) Відкритій валютній позиції;
- б) Закритій валютній позиції;
- в) Довгій відкритій валютній позиції;
- г) Короткій відкритій валютній позиції;

5.37. *Банківські міжнародні перекази не можуть здійснюватися:*

- а) поштою;
- б) телеграфом;
- в) через систему SWIFT;
- г) через внутрішньобанківську систему.

5.38. *До недокументарних форм розрахунку належать:*

- а) аккредитив;
- б) інкасо;
- в) аванс;
- г) вексель.

5.39. *Що відноситься до банківських металів?*

- а) Золото в будь-якому вигляді і стані;
- б) Метали іридієво-платинової групи;
- в) Ювелірні вироби з золота;
- г) Немає правильної відповіді.

5.40. *Банки мають право здійснювати операції з валютними цінностями за умови отримання:*

- а) письмового дозволу;
- б) банківської ліцензії без отримання письмового дозволу;
- в) банківської ліцензії та за умови отримання письмового дозволу;
- г) банківської ліцензії та за умови отримання письмового дозволу і виконання особливих умов.

5.41. *Як часто повинна визначатися валютна позиція уповноваженого банку?*

- а) Щоденно;
- б) Раз в тиждень;
- в) Раз в місяць;
- г) Раз в рік

5.42. Основними банківськими операціями, що впливають на розмір відкритої валютної позиції банку, є:

- а) Купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти;
- б) Поточні строкові операції;
- в) Одержання іноземної валюти у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат, які враховуються на відповідних рахунках;
- г) Купівля основних засобів і товарно матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- д) Всі відповіді правильні.

5.43. До поточних конверсійних операцій банку з іноземною валютою не належать:

- а) своп;
- б) тод;
- в) том;
- г) спот.

5.44. Суб'єктом ф'ючерсного контракту є:

- а) емітент;
- б) біржа;
- в) інвестор.

5.45. Викупівля випущених в обіг ф'ючерсних контрактів емітентами та повторний продаж їх інвесторам називається:

- а) грошовою операцією;
- б) офсетною операцією;
- в) кредитною операцією.

5.46. Ціною валютного ф'ючерсу виступає узгоджений між узгодженим між учасниками ф'ючерсної угоди обмінний курс, виражений у:

- а) доларах США;
- б) євро;
- в) гривнях.

5.47. Яка є вартість опціону:

- а) внутрішня;
- б) зовнішня;
- в) внутрішня і зовнішня.

5.48. Опціон на купівлю базового активу називається:

- а) американський;
- б) КОЛ;
- в) ПУТ.

5.49. Опціони бувають:

- а) європейські;
- б) азіатські;
- в) американські;
- г) всі відповіді правильні.

5.50. Стелаж – це:

- а) опціон з правом продажу;
- б) подвійний опціон;
- в) опціон з правом купівлі.

5.51. Опціони одного класу, виписані в один термін з однаковою ціною виконання – це:

- а) серія опціонів;
- б) клас опціонів;
- в) дельта опціонів.

5.52. Пут-опціон – це:

- а) подвійний опціон;
- б) опціон з правом купівлі;
- в) опціон з правом продажу.

5.53. Коротка позиція на опціонному ринку – це:

- а) володіння опціоном з усіма наслідками, що з нього витікають;
- б) виписка опціонів;
- в) опціонні контракти, в основі яких лежить один і той же базовий актив.

5.54. Опціон, який надає право покупцю вибрати позицію в момент ліквідації угоди – це:

- а) стелаж;
- б) пут-опціон;
- в) кол-опціон.

5.55. В залежності від позиції, з якої розглядають угоду з опціоном, опціони називають:

- а) високими;
- б) довгими;
- в) короткими;
- г) низькими;
- д) всі відповіді правильні.

5.56. Премія – це:

- а) прибуток;

- б) ціна виконання опціону;
- в) сума опціонного контракту;
- г) ціна опціону.

5.57. Залежно від зіставлення ціни виконання опціону з поточним валютним курсом на день виконання опціону бувають:

- а) виграшні;
- б) безпрограшні;
- в) нульові;
- г) безпрограшні.

5.58. Відмінні риси валютних опціонів від звичайних форвардних контрактів такі:

- а) покупець опціону не зобов'язаний виконувати опціонний контракт;
- б) власник опціону сплачує продавцеві опціону в момент придбання опціонного контракту визначену вартість опціону;
- в) виконання опціону може бути здійснено протягом усього опціонного періоду, визначеного контрактом;
- г) прибутком від продажу опціону виступає його вартість, яку продавець одержує відразу після укладання опціонного контракту;
- д) всі відповіді правильні.

5.59. Міжнародна економічна діяльність створює потребу в:

- а) купівлі іноземної валюти;
- б) продажу іноземної валюти;
- в) позичці іноземної валюти;
- г) обміну іноземної валюти;
- д) відповіді а, б і в правильні.

5.60. Контракт на купівлю або продаж певної суми валюти, тобто обмін однієї валюти на іншу за умов чітко визначеного часу і курсу – це:

- а) валютна операція;
- б) депозитна операція;
- в) кредитна операція.

5.61. Разом ринки FX та європейські ринки створюють:

- а) вторинні валютні ринки;
- б) фінансові ринки;
- в) «реальні» валютні ринки.

5.62. Типи FX угод:

- а) торгівельні угоди між банком і небанківським замовником;

- б) міжнародні угоди;
- в) всі відповіді правильні.

5.63. Угоди з невеликим терміном поставки (виконання) це:

- а) «форвардні»;
- б) «спот»;
- в) угоди з кредитом з валютою іноземних країн.

5.64. Назва «спот» походить від англійського:

- а) «швидко, мментально»;
- б) «без перешкод»;
- в) «довго».

5.65. Час виконання «спот»-угоди становить лише:

- а) субота і неділя;
- б) святкові дні;
- в) робочі дні;
- г) будь-які дні тижня.

5.66. Мінімальний розмір «спот»-угоди залежить від:

- а) «спот»-курсу;
- б) типу валюти;
- в) конкретних банків.

5.67. Денний спред (spread) являє собою найнижчі та найвищі курси на:

- а) Нью-Йоркському ринку;
- б) Лондонському ринку;
- в) Японському ринку.

5.68. Курс обміну двох валют, кожна з яких не є доларом США – це:

- а) «спот»-курси;
- б) крос-курси;
- в) форвардні курси;

5.69. Термін виконання «форвардної» угоди може досягти:

- а) 10 місяців;
- б) 12 місяців;
- в) 6 місяців.

5.70. Залежно від послідовності виконання операцій spot і forward розрізняють:

- а) валютні «свопи-репорт»;
- б) валютні «свопи-депорт»;
- в) всі відповіді правильні.

5.71. Операція, коли купівля (продаж) валюти здійснюється на основі угод за форвардним курсом *outright* називається:

- а) «форвардний своп»;
- б) «своп-депорт»;
- в) «своп-репорт».

5.72. Різновидом валютних операцій є:

- а) контракт на минулу поставку;
- б) контракт на теперішню поставку;
- в) контракт на майбутню поставку.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ

1. Зовнішньоекономічний контракт – це
2. Валюта ціни – це
3. Валюта платежу – це
4. Котирування валюти – це
5. Пряме котирування – це
6. Непряме котирування – це
7. Крос-курс – це
8. Банківський переказ – це
9. Розрахунки по відкритому рахунку – це
10. Інкасо – це
11. Документарне інкасо – це
12. Іноземна валюта – це
13. Валютний ринок – це
14. Торгівля валютою – це
15. Валютний курс – це
16. Котирування валюти – це
17. Спот – це
18. Форвард – це
19. Своп – це
20. Валютний опціон – це
21. Арбітраж – це
22. Валютна позиція банку – це
23. Експозиція – це
24. Закрита валютна позиція – це
25. Валютна позиція відкрита – це
26. Валютна позиція відкрита довга – це

27. Валютна позиція відкрита коротка – це
28. Валютний ризик – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ

1. Яким є порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті по зовнішньоекономічних угодах?
2. Які є форми розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності?
3. Фінансування експортно-імпортних угод?
4. Посередницькі операції комерційних банків з іноземною валютою?

РОЗВ'ЯЗАТИ ЗАДАЧІ

1. Банк у Києві встановив такий курс долара США: купівля – 5,40 грн., продаж – 5,50 грн. Визначити: скільки гривень можна купити за 250 доларів США; скільки доларів можна купити за 200 тис. грн.

2. Банк у Лондоні встановив такий курс долара США: купівля – 2,2520 дол. США за ф. ст., продаж – 2,2510 дол. США за ф. ст. Визначити: скільки фунтів стерлінгів можна купити за 100 доларів США; скільки доларів можна купити за 100 ф. ст.

ТЕМА 6.

РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

6.1. СУТНІСТЬ РОЗРАХУНКОВИХ ВІДНОСИН

Розрахунки становлять собою відносини, що виникають між організаціями та підприємствами в процесі реалізації, розподілу та перерозподілу суспільного продукту на підставі здійснення статутної діяльності. Розрахунки завершують процес, який розпочинається виникненням зобов'язань одних осіб (юридичних та фізичних) перед іншими.

Розрахунки охоплюють дві сфери грошового обороту: *готівкову і безготівкову*. Готівкові кошти в основному обслуговують рух доходів і витрат населення та приватних підприємців. Безготівкові розрахунки використовуються між підприємствами, установами, організаціями та дедалі більшою мірою населенням.

Більшість міжгосподарських розрахунків здійснюється безготівковим шляхом. Використовуються *два методи безготівкових платежів* – це запис по рахунках і залік взаємних боргів, які у підсумку завершуються записами по рахунках.

Основна частина розрахунків здійснюється через банки і незначна – через підприємства зв'язку.

Розрахунково-касове обслуговування клієнтів є однією з трьох базових операцій, які є суто банківськими. Ці операції тісно пов'язані з усіма іншими банківськими операціями. Будь-яка операція банків – і пасивна, і активна – неминуче супроводжується здійсненням платежу, отже – розрахунковим чи касовим обслуговуванням відповідного клієнта. Для виконання таких операцій банкам не потрібні додаткові резерви, оскільки необхідні кошти мають бути у тих клієнтів, за дорученням яких банки здійснюють платежі чи касові операції.

Як правило за розрахунково-касове обслуговування банки стягують плату з клієнтів у вигляді комісійної винагороди. Надання таких послуг є відносно дешевим і не ризикованим джерелом банківських доходів. Тому зростання обсягів розрахунково-касових операцій є надійним і вигідним способом збільшення доходів і підвищення рентабельності банківської діяльності.

6.2. Порядок відкриття, ведення та закриття рахунків клієнтів банку

Усі учасники розрахунків повинні дотримуватись платіжної дисципліни. *Платіжна дисципліна* – це своєчасне перерахування у встановлені терміни платежів за поставлену (відвантажену) продукцію, виконані роботи чи надані послуги, а також своєчасна і повна сплата податків до бюджету та відрахувань до позабюджетних фондів.

При одночасному надходженні до банку кількох розрахункових документів їм надається пріоритет в такій послідовності: спочатку виконуються платіжні вимоги, оформлені на підставі рішень судів, потім – розрахункові документи на сплату платежів до бюджетів, після цього – платіжні вимоги, оформлені на підставі інших виконавчих документів. Усі інші документи виконуються у порядку їх послідовного надходження.

Безготівкові розрахунки за напрямками платежів поділяються на: *розрахунки за товарними операціями і розрахунки за нетоварними операціями*. У першому випадку розрахунки завершують угоди, пов'язані з товарооборотом та послугами. У другому – розрахунки з бюджетом, установами банків, біржами тощо.

Безготівкові розрахунки здійснюються за такими видами розрахункових документів:

- платіжними дорученнями;
- платіжними вимогами-дорученнями;
- розрахунковими чеками;
- акредитивами;
- векселями;
- інкасовими дорученнями.

Використання банківських платіжних карток та векселів як платіжних інструментів регулюється чинним законодавством, у тому числі окремими нормативно-правовими актами Національного банку.

6.2. ПОРЯДОК ВІДКРИТТЯ, ВЕДЕННЯ ТА ЗАКРИТТЯ РАХУНКІВ КЛІЄНТІВ БАНКУ

Передумовою існування різних форм розрахунків є можливість відкриття та ведення операцій за рахунками юридичних і фізичних осіб в установах банків.

Банківський рахунок – це бухгалтерський документ що ведеться в банку на ім'я певного клієнта для обліку руху його грошових коштів: надходження, витрачання, залишку.

Юридичні та фізичні особи відкривають рахунки у будь-яких банках України за власним вибором і за згодою цих банків у порядку, що

встановлюється нормативно-правовими актами НБУ та іншими актами чинного законодавства.

За своїм призначенням банківські рахунки можна поділити на чотири види: *поточні, бюджетні, кредитні та депозитні рахунки*.

Поточний рахунок – це рахунок, що відкривається банком клієнту на підставі договору про зберігання коштів і здійснення розрахункових та касових операцій відповідно до умов договору та вимог чинного законодавства. Поточні рахунки відкриваються організаціям усіх видів та форм власності, а також їх відокремленим підрозділам, представництвам фірм-нерезидентів, фізичним особам. Поточними також є карткові рахунки, рахунки типу «Н» та «П», інвестиційні рахунки інвесторів-нерезидентів.

Договір на відкриття та обслуговування поточного банківського рахунка укладається відповідно до Типового договору на обслуговування комерційним банком.

Договір на відкриття та обслуговування поточного банківського рахунку укладається на підставі документів, які юридична особа подає до установи банку, а саме:

- заяву на відкриття рахунка встановленого зразка, яка підписана керівником організації;
- нотаріально засвідчену копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- нотаріально засвідчену копію зареєстрованого статуту;
- довідку, що підтверджує взяття організації на облік податковим органом;
- картку із зразками підписів осіб, яким надано право розпоряджатися рахунком та підписувати розрахункові і касові документи, а також із зразком відбитка печатки організації;
- копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену нотаріально або органом, що видав відповідний документ.

Господарські товариства, договірні об'єднання, товарні біржі, колективні підприємства та громадські об'єднання, крім зазначених документів, надають нотаріально засвідчену копію установчого договору або копію протоколу загальних зборів засновників.

Фізичним особам – суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи, поточний та інші рахунки відкриваються на їх ім'я. За довіреністю підприємця, що засвідчена нотаріально, його поточним рахунком можуть розпоряджатися інші особи. Для відкриття поточного рахунку цим особам необхідно подати ті ж документи, що і юридичним особам, крім статуту.

Фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності для відкриття поточного рахунку подає до банку такі документи:

- заяву за встановленою формою;
- документ, що засвідчує особу (паспорт або документ, що його замінює);
- картку зі зразком підпису, засвідчену працівником банку, що відкриває рахунок, або нотаріально;
- довідку податкового органу про ідентифікаційний номер.

Поточні рахунки закриваються в установах банку на підставі:

- заяви власника рахунка;
- рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- відповідного рішення суду або господарського суду про ліквідацію організації;
- на інших підставах, передбачених чинним законодавством України чи договором між установою банку та власником рахунка.

Бюджетні рахунки відкриваються організаціям (їх відокремленим підрозділам), яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для їх цільового використання.

Кредитний рахунок відкривається на підставі укладеного кредитного договору між юридичною або фізичною особою та установою банку, яка має право видавати кредити з дотриманням вимог чинного законодавства України. Нерезидентам – юридичним та фізичним особам – кредитні рахунки в національній валюті не відкриваються.

Кредитні рахунки призначені для обліку заборгованості за кредитами, які надані шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди. Виплата позики готівкою з кредитного рахунку можлива тільки для фізичних осіб.

Кредитні рахунки закриваються при погашенні боржником всієї суми позики та відсотків або при списанні безнадійної заборгованості банком.

Депозитний (вкладний) рахунок – це банківський рахунок, який відкривається клієнту за договором депозитного (ощадного) вкладу для зберігання грошей, які передаються в управління як правило на визначений строк, під відсотки та підлягають поверненню відповідно до умов договору.

Кошти на депозитний рахунок юридичних осіб перераховуються з їх поточного рахунка і після закінчення строку зберігання повертаються на поточний рахунок. Гроші на ощадні вклади фізичних осіб вносять-

ся готівкою, перераховуються з їх поточного рахунка або з ощадного вкладу в іншому банку. Відсотки за вкладами перераховуються в такому ж порядку або зараховуються на поповнення депозиту. Закриття депозитних рахунків здійснюється у разі закінчення строку депозитної угоди, при достроковому розірванні угоди (якщо така можливість була передбачена угодою), у разі смерті вкладника (для фізичних осіб).

Кредитні та депозитні рахунки можуть відкриватися комерційними банками в національній та іноземній валютах.

6.3. ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

Основні засади організації безготівкових розрахунків для підприємств всіх форм власності, фізичних осіб та банків висвітлені в Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Форма безготівкових розрахунків – це регламентований державою документооборот розрахункових документів певної форми при здійсненні платежів між суб'єктами господарювання.

Розрахункові документи складаються на бланках із суворо визначеною формою із обов'язковим заповненням всіх реквізитів. Усі текстові елементи бланків мають бути виконані українською мовою.

Банки приймають до виконання тільки розрахункові документи:

- своїх клієнтів, які подають їх у банк у порядку, передбаченому договорами про розрахунково-касове обслуговування цих клієнтів;
- клієнтів інших банків або органів державного казначейства, якщо документи надсилають безпосередньо інші банки або органи державного казначейства.

На сьогодні в Україні використовуються такі форми безготівкових розрахунків: платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, розрахунковими чеками, акредитивами, векселями, інкасовими дорученнями.

Платіжне доручення – письмовий документ стандартної форми, що становить собою наказ підприємства установі банку переказати певну суму грошей зі свого рахунка на рахунок іншої організації у цій чи іншій установі банку. Платіжні доручення використовуються: при розрахунках за отримані товари і надані послуги, якщо є посилання на документи, що підтверджують відвантаження товару або надання послуг; при по-

гашенні кредиторської заборгованості; при перерахуванні авансів і попередній оплаті товарів та послуг; для платежів до бюджету та органам соціального страхування; для здійснення інших нетоварних операцій.

Платіжні доручення є найпоширенішою в Україні формою розрахунків оскільки є універсальним розрахунковим документом, бо використовується для при розрахунках в межах країни і за кордон, за товарними і нетоварними операціями, для оплати заборгованості і попередньої оплати.

Платіжні доручення приймаються банком до виконання залежно від наявності коштів на рахунку платника, тобто якщо коштів недостатньо або вони відсутні, доручення повертаються без оплати. Доручення оформлюються у двох екземплярах і можуть подаватись у банк протягом 10 календарних днів з дня виписки.

Поряд із звичайними дорученнями приймаються доручення, гарантовані банком.

Розрахунки гарантованими дорученнями застосовуються тоді, коли одержувач не має рахунку в установі банку або розрахунки безпосередньо з одержувачем коштів платіжними дорученнями неможливі та їх можна перераховувати тільки через підприємства зв'язку.

При цьому до всіх примірників гарантованого доручення додається відповідно оформлений список одержувачів переказів із зазначенням мети переказу. Крім того, підприємство подає відділенню зв'язку заповнені бланки переказів

Платіжна вимога-доручення складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача.

Верхня частина вимоги-доручення оформляється одержувачем коштів згідно з вимогами до заповнення реквізитів розрахункових документів і передається безпосередньо платнику не менше, ніж у двох примірниках.

У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює її нижню частину згідно з вимогами (від руки чи із застосуванням технічних засобів – незалежно від того, як заповнено верхню частину цього розрахункового документа) і подає до банку, що його обслуговує. Сума, яку платник погоджується сплатити одержувачу та зазначає в нижній частині вимоги-доручення, не може перевищувати суму, яку вимагає до сплати одержувач і яка зазначена у верхній частині вимоги-доручен-

ня. Банк платника приймає вимогу-доручення від платника протягом 20 календарних днів з дати оформлення її одержувачем.

Розрахунковий чек – розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунка (чекодавця) банку-емітента, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Розрахункові чеки використовуються у безготівкових розрахунках підприємств та фізичних осіб з метою скорочення розрахунків готівкою за отримані товари (виконані роботи та надані послуги). Розрахункові чеки використовуються тільки для безготівкових перерахувань із рахунка чекодавця на рахунок одержувача коштів і не підлягають сплаті готівкою.

Розрахункові чеки та чекові книжки є бланками суворого обліку. Для гарантованої оплати розрахункових чеків чекодавець бронює кошти на окремому рахунку «Розрахунки чеками» у банку-емітенті.

Розрахунковий чек із чекової книжки пред'являється до оплати в банк чекодержателя протягом 10-ти календарних днів (день виписки розрахункового чека не враховується). Забороняється передавання розрахункового чека (чекової книжки) його власником будь-якій іншій юридичній або фізичній особі, а також підписання незаповнених бланків розрахункового чека і проставлення на них відбитка печатки юридичними особами. Також не проводиться видача розрахункових чеків на пред'явника. Підприємствам не дозволяється здійснювати обмін розрахункового чека на готівку та отримувати заду з суми чека готівкою. Умови інкасування розрахункових чеків мають зазначатися в договорі про розрахунково-касове обслуговування підприємства.

Акредитив – це грошове зобов'язання банку за дорученням свого клієнта здійснити третій особі (постачальнику, бенефіціару) безпосередньо або через інший уповноважений банк платежі за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги за умовами, передбаченими в акредитиві.

За своєю сутністю акредитив є договором, що відокремлений від договору купівлі-продажу або іншого контракту, на якому він може базуватися, навіть якщо в акредитиві є посилання на них.

На відміну від попередніх форм безготівкових розрахунків, ця форма є складніша, оскільки акредитив може бути багатьох видів, а саме: покритим і непокритим, відкличним і безвідкличним, відкритим в банку платника і в банку бенефіціара, з акцептом і без акцепту

Покритим є акредитив, для здійснення платежів за яким завчасно бронюються кошти платника в повній сумі на окремому рахунку в банку-емітенті або у виконуючому банку – «Розрахунки за акредитивами».

Непокритим є акредитив, оплата за яким, у разі тимчасової відсутності коштів на рахунку платника, гарантується банком-емітентом за рахунок банківського кредиту.

Відкличний акредитив може бути змінений або анульований банком-емітентом у будь-який час без попереднього повідомлення бенефіціара. Усі розпорядження про зміни умов відкличного акредитива або його анулювання заявник може надати бенефіціару тільки через банк-емітент, який повідомляє виконуючий банк, а останній – бенефіціара.

Безвідкличний акредитив – це акредитив, який може бути анульований або умови якого можуть бути змінені тільки за згодою на це бенефіціара, на користь якого він був відкритий, і банка-емітента.

Такий акредитив становить собою тверде зобов'язання банка-емітента сплатити кошти в порядку та в строки, визначені умовами акредитива, якщо документи, що передбачені ним, подано до банку, зазначеного в акредитиві, або банку-емітенту і дотримані строки та умови акредитива.

На кожному акредитиві вказується, який це акредитив – відкличний чи безвідкличний. У разі відсутності такої позначки акредитив вважається безвідкличним.

6.4. СУТЬ, ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ ВЕКСЕЛІВ

Вексель – це складений за встановленою законодавством формою документ, що є цінним папером і розрахунковим засобом, який засвідчує безумовне зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити векселедержателю певну суму грошей у визначеному місці після настання встановленого строку.

Щоб повністю розкрити суть векселю, можна виділити такі його функції:

- оформлення короткострокового кредиту, тобто не маючи певної суми коштів і виписуючи вексель покупець тим самим переносить дату платежу на пізніший термін;
- платіжний засіб, тобто вексель дозволяє отримати гроші, не чекаючи строку платежу. Власник векселю може продати його банку, який сплачує при цьому певну суму, що називається обліковим відсотком. Відповідно така операція називається об-

лік векселя або дисконт. Таким чином банк перебирає на себе функцію кредитора, а при настанні строку оплати стягує борг з векседавця;

- надання в заставу для отримання кредиту в комерційному банку;
- прискорення розрахунків і грошового обігу;
- контроль за використанням зобов'язань між суб'єктами господарювання;
- скорочення грошової і кредитної маси в обігу;
- стримування темпів інфляції.

Класифікувати векселі можна за багатьма ознаками.

За *економічною природою* векселі можна поділити на декілька видів.

Комерційні або торговельні (товарні) векселі – це векселі, які видані на підставі товарного боргу, наданих послуг, виконаних робіт тощо.

Фінансові векселі, тобто такі, джерелом яких є фінансові операції та в основі видачі яких лежить одержання грошової позики проти видачі боргового зобов'язання.

Казначейські векселі випускаються державними органами управління для покриття дефіциту державного бюджету.

В основі видачі і комерційних, і фінансових векселів завжди є фактична угода, чи то одержання товарного (комерційного) чи грошового (банківського) кредиту. Однак, в обігу бувають і фіктивні, безгрошові векселі, до яких належать дружні та бронзові векселі.

Деколи до таких фіктивних векселів можуть належати *зустрічні* векселі, за якими кілька суб'єктів є то векседавцем, то векселедержателем.

До *дружніх* векселів відносять векселі, які не мають підставою своєї видачі розрахунки векселедержателя з товарних чи грошових угод і які видаються з метою одержання грошей від обліку векселів у банку. До таких векселів відносять видані родичами, близькими, членами і пайовиками одного товариства та інші безгрошові векселі.

До *бронзових* векселів відносяться безгрошові векселі, які видані з метою або поповнення коштів шляхом їхнього обліку в банках, або штучного збільшення боргів шляхом видачі векселів на користь фальшивих кредиторів. На відміну від дружніх векселів, за векселями фіктивними, особи, причетні до їх виникнення, не приймають на себе відповідальність за векселем, оскільки вексель створюється лише з однією метою – ввести в оману кредиторів і шахрайським шляхом отримати у них кошти.

За *визначенням одержувача коштів* є векселі: іменний (без права його індосації першим векселедержателем іншій особі) та на пред'явника (не вказується назва векселедержателя).

За *місцем сплати* виділяють векселі: *місцевий* (підлягає оплаті за місцезнаходження векселедержателя) та *іногородній* (підлягає оплаті в іншому ніж місцезнаходження векселедержателя населеному пункті).

За кількістю учасників векселі поділяються на простий та переказний.

Простий вексель – це борговий цінний папір, який містить просте, нічим не обумовлене зобов'язання векседавця сплатити векселедержателю певну суму грошей при настанні певного строку. Прості векселі бувають іменними та на пред'явника. У простому іменному векселі буде вказано, кому саме векседавець зобов'язується виплатити гроші. У простому векселі на пред'явника ім'я векселедержателя не вказується.

Переказний вексель (тратта) – це борговий цінний папір, який містить нічим не обумовлене письмове розпорядження кредитора, адресоване боржнику, про те, щоб останній виплатив за пред'явленням або в день, вказаний у векселі, певну суму грошей певній особі, або за наказом останнього, або пред'явнику векселя.

Обидва векселі становлять собою безумовні боргові зобов'язання. Однак, при складанні простого векселя беруть участь дві особи: боржник і кредитор, а переказного – три. Крім векседавця (трасанта), що виступає як особа, яка віддає наказ платити, і першого набувача (ремітента), особи, на користь якої видається вексель, учасником операції є платник (трасат) – особа, якій дається наказ платити за векселем. До настання терміну платежу трасат повинен дати згоду (акцепт) на оплату векселя. Видача векселя на користь ремітента на трасата називається ремітуванням стосовно першого набувача векселя (ремітента) і трасуванням стосовно платника (трасата).

Шляхом передавального напису (індосаменту) ремітент може передати тратту іншій особі, яка буде вважатися наступним векселедержателем, а той – третій за індосаментом і так далі. Тому переказний вексель називають траттою (бігунцем). Боржник повинен сплатити суму коштів, яка вказана в переказному векселі, останньому векселедержателю.

Щодо форм платежу векселі поділяються на *платіжні*, коли вони підлягають оплаті в термін, і *забезпечувальні*, які лише забезпечують наданий кредит.

Забезпечувальні векселі зберігаються в банку на спеціальному рахунку та не оплачуються, а викуповуються позичальниками до терміну замість погашення позичкової заборгованості; якщо ж забезпечувальний вексель є стосовно позичальника чужим векселем, то на погашення за-

боргованості може спрямовуватись й інкасована банком сума за таким векселем.

В міжнародному обігу використовується така класифікація переказних векселів:

- *торгові тратти* – тратти, виставлені експортерами на своїх імпортерів. Коли вони супроводжуються товарними документами, їх називають документарними траттами;
- *банківські акцепти* – тратти, виставлені підприємствами на банки;
- *фінансові тратти* – тратти, виставлені банками на банки.

6.5. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

В Україні операції комерційних банків з вексями регулюються Положенням «Про операції банків з вексями», затвердженим Постановою Правління Національного банку України 25 травня 1999 р. В цьому положенні виділено п'ять видів операцій з вексями, які можуть здійснювати комерційні банки (табл. 6.1).

Якщо вексельні операції пов'язані із наданням або залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення векселів, то вони називаються *кредитними*. Активними кредитні операції є тоді, коли банк враховує векселі або надає кредит під їх заставу, а пасивними – коли банк перевраховує придбані векселі або одержує кредит під їх заставу.

Операції з купівлі-продажу векселів за ціною, що встановлюється у відсотках до суми векся, називаються *торговельними*. Активними торговельними операціями є придбання векселів банком, а пасивними – продаж придбаних векселів.

Гарантійними операціями є взяття банком на себе зобов'язань здійснити платежі за вексями при настанні обумовленої дати при певних обставинах. До гарантійних належать операції з авалювання та надання гарантій на забезпечення оплати векселів (наприклад, при розрахунках з допомогою документарного акредитиву).

Розрахункові операції поділяються на операції з оформлення заборгованості вексями (акцептування переказних векселів банком, виданих на банк кредитором банку; видача простих векселів банком кредиторів банку; видача банком переказних векселів на боржника банку; видача банку простих векселів боржником банку) та на операції з розрахунків із використанням векселів (вексельний платіж банку кредиторів; вексельний платіж боржника банку).

Таблиця 6.1.

Банківські операції з вексями

Види операцій	Відображення у балансі	Суть операції
Кредитні	Активні	- урахування векселів; – надання кредитів під заставу векселів
	Пасивні	- переврахування придбаних векселів; – одержання кредитів під заставу векселів
Торговельні	Активні	- купівля векселів
	Пасивні	- продаж придбаних векселів
Гарантійні	Позабалансові	- авалювання векселів; – акцепт векселів; – видача гарантій на забезпечення оплати векселів.
Розрахункові	Позабалансові	Операції з оформлення заборгованості вексями: – акцептування переказних векселів банком, виданих на банк кредитором банку; – видача простих векселів банком кредиторів банку; – видача банком переказних векселів на боржника банку; – видача банку простих векселів боржником банку.
		Операції з розрахунків з використанням векселів: – вексельний платіж банку кредиторів; – вексельний платіж боржника банку.
Комісійні та довірчі	Позабалансові	- інкасування векселів; оплата векселів, у яких банк є особливим платником (доміциліатом); – зберігання векселів; – купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів

Комісійні та довірчі операції пов'язані з інкасуванням векселів; оплатою векселів, у яких банк є особливим платником (доміциліатом); зберіганням векселів (оригіналів, копій і примірників); купівлею-продажем, а також обміном векселів за дорученням клієнтів.

Зупинимось детальніше на деяких видах вексельних операцій банків.

Врахування або облік векся полягає у придбанні банком векся одержувачем коштів за яким до цієї операції був його клієнт. Під час дисконтної операції останній отримує від банку під облікований вексель грошові кошти в сумі номінальної вартості векся за мінусом дисконту, розмір якого залежить від облікової ставки та періоду до погашення такого векся. Банк, який отримав такий вексель шляхом індосаменту, стає одержувачем коштів від векседавця у строк, вказаний у векселі. Таким чином комерційний кредит трансформується у банківський, який має назву – *обліковий кредит*.

Індосаментом є передавальний напис на векселі, що засвідчує перехід прав за векселем до іншої особи. Такий напис передбачає, що індосант має всі необхідні ознаки гаранта за векселем, тому його напис

виконує також гарантійні функції, а він разом з іншими учасниками вексельної угоди несе відповідальність за своєчасний платіж.

Банк за необхідності може рефінансувати облікований вексель у Національному банку України. Така операція називається переврахування векселя.

Перед укладанням договору на врахування векселів вони повинні пройти юридичну та економічну експертизу.

Юридична експертиза документів передбачає перевірку: дійсності вексельного бланку; правильності заповнення у векселі всіх реквізитів; неперервності індосаментного ряду та законності володіння векселем.

Економічна експертиза документів передбачає розрахунок вартості, за якою векселі можуть бути обліковані, та оцінку кредитоспроможності пред'явника, а також інших відповідальних за векселем осіб.

Окрім утримання суми дисконту, який є платою за кредит, банки можуть утримувати комісійні за інкасацію векселів (дамно), поштово-телеграфні послуги (порто), а також витрати, пов'язані з опротестуванням векселів.

При *кредитуванні під заставу векселів* позичальник не перевідступає вексель банку (на відміну від облікового кредиту), а лише віддає його під заставу на певний строк, зберігаючи всі права векселедержателя (право власності на вексель може перейти лише у разі непогашення позики).

Позики під заставу векселів бувають строковими, коли власник векселів зобов'язаний викупити їх у банку в термін, що встановлюється в момент укладання договору про надання кредиту під заставу векселя, або до вимоги (*онкольні позики*), повернення кредиту яких банк може вимагати в будь-який час після надання кредиту.

При видачі кредиту під заставу векселів банк обумовлює в договорі максимальний розмір позики, розмір застави та співвідношення між забезпеченням і заборгованістю за рахунком, величину процента та комісії на користь банку, право спрямування в погашення позики сум, що надходять для сплати векселів або інших сум, які надходять на поточний рахунок клієнта.

Вартість заставлених векселів повинна бути достатньою для погашення кредиту, відсотків за користування ним, неустойки, передбачених кредитним договором (з розрахунку десятиденної прострочки повернення кредиту), відшкодування затрат за іншими витратами, пов'язаними з наданням векселя до оплати. Тобто кредит надається в розмірі 60–90% номінальної вартості векселів і строк платежу за якими є тривалішим, ніж термін дії позики.

Для прийняття рішення про приймання векселів у забезпечення кредиту банк проводить *юридичну та економічну експертизу документів, остання з яких* полягає у оцінюванні кредитоспроможності позичальника та вартості самих векселів.

Як і переоблік можлива і Perezаства векселів. Тобто комерційні банки для додержання своєї ліквідності можуть рефінансуватися в Національному (Центральному) банку або в інших комерційних банках у формі переобліку або Perezастави векселів.

Акцепт векселя – напис, за допомогою якого підтверджується згода акцептанта на оплату векселя. Метою цієї операції є збільшення кола осіб, відповідальних за векселем, тобто збільшення його надійності. Якщо банк виступає як акцептант (банківський акцепт), то вексель набуває статусу першокласного, високоліквідного зобов'язання за векселем.

На відміну від облікового кредиту, який надається векселедержателю (одержувачу коштів за векселем), акцептний кредит надається векседавцю (платнику за векселем) і виступає як гарантійна послуга. Кредитна угода оформлюється з використанням переказного векселя. В цьому документі трасант вказує платника, який повинен акцептувати вексель, тобто дати згоду провести платіж. Клієнт виставляє на банк переказний вексель. Банк його акцептує з умовою, що, до настання строку платежу за векселем, клієнт внесе в банк суму, необхідну для погашення векселя. Позичальник (векседавець) може використати акцептований банком вексель як платіжний засіб для купівлі товарів, оплати своїх зобов'язань перед іншими кредиторами, обліку в іншому банку. Облік векселя може бути здійснено в банку, який його акцептував. У цьому випадку банк стає не тільки гарантом, але й безпосереднім кредитором клієнта. За здійснення акцептної операції банк стягує комісію.

Якщо до настання строку платежу за векселем позичальник не вніс до банку суму коштів, необхідних для погашення цінного паперу, то вексель в цьому випадку оплачується за рахунок банку. Таким чином, гарантійна послуга перетворюється на кредитну і згідно з вексельним правом банк виставляє зворотню вимогу до векседавця з подальшим примусовим стягненням боргу з позичальника.

Аваль векселя – це гарантія, внаслідок якої особа, що надала цю гарантію (аваліст), бере на себе відповідальність повністю або в частині суми за зобов'язанням якоїсь із зобов'язаних за векселем осіб (векседавця, акцептанта, індосанта).

Всі операції з авальовання векселів здійснюються на підставі договору, що укладений між банком і особою, за яку він ручається. У до-

говорі обговорюються умови, на яких банк авалює вексель і його дія закінчується на момент погашення вексельного зобов'язання.

Аваль надається тільки за простими чи переказними вексями, що видаються (акцептуються) в оплату за поставлену продукцію, виконані роботи і надані послуги.

При настанні строку платежу векселедержатель може звернутися з вимогою про платіж за векселем до банку-аваліста, якщо вексель не був оплачений або був оплачений частково. Крім того, векселедержатель може звернутися до аваліста і до настання строку платежу у випадках:

- якщо мала місце повна або часткова відмова здійснити акцепт;
- у разі банкрутства (неплатоспроможності) трасата, незалежно від того, здійснив він акцепт чи ні;
- у разі припинення ним платежів, навіть якщо ця обставина не була встановлена судом;
- у разі безрезультатного звернення стягнення на його майно;
- у разі банкрутства (неплатоспроможності) трасанта за векселем, що не підлягає акцепту.

Сума, яка має бути нарахована на користь банку як плата за надання авального кредиту, обчислюється на підставі процентної ставки банку. Крім процентів, за іногородніми авальованими вексями можуть утримуватися комісія, дамно і порто. Також банк може утримувати з позичальника комісію за зобов'язання надати авальний кредит. Така комісія, як правило, розраховується у процентному відношенні до суми, на яку банк зобов'язався забезпечити платіж за векселем, за період дії такого зобов'язання і незалежно від того, чи використав позичальник право на одержання авалю, чи ні.

При проведенні *комісійних* операцій банк отримує від клієнта право *інкасувати вексель*. При інкасації векселів роль банку полягає в точному виконанні доручення пред'явника векся – отримати по ньому у встановлений термін платіж і передати власнику векся. В інкасовій операції можуть брати участь п'ять учасників: векселедержатель, який дає доручення інкасувати вексель (принципал, комітент); банк, якому дано доручення здійснити інкасування векся (ремітент); банк, який бере участь в інкасуванні, але не є банком-ремітентом (інкасуючий банк); платник за векселем; інкасуючий банк, який здійснює пред'явлення векселів платнику (пред'являючий банк).

За здійснення цієї операції банк отримує комісійну винагороду, розмір якої визначається сторонами.

Банком на інкасо приймаються векселі тільки від юридичних осіб, що обслуговуються вданій установі банку. На інкасування банкам не рекомендується приймати векселі: неакцептовані переказні, недоміцільовані, терміном платежу менше, ніж десять днів від моменту прийняття на інкасо.

Інший вид комісійної операції – *доміціляція векся*, яка полягає в тому, що банки можуть за дорученням векседавця здійснити кредиторам платежі за векселем. Між банком і векселедержателем укладається спеціальна угода, згідно з якою банк зобов'язується здійснити оплату за наданими йому клієнтом (довірителем) вексями за відповідну винагороду – комісію. Виступаючи доміціліатом банк не ризикує, тому що він перераховує кошти з рахунка векседавця. Якщо в останнього немає рахунка в цьому банку, він зобов'язаний внести вексельну суму раніше. Інакше банк відмовиться здійснити платіж за векселем і поверне вексель власнику.

При інкасації і доміціляції векселів також, як і при інших передавальних операціях, на зворотній стороні документа робиться передоручний напис, який містить відповідні вказівки банку.

Комерційні банки за дорученням своїх клієнтів можуть здійснювати операції зберігання векселів (оригіналів, копій і примірників векселів). Операції зберігання векселів клієнтів можуть полягати в:

- схові;
- передаванні оригіналу векся законному векселедержателю копії векся;
- передаванні примірника переказного векся, що призначався для акцепту, законному векселедержателю іншого примірника векся;
- передаванні оригіналів, примірників і копій векселів іншій особі на умовах, указаних довірителем.

Зберігання векселів в установах банків здійснюється у вигляді «закритого» та «відкритого» зберігання. Закрите зберігання передбачає зберігання векселів шляхом надання довірителю депозитного вічка у сховищі (сейфі) банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з вексями і здійснюється на підставі договору схову.

При відкритому зберіганні векселів у банк подається супровідне до векся доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з вексями. Доручення на зберігання має містити реєстр векселів, що передаються, якого достатньо для здійснення схову.

Банк здійснює зберігання векселів тільки самостійно, незалежно від мети зберігання і не має права передоручати зберігання іншій установі

цього самого банку. Він також не має права користуватися і розпоряджатися векселями без письмового дозволу довірителя.

За здійснення операцій зі зберігання банк може утримувати на свою користь винагороду, розмір якої може встановлюватись як у відсотках до вартості або суми векселів, так і становити фіксовану суму за один вексель.

6.6. КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ГОТІВКОВОГО ОБІГУ

Готівковий обіг – це одна із складових грошового обороту, що представляє собою сукупність платежів, які здійснюють готівкою. З метою його здійснення НБУ ухвалив три нормативні документи: Інструкцію з організації емісійно-касової роботи в установах банків України; Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні; Інструкцію про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України.

Вказаними документами визначені правила до ведення касових операцій, порядок приймання та видачі готівки з кас організацій із застосуванням необхідних касових документів для оформлення цих операцій, передбачають забезпечення збереження цінностей, здійснення контролю за дотриманням касової дисципліни, встановлюють відповідальність суб'єктів господарювання за її порушення тощо.

Цими ж нормативними актами визначено основні принципи організації обігу готівки суб'єктами господарювання:

- обов'язковість для всіх організацій зберігання власних грошових коштів у банківських установах;
- вільне одержання всіма клієнтами готівки з власних банківських рахунків без подання обґрунтовуючих документів;
- здійснення розрахунків як у безготівковому порядку, так і в готівковій формі;
- обмеження розмірів готівки, що перебуває в касах організацій, через встановлення лімітів залишку готівки в касі;
- можливість використання касового виторгу (поточних надходжень).

Основні вимоги до організації банками касового обслуговування клієнтів:

- задовольняти потреби підприємств, підприємців і фізичних осіб – своїх клієнтів – у готівці;

- систематично аналізувати стан надходжень і видачі готівки;
- сприяти залученню вільних коштів населення на вклади та розширенню безготівкових перерахувань доходів громадян за їх бажанням на поточні (вкладні) рахунки в установах банків;
- сприяти подальшому розвитку безготівкових розрахунків за товари і послуги;
- встановлювати ліміти залишку готівки в касах організацій, порядок і строки здавання готівкової виручки.

Касові операції банків полягають у прийманні готівки від клієнтів, зарахуванні її на рахунки, збереженні прийнятих коштів та видачі готівки на вимогу клієнтів.

Підприємства можуть здійснювати розрахунки за товари, роботи та послуги готівкою як за рахунок коштів, одержаних з кас банків, так і за рахунок готівкової виручки через касу підприємств з веденням касової книги встановленої форми.

Сума готівкового платежу одного підприємства іншому не повинна перевищувати десять тисяч гривень протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами. Платежі понад установлену граничну суму проводяться виключно в безготівковому порядку. Кількість підприємств, з якими проводяться розрахунки, протягом дня не обмежується.

Розрахунки готівкою проводяться із застосуванням прибуткових та видаткових касових ордерів, касових і товарних чеків, розрахункових квитанцій, проїзних документів тощо, які підтверджували б факт продажу товарів, надання послуг, отримання коштів, а також рахунків-фактур, договорів, актів закупівлі товарів тощо.

Готівкова виручка, що надійшла до кас підприємств, має здаватися ними до установ банків для зарахування на їх поточні рахунки.

Установи банків, виходячи з потреби в прискоренні обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків, встановлюють підприємствам такі строки здавання готівкової виручки, що відображаються в заявці-розрахунку для встановлення лімітів залишку готівки в касі, порядку і строків здавання готівкової виручки:

- для підприємств, що розташовані в населених пунктах, де є установи банку і готівкова виручка здається до установ банків (пошту), – щодня в день надходження до кас;
- для підприємств, які через специфіку діяльності чи режим роботи не можуть щодня здавати готівку, – наступного дня;
- для підприємств, що знаходяться в населених пунктах, де немає банків чи пошти, – не рідше ніж раз за п'ять робочих днів.

Всі підприємства, які здійснюють операції з готівкою в національній валюті та мають поточні рахунки в банках, можуть тримати в своїй касі на кінець дня готівку в межах установлених їм банками лімітів каси.

Наявна у підприємства готівка понад ліміт каси може бути здана в установу банку, в якій відкрито основний чи додатковий поточний рахунок:

- через прибуткову денну чи вечірню касу;
- через інкасаторів НБУ чи комерційного банку;
- через підприємство зв'язку, якщо установа банку розташована в іншому населеному пункті.

Ліміт каси для кожного підприємства визначається банками з урахуванням режиму і специфіки роботи підприємства, його віддаленості від установи банку, обсягу касових оборотів за всіма рахунками, встановлених строків і порядку здавання готівкової виручки, тривалості операційного часу установи банку, наявності домовленості підприємства з установою банку на інкасацію та здавання готівкової виручки у вечірню касу банку тощо. Розрахунок ліміту каси для організації здійснюється одночасно при укладанні угоди з банком на розрахунково-касове обслуговування та відкриття поточного рахунку.

Підприємства мають право зберігати в своїй касі готівку, що одержана в установі банку для виплат, пов'язаних з оплатою праці, понад встановлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в установі банку. Готівка, що одержана в банку на інші виплати, має видаватися підприємством своїм працівникам у той самий день. Суми, що одержані в банку і не використані за призначенням протягом встановлених вище строків, повертаються підприємством до банку не пізніше наступного робочого дня.

Підзвітні особи зобов'язані подати до бухгалтерії підприємства разом із невикористаним залишком готівки авансовий звіт про витрачання одержаних у касі сум у такі строки:

- за відрядженнями – протягом трьох робочих днів після повернення;
- на закупівлю сільськогосподарської продукції та заготівлю вторинної сировини – протягом десяти робочих днів з дня видачі готівки;
- на всі інші виробничі потреби – наступного робочого дня після видачі готівки.

Установи банків видають готівку через свої видаткові каси протягом операційного дня в таких випадках:

- підприємствам, організаціям, установам з їхніх поточних рахунків на підставі грошових чеків установленої форми із зазначенням цільового призначення одержаної готівки;
- фізичним особам з їхніх поточних чи ощадних рахунків за видатковими касовими ордерами встановленої форми;
- індивідуальним позичальникам одержані ними позички за видатковими касовими ордерами;
- населенню при виплаті йому пенсій, допомоги, переказів з інших банків, заробітної плати працівникам даного банку на підставі, відповідно, доручень пенсійних органів, інших організацій-платників чи за видатковими касовими ордерами.

Надання установами банків кредитів суб'єктам господарської діяльності, а також їх погашення та сплата за ними відсотків мають здійснюватись у безготівковій формі. У готівковій формі може надаватися кредит суб'єктам господарської діяльності лише для розрахунків із здавальниками сільськогосподарської продукції та фізичним особам.

До підприємств можуть застосовуватися штрафні санкції згідно з чинним законодавством України за:

- перевищення встановлених лімітів каси;
- неоприбуткування (неповне оприбуткування) у касах готівки;
- перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за її видачу під звіт без повного звітування щодо раніше виданих коштів;
- витрачання готівки з виручки на виплати, що пов'язані з оплатою праці, за наявності податкового боргу;
- використання одержаних в установі банку готівкових коштів не за цільовим призначенням;
- проведення готівкових розрахунків без платіжного документа, який підтверджував би сплату покупцем готівки.

Касове обслуговування клієнтів здійснюється банками через спеціальний підрозділ – операційну касу, до складу якої можуть входити кілька окремих кас: прибуткова, видаткова, вечірня каси, каса перерахунку, а також обов'язково створюється сховище.

Усі готівкові кошти та інші цінності, що надійшли в операційну касу і не були в той самий день видані з банку, наприкінці дня поміщаються в сховище. За забезпечення схоронності грошей та інших цінностей у сховищі відповідальність несуть керівник, головний бухгалтер та завідувач каси банку. Порядок передавання грошей та інших цінностей до сховища, розміщення і зберігання їх там, доступу в сховище

посадових осіб банку, виносу грошей зі сховища, перевірки залишків цінностей у сховищі та інші процедури чітко визначені НБУ в Інструкції з організації емісійно-касової роботи.

Установи комерційних банків задовольняють потреби клієнтів у готівці насамперед за рахунок грошей, що надійшли в їхні каси від клієнтів, які здають готівку в банки. Якщо готівки недостатньо, то можливе підкріплення операційних кас банків з оборотних кас регіональних установ НБУ. Для цього комерційний банк подає платіжне доручення, в якому вказує суму готівки, яку слід списати з коррахунку установи комерційного банку і видати їй в той самий день. Доставку одержаної готівки установи банків здійснюють власними засобами або через інкасаторів НБУ.

Комерційний банк може підкріпити операційну касу шляхом купівлі готівки в іншій установі того самого чи іншого банку. Видача готівки з операційної каси банку-продавця здійснюється після перерахування на її коррахунок відповідної суми грошей з коррахунку банку – покупця готівки. Про таке підкріплення своєї операційної каси банк повинен повідомити відповідну установу НБУ.

Якщо установа банку має надлишок готівки в касі, вона може здати її в оборотну касу регіональної установи НБУ або продати іншій банківській установі із зарахуванням відповідної суми на її коррахунок. Наявні запаси зношених банкнот установа банку може обміняти у регіональній установі НБУ на придатні або здати їй для зарахування на свій коррахунок. Обмін зношених банкнот здійснюється безоплатно.

Операції з приймання та видачі готівки можуть здійснюватися також за допомогою банківських ідентифікаційних карток та банківських автоматів. У першому випадку при касових операціях замість прибуткових чи видаткових паперових документів застосовуються пластикові ідентифікаційні картки.

У другому випадку (при застосуванні банкоматів) в організацію та технологію касового обслуговування вносяться істотні зміни.

Банкомат – це пристрій для автоматизованого касового самообслуговування клієнтів. Банкомати включаються в систему автоматизації банків і застосовуються з метою: скорочення поточних витрат банків на ведення касових операцій, розширення спектра банківських послуг для клієнтів, розширення частки банку на ринку роздрібних послуг. Досягнення цих цілей виправдовує значні первинні витрати на придбання банкоматів та їх установлення, тому вони знайшли широкое застосування.

Сучасні банкомати можуть виконувати такі операції:

- інформувати клієнтів про стан їхніх рахунків;
- видавати готівку з рахунків;
- приймати готівку для розміщення на рахунках клієнтів;
- приймати готівку для погашення позичок;
- приймати доручення про переведення грошей з одного рахунку клієнта на інший тощо.

Надання банкоматами вказаних послуг здійснюється за допомогою пластикових ідентифікаційних карток та ПІН-кодів клієнтів. Після кожної операції банкомат видає клієнту квитанцію з повною її характеристикою (сума, час, порядковий номер, вид операції, назва банку тощо).

6.7. ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖБАНКІВСЬКИХ РОЗРАХУНКІВ

Організація міжбанківських розрахунків є обов'язковою передумовою здійснення міжгосподарських розрахунків, які банки та їх філії проводять для своїх клієнтів, а також функціонування платіжної системи та банківської системи загалом.

Для забезпечення міжбанківських розрахунків створені *внутрішньо-державні та міжнародні платіжні системи*.

В Україні можуть створюватися *внутрішньодержавні банківські та небанківські платіжні системи*. До внутрішньодержавних банківських платіжних систем відносять системи міжбанківських розрахунків, системи масових платежів та внутрішньобанківські платіжні системи.

Система міжбанківських розрахунків призначена для переказу грошей у межах України між банками на виконання зобов'язань їх клієнтів, а також власних зобов'язань цих банків.

Внутрішньобанківська платіжна система (ВПС) створюється банком з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для проведення переказу грошей між його підрозділами.

Система масових платежів призначена для переказу грошей за операціями, що здійснюються юридичними та фізичними особами із застосуванням платіжних інструментів.

Внутрішньодержавні небанківські платіжні системи мають право здійснювати діяльність, пов'язану із переказом, виключно після їх реєстрації в НБУ та отримання відповідного дозволу, порядок реєстрації та отримання якого визначається НБУ.

Система електронних платежів НБУ (СЕП НБУ) – це державна система міжбанківських розрахунків. Порядок її функціонування, прийняття і виключення з її членів, проведення переказу за допомогою цієї системи та інші питання визначаються НБУ.

Передумовою здійснення міжбанківських розрахунків є кореспондентські відносини, які можуть установлюватися між банками та НБУ або безпосередньо між банками.

Кореспондентські відносини представляють собою договірні відносини між банками, метою яких є здійснення платежів, розрахунків та надання інших банківських послуг за взаємними дорученнями. Основою таких відносин є відкриття кореспондентського рахунку. Кореспондентський рахунок відкривається банком для іншого банку для обліку його коштів і проведення розрахунків за дорученням і на кошти іншого банку на підставі укладеного кореспондентського договору.

Кореспондентські рахунки (коррахунки) відкриваються двох видів «лоро» («ностро») і технічні рахунки.

«Лоро» – це коррахунок, який відкриває банк банку-кореспонденту та здійснює операції списання (зарахування) коштів згідно з чинним законодавством і укладеним договором. У банку-кореспонденті цей рахунок є коррахунком «ностро». Таким чином, рахунок «ностро» відображається у банку-власника в активі, а в обслуговуючого банку-кореспондента – в пасиві балансу.

Для здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП власнику коррахунку на договірних умовах відкривається технічний рахунок у розрахунковій палаті банку – структурному підрозділі банку, що обслуговує філії банку у ВПС та забезпечує взаємодію ВПС із СЕП. Технічний рахунок може відкриватися і у центральній розрахунковій палаті – установі НБУ, яка забезпечує функціонування СЕП у цілому, а також здійснює функції розрахункової палати для банківських установ м. Києва та Київської області, обслуговує інші віртуальні банківські регіони.

Технічний рахунок банківської установи в СЕП фактично відображає стан коррахунку цієї установи на певний час.

Різновидом коррахунків є *клірингові рахунки*, які відкриваються в клірингових центрах (розрахункових банках) для проведення заліку взаємних вимог між банками.

Необхідною умовою для здійснення міжбанківських розрахунків є формування інформаційно-обчислювальної мережі НБУ з відповідним довідником банківських установ України. Призначення останнього по-

лягає у використанні при роботі всіх програмно-технічних комплексів, у тому числі й СЕП.

Загалом структура СЕП є трьохрівневою, на кожному рівні якої є відповідні учасники зі своїми програмно-технічними комплексами, засобами захисту інформації та електронної пошти (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Структурна побудова СЕП

Функціональні рівні	Учасники	Функціональні органи	Програмно-технічне забезпечення
Верхній	ОПЕРУ НБУ	Центральна розрахункова палата	Комплекс АРМ-1
Середній	Територіальні управління НБУ	Регіональні розрахункові палати	Комплекс АРМ-2
Нижній	Комерційні банки, їх філії	Електронні системи автоматизації	Комплекс АРМ-3

Міжбанківські розрахунки можуть здійснюватися через: СЕП за коррахунками банків (філій) у територіальних управліннях НБУ або банках-кореспондентах за коррахунками «лоро» («ностро»).

Загалом, міжбанківські розрахунки можуть здійснюватися декількома шляхами, а саме:

- внутрішньобанківську платіжну систему (ВПС);
- СЕП;
- міжнародні системи електронних розрахунків;
- двосторонні прямі кореспондентські відносини.

Для роботи в СЕП банк укладає з НБУ договори на інформаційно-розрахункове обслуговування та про використання криптографічних засобів захисту інформації в інформаційно-обчислювальній мережі.

Міжбанківські розрахунки виконуються в строк до трьох операційних днів і вважаються завершеними з часу зарахування коштів на коррахунок банку одержувача.

Внутрішньобанківські розрахунки виконуються в строк, встановлений внутрішніми нормативними актами банку, який не може перевищувати двох операційних днів, та вважаються завершеними з часу зарахування коштів на рахунок філії одержувача.

Відповідно до чинного законодавства безспірне стягнення, безакцентне списання, примусове списання коштів з кореспондентських рахунків банків здійснюється лише на підставі виконавчих документів, установлених законами України, рішень податкових органів, а також за вимогою Національного банку, яка базується на здійсненні рефінансування банку, якщо таке передбачено угодою.

6.8. ОРГАНІЗАЦІЯ РОЗРАХУНКІВ У СИСТЕМІ МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) – це внутрішня багатомітентна платіжна система, в якій розрахунки за товари та послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою банківських платіжних карток за технологією, що розроблена Національним банком України.

До складу НСМЕП входять: платіжна організація; члени платіжної системи; учасники платіжної системи.

Платіжною організацією є юридична особа, яка є власником або одержала право на використання знака для товарів і послуг НСМЕП та інших знаків, що ідентифікують належність карток до НСМЕП, і яка визначає правила роботи та виконує інші функції щодо забезпечення діяльності НСМЕП та несе відповідальність згідно із законодавством та укладеними нею договорами.

Загальне управління системою здійснює Рада Платіжної організації, яка вирішує питання про прийняття або виключення до НСМЕП нових членів; виконує арбітражні функції; установлює ліміти для кожного платіжного інструмента; установлює загальносистемні комісійні; приймає стратегічні рішення щодо подальшого розвитку НСМЕП тощо.

Членами даної системи є емітенти та еквайри, які уклали договір з Платіжною організацією про вступ до НСМЕП. Ними можуть бути банки, які одержали ліцензію НБУ на здійснення емісії платіжних карток та еквайрингу – діяльності банку, що включає в себе проведення розрахунків з підприємствами торгівлі (послуг) за операції, які здійснені держателями платіжних карток, і виконання операцій з видачі готівки держателям платіжних карток.

Учасниками НСМЕП є юридичні або фізичні особи – суб'єкти відносин, що виникають при здійсненні розрахункових операцій за допомогою платіжних карток, банки-члени НСМЕП.

До учасників НСМЕП належать:

- 1) розрахунковий банк, яким є НБУ або уповноважений Платіжною організацією банк-резидент;
- 2) Головний процесинговий центр – юридична особа, яка на підставі належно оформленого права здійснює процесинг та виконує функції клірингової установи НСМЕП;

- 3) регіональний процесинговий центр – юридична особа, яка на підставі належно оформленого права здійснює процесинг та виконує кліринг для окремої групи членів НСМЕП;
- 4) процесинговий центр банківського рівня – юридична особа, яка на підставі належно оформленого права здійснює процесинг та виконує згідно з договорами з емітентами та/або еквайрами їх інформаційне обслуговування;
- 5) технічні еквайри – юридична особа, яка здійснює технічний еквайринг, тобто діяльність щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та/або еквайрів за операціями, здійсненими із застосуванням карток;
- 6) торговці,
- 7) держателі платіжних карток.

Для вступу до НСМЕП комерційний банк надсилає на адресу Платіжної організації відповідну заяву та копію ліцензії НБУ на здійснення емісії (еквайрингу) платіжних карток. Після цього банк укладає договір з Розрахунковим банком про проведення взаєморозрахунків у НСМЕП і з Головним та/або Регіональним процесинговими центрами про обслуговування розрахунків платіжними картками в НСМЕП.

Після включення до НСМЕП банк самостійно проводить емісію платіжних карток і розширює мережу еквайрингу (у разі потреби збільшує кількість терміналів і банкоматів).

Платіжною картою називається спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказування коштів з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, переказування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання готівки в касах банків, у торговців і в банкоматах, а також здійснення інших операцій за договором між банком і клієнтом.

Усі картки, що використовуються в НСМЕП, поділяються на дві групи – платіжні та службові.

Платіжні картки призначені для здійснення їх держателями таких операцій:

- платежів за товари та послуги;
- одержання готівки;
- перерахування коштів з відповідного рахунку (карткового або рахунку завантаження) на визначений рахунок одержувача коштів;

- одержання інформації щодо стану рахунків (у тому числі виписок з рахунків).

З допомогою платіжних карток можна здійснювати і інші операції, суть та кількість яких залежить від виду картки. У світовій практиці вже існує багато видів платіжних карток, які різняться характером емітента (банки, небанківські структури), типом платіжної системи (внутрішньобанківські, внутрішньодержавні, міжнародні), характером власника (приватна особа, корпорація), функціональним призначенням (кредитна картка, дебетова картка), технологією використання (картки з магнітною смугою, картка з мікросхемою або смарт-картка, суміщена картка), за ступенем пільг для користувачів («стандартні», класичні (бізнес), «золоті», «платинові», найелітніші).

Службові картки залежно від їх призначення поділяються на такі типи: модулі безпеки терміналів, трансфертні та картки доступу.

Модулі безпеки терміналів – зберігають системні криптографічні ключі, проводять перевірку та авторизацію платіжних карток, накопичують інформацію про платежі.

Трансфертні картки використовуються для передавання інформації з торговельного терміналу в еквайр чи процесинговий центр та передавання службової інформації назад.

Картки доступу призначені для розмежування прав доступу окремих осіб до терміналів, а також функцій НСМЕП.

На території України застосовуються платіжні картки, емітовані банками-членами внутрішніх платіжних систем, та платіжні картки, емітовані банками, які є членами міжнародних платіжних систем. Міжнародною платіжною системою є платіжна система, сфера діяльності якої поширюється на територію кількох країн. Платіжною організацією в міжнародній системі може бути як нерезидент, так і резидент України.

Вітчизняні банки згідно з чинним законодавством України можуть укласти угоди з організаціями міжнародних платіжних систем (VISA International та EURO PAY International та інші) про членство в них, а також з платіжними організаціями небанківських платіжних систем (AMERICAN EXPRESS, DINERS CLUB, JCB та інших) про участь у цих системах. Еквайринг на території України здійснюється лише банками-резидентами.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(І) У ТЕСТАХ:

6.1. Безготівкові розрахунки поділяються на такі групи:

- а) іногородні та місцеві;
- б) внутрішні та зовнішні;
- в) державні та недержавні.

6.2. Якщо розрахункові документи надійшли після закінчення банком часу роботи з клієнтом, на них проставляється штамп з написом:

- а) «Не приймаються»;
- б) «Вечірня»;
- в) «Невчасно».

6.3. Розрахунки готівкою проводяться із застосуванням наступних форм документів:

- а) касових і товарних чеків;
- б) розрахункових чеків;
- в) прибуткових та видаткових касових ордерів;
- г) актів закупки;
- д) платіжних вимог-доручень.

6.4. Платіжне доручення дійсне:

- а) 14 календарних днів;
- б) 5 календарних днів;
- в) 10 календарних днів.

6.5. Яке платіжне доручення застосовується тоді, коли розрахунки проводяться через підприємство зв'язку:

- а) спеціальне платіжне доручення;
- б) гарантоване платіжне доручення;
- в) будь-яке платіжне доручення.

6.6. Строк здачі вимоги-доручення до банку платника не повинен перевищувати:

- а) 10 днів;
- б) 14 днів;
- в) 20 днів.

6.7. У скількох примірниках подається платником в банк вимога-доручення:

- а) у 2-ох;
- б) в 1-му;
- в) у 3-ох.

6.8. Чи може платник відмовитися від акцепту в повній сумі, якщо товари оплачені раніше:

- а) так;
- б) ні.

6.9. Чи може бути з певних причин часткова відмова від оплати:

- а) так;
- б) ні.

6.10. Платник повинен платіжну вимогу-доручення оформити:

- а) своїм підписом;
- б) своєю печаткою;
- в) підписом і печаткою.

6.11. Граничний залишок грошей в операційній касі з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки – це:

- а) касовий оборот;
- б) ліміт каси;
- в) касова готівка;
- г) вірна відповідь відсутня.

6.12. Депозитний рахунок відкривається підприємству на підставі укладеного депозитного договору між:

- а) Власником рахунку та НБУ;
- б) Власником рахунку та установою банку;
- в) Власником рахунку та державою;
- г) Усі відповіді вірні.

6.13. Векселі, що застосовуються в розрахунках між підприємствами:

- а) Розрахункові;
- б) Грошові;
- в) Товарні;
- г) Вірна відповідь відсутня.

6.14. Система здійснення і регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами в процесі їх діяльності – це:

- а) Місцеві розрахунки;
- б) Міжнародні розрахунки;
- в) Міжміські розрахунки;
- г) Міжбанківські розрахунки.

6.15. Обсяг видач та надходжень готівкових коштів, що проходять через касу комерційного банку – це:

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- а) Касова готівка;
- б) Касовий оборот;
- в) Ліміт каси;
- г) Інкасація готівки.

6.16. Здійснення комерційними банками операцій з векселями регулюється:

- а) Конституцією України.
- б) ЗУ «Про банківську діяльність».
- в) ЗУ «Про цінні папери і фондову біржу».
- г) Господарським кодексом України

6.17. Що таке вексель?

а) цінний папір, у якому зазначено безумовне грошове зобов'язання однієї особи щодо сплати іншій особі визначеної суми коштів у визначений строк;

б) письмове доручення власника рахунку перерахувати відповідні суми зі свого рахунку на рахунок отримувача коштів;

в) письмове розпорядження платника своєму банку сплатити зі свого рахунку пред'явнику чека відповідної грошової суми;

г) правильної відповіді немає.

6.18. Які є реквізити векселя:

- а) валюта і сума векселя, дата платежу;
- б) безумовне зобов'язання (наказ) сплатити вексельну суму;
- в) назва та адреса векселедавця, місце платежу.
- г) висновок векселю.

6.19. Які є види векселів?

- а) простий і складний.
- б) простий і переказний.
- в) відзивні і безвідзивні.
- г) всі відповіді вірні.

6.20. Вексель виданий у формі безумовного зобов'язання здійснити платіж – це:

- а) складний вексель.
- б) переказний вексель.
- в) простий вексель.
- г) безвідзивний вексель.

6.21. Вкажіть групи операцій з векселями, що здійснюються комерційними банками:

- а) кредитні операції, торговельні операції.
- б) гарантійні та розрахункові операції.
- в) комісійні та довірчі операції і врахування векселів.
- г) всі відповіді вірні.

6.22. Операції з інкасування векселів; доміциляція векселів; зберігання векселів; купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнта це –

- а) кредитні та торговельні операції.
- б) гарантійні та розрахункові операції.
- в) комісійні та довірчі операції.
- г) обліковий кредит.

6.23. Операції з купівлі-продажу векселів – це:

- а) кредитні операції.
- б) комісійні операції.
- в) довірчі операції.
- г) торговельні операції.

6.24. До розрахункових операцій відносяться:

- а) операції з оформленням заборгованості векселями.
- б) прийняття до сплати переказних векселів, видання на банк кредиторам.
- в) видача переказних векселів на боржників банку.
- г) видача гарантій на забезпечення на забезпечення оплати векселів.

6.25. Операція з кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним з дисконтом (зі знижкою) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя за номінальною вартістю – це:

- а) обліковий кредит.
- б) кредит під заставу векселів.
- в) врахування векселів.
- г) кредитні операції

6.26. Що вказується у договорі купівлі (продажу) векселів:

- а) ціна купівлі (продажу) векселів.
- б) строк та порядок передавання векселів.
- в) строк та порядок переведення грошей.
- г) умови переходу права власності на векселів.

6.27. Як встановлюється ціна векселя при купівлі (продажу)?

- а) встановлюється векседавцем.
- б) встановлюється за домовленістю сторін.

- в) встановлюється у % до номінальної вартості векселя.
- г) встановлюється комерційним банком.

6.28. Індосамент, за яким векселедержатель передає права за векселем покупцю та в якому зазначається особа, якій або за наказом якої має бути здійснений платіж – це:

- а) іменний напис.
- б) бланковий індосамент.
- в) банківський індосамент.
- г) немає правильної відповіді.

6.29. Авалювання – це:

- а) зобов'язання векселеплатника повністю сплатити борг у визначений строк.
- б) взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за ним осіб, якщо платник не оплатив вексель у строк.
- в) зобов'язання векселедержателя сплатити всю суму замість векселеплатника, якщо банк зобов'язується відшкодувати ці кошти векселедержателю.
- г) правильна відповідь а і б.

6.30. Здійсненням банком за дорученням, від імені і за рахунок довіреної особи (векселедержателя) операцій з векселями на підставі одержаних від неї інструкцій – це:

- а) інкасування векселів.
- б) зберігання векселів.
- в) доміциляція векселів.
- г) авалювання векселів.

6.31. Приймання готівки касами підприємств проводиться:

- а) за видатковими касовими ордерами
- б) за прибутковими касовими ордерами
- в) за розрахунковими чеками.

6.32. Грошовий обіг – це:

- а) сукупність усіх грошових розрахунків незалежно від форми їх здійснення.
- б) сукупність грошових розрахунків, які відрізняються між собою формами їх здійснення.
- в) правильної відповіді немає

6.33. Доручення банку покупця іногородньому банку постачальника здійснювати оплату товарно-транспортних документів постачальника за відвантаженою продукцією на умовах, передбачених в заяві покупця – це:

- а) платіжна вимога-доручення
- б) розрахунковий чек
- в) акредитив

6.34. Поточні рахунки відкриваються:

- а) тільки акціонерним товариствам для зберігання грошових коштів
- б) тільки акціонерним товариствам для зберігання грошових коштів та здійснення розрахунків за всіма видами їх діяльності
- в) підприємствам усіх видів та форм власності для зберігання грошових коштів та здійснення розрахунків за всіма видами їх діяльності

6.35. Документ, який являє собою письмово оформлений наказ клієнта обслуговуючому банку на перерахування визначеної суми коштів зі свого рахунку – це:

- а) акредитив
- б) платіжне доручення
- в) правильної відповіді немає

6.36. Готівка, видана під звіт на відрядження, але не витрачена, має бути повернена до каси підприємства не пізніше:

- а) трьох робочих днів після закінчення відрядження
- б) десяти робочих днів після закінчення відрядження
- в) шести робочих днів після закінчення відрядження

6.37. Заява на відкриття поточного рахунку підписується:

- а) керівником та головним бухгалтером
- б) касиром
- в) правильної відповіді немає

6.38. Здавання виручки може здійснюватись шляхом:

- а) безпосередньої передачі коштів самим клієнтом до кас установ банку, які можуть бути денними та вечірніми;
- б) інкасації виручки інкасаторським апаратом НБУ або комерційних банків;
- в) здачі готівки на підприємство зв'язку і подальшим переказом її на поточні рахунки підприємств;
- г) усі відповіді вірні;
- д) немає правильної відповіді.

6.39. Поточні рахунки в установах банку можуть закриватися за таких умов:

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- а) заяви власника рахунку;
- б) рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації підприємства;
- в) відповідного рішення суду або арбітражного суду про ліквідацію підприємства або визнання його банкрутом;
- г) на підставах, передбачених угодою про розрахунково-касове обслуговування між установою банку та власником рахунку;
- д) всі відповіді вірні;
- е) немає вірних відповідей.

6.40. Індосамент є:

- а) ордерний;
- б) простий;
- в) складний;
- г) іменний.

6.41. Чеки формуються у чековій книжці по ... аркушів:

- а) 10, 20, 25;
- б) 30, 35, 40;
- в) 45, 50, 60.

6.42. Ліміт чекової книжки – це:

- а) це максимальна сума, на яку платник може виписати чек з цієї книжки;
- б) це мінімальна сума, на платник може виписати чек з цієї книжки.

6.43. Як називається напис, з допомогою якого ремітент може передати тратту іншій особі, яка буде вважатися наступним векселедержателем:

- а) аваль;
- б) індосамент;
- в) облік.

6.44. Строк платежу за векселем може бути:

- а) ордерний;
- б) безоборотний;
- в) на визначений день;
- г) відстрочений.

6.45. Інкасування векселів – це:

- а) послуга, що надається векселедавцю
- б) послуга, що надається векселедержателю
- в) послуга, що надається кредиторю

6.46. Перерахування планових платежів проводиться:

- а) платіжним дорученням
- б) авальованим векселем
- в) товаром
- г) повідомленням про відкриття аккредитиву

6.47. Строк дії аккредитива встановлюється у договорі між постачальником і покупцем у межах:

- а) 5 днів
- б) 10 днів
- в) 15 днів
- г) 25 днів

6.48. Аккредитиви бувають таких видів:

- а) покриті
- б) безвідзивні
- в) гарантовані
- г) депоновані
- д) немає правильної відповіді
- е) всі відповіді правильні.

6.49. Безвідзивний аккредитив може бути змінений або анульований тільки за згодою:

- а) постачальника
- б) покупця
- в) банку покупця
- г) банку постачальника.

6.50. Вексель буває:

- а) бланковий
- б) цільовий
- в) іменний
- г) ордерний

6.51. Непокритий аккредитив – це:

- а) аккредитиви які виставлені без депонування коштів.
- б) відкриття яких банк покпця перераховує кошти платника на окремий рахунок, що відкривається в банку постачальника.
- в) немає правильної відповіді;
- г) всі відповіді правильні

6.52. Аккредитив, який може бути відкликаний у будь-який час – це:

- а) непідтверджений;

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

- б) відкличний;
- в) компенсаційний.

6.53. Економічна експертиза векселю включає перевірку:

- а) законності володіння векселем;
- б) кредитоспроможності пред'явника;
- в) неперервності індосаментного ряду.

6.54. Будь-яка угода, за якою банк, діючи на прохання клієнта та на підставі інструкції повинен здійснити платіж третій особі чи у його розпорядження, або повинен оплатити чи акцентувати переказні векселі, виставлені беніфіцієнтом, або ж дає повноваження іншому банку провести такий платіж чи оплатити, акцентувати чи негоціювати переказані векселі, проти передбачених документів:

- а) інкасо;
- б) аккредитив;
- в) ревальвований аккредитив.

6.55. Банк-емітент зобов'язується виконати гарантії при:

- а) невідкличному аккредитиві;
- б) переказному аккредитиві;
- в) відкличному аккредитиві.

6.56. До спеціальних видів аккредитивів належать:

- а) резервний;
- б) компенсаційний;
- в) переказний;
- г) всі вище названі види.

6.57. Який з перелічених способів платежу здійснюється тільки за векселями «sight»:

- а) відстрочений платіж за векселями;
- б) акцепт векселя;
- в) негайний платіж за векселем.

6.58. Як називається напис, за допомогою якого підтверджується згода особи, що його здійснює, на оплату векселя:

- а) аваль;
- б) індосамент;
- в) акцепт;
- г) облік.

6.59. Засіб, за допомогою якого експортер з однієї країни може отримати платіж від боржника з іншої – це:

- а) аккредитив;

- б) міжнародні кредитні операції комерційних банків;
- в) інкасо.

6.60. *Інкасо використовується для:*

- а) отримання акцепту чи платежу;
- б) представлення комерційних документів проти акцепту чи платежу;
- в) представлення документів у відповідності до інших умов.

6.61. *Банк, якому ініціатор доручає провести операцію інкасо:*

- а) інкасувальний банк;
- б) банк-ремітент;
- в) банк, що представляє.

6.62. *Банк допомагає закордонному банку в отриманні платежу за чеком, траттою, банківським чеком чи простим векселем, з резидента при:*

- а) зовнішньому інкасо;
- б) внутрішньому інкасо.

6.63. *При здійсненні банком операцій інкасо він обробляє такі види документів:*

- а) фінансові;
- б) комерційні;
- в) фінансові та комерційні.

6.64. *Якої з форм платежів не існує:*

- а) «документ проти платежу»;
- б) «документ проти готівки»;
- в) «документ проти акцепту»;
- г) «документ проти векселя».

6.65. *Переказний вексель, переданий разом з комплексом документів на право власності називається:*

- а) документальна тратта;
- б) акцепт векселя;
- в) облік векселя.

6.66. *Інкасація фінансових документів – це:*

- а) зовнішнє інкасо;
- б) «чисте» інкасо;
- в) внутрішнє інкасо.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ:

1. Грошовий обіг – це
2. Безготівкові розрахунки – це
3. Платіжне доручення – це
4. Платіжна вимога-доручення – це
5. Розрахунковий чек – це
6. Акредитив – це
7. Вексель – це
8. Інкасування векселя – це
9. Доміциляція векселя – це
10. Поточний рахунок – це
11. Бюджетний рахунок – це
12. Кредитний рахунок – це
13. Депозитний рахунок – це
14. Електронний розрахунковий документ – це
15. Система «клієнт-банк» – це
16. Міжбанківські розрахунки – це
17. Система електронних міжбанківських розрахунків (СЕП) – це
18. Кореспондентський рахунок – це
19. Кореспондентські відносини – це
20. Прямі кореспондентські відносини – це
21. Касова готівка – це
22. Операційна каса – це
23. Вечірня каса – це
24. Операційний день банку – це
25. Інкасація готівки – це
26. Підкріплення каси банку – це
27. Касовий оборот – це
28. Прогнозний розрахунок касових оборотів банку – це
29. Ліміт каси – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Основи організації грошових розрахунків?
2. Порядок оформлення розрахункових документів та їх приймання установами банків?
3. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика?

4. Порядок відкриття і режим функціонування рахунків у банках?
5. Міжбанківські кореспондентські відносини?
6. Організація готівкових грошових розрахунків?

РОЗВ'ЯЗАТИ ЗАДАЧІ:

1. Вексель на суму 500 тис. грн. пред'явлений у банк за пів року до погашення. Банк для визначення свого доходу використовує дисконтну ставку, що дорівнює 20 % річних. Визначити суму, виплачену власнику векселя, та суму доходу (дисконту), отриманого банком.

2. Вексель на суму 1 млн грн. з терміном погашення 20.12.2010 р. пред'явлений у банк для оплати 25.09.2010 р. Банк врахував вексель за дисконтною ставкою 25 % річних. Визначити суму, виплачену власникові векселя, та суму дисконту.

3. При оплаті пред'явленого векселя на суму 200 тис. грн., до терміну погашення якого залишилося 20 днів, дохід банку становив 2 тис. грн.. Визначити ставку відсотків, використану банком при визначенні доходу.

ТЕМА 7. НЕТРАДИЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

7.1. ГАРАНТІЙНІ ПОСЛУГИ БАНКІВ

Важливим видом банківських послуг є надання банками гарантій та поручительств, як засобу забезпечення виконання зобов'язань, що застосовуються між суб'єктами правовідносин.

Як засіб зменшення кредитних ризиків поручительство розглянуто в п. 3.2. Тому, зосередимо увагу на суті та видах банківських гарантій.

Гарантією називається письмове зобов'язання банку, іншої фінансової установи (гаранта), що видається на прохання іншої особи (принципала), за яким гарант зобов'язується сплатити кредиторowi принципала (бенефіціарові) відповідно до умов гарантійного зобов'язання певну суму коштів після подання бенефіціаром письмової вимоги про її сплату.

Найбільшою сферою застосування банківських гарантій є розрахунки в міжнародній торгівлі, тоді вони виступають як додаткове забезпечення фінансових інтересів сторін, що беруть участь у зовнішньоторговельних угодах.

Видаючи гарантію (поруку), банки повинні переконатися у кредитоспроможності клієнта, оскільки видача гарантій (поруки), по суті, має кредитний характер. Фактично банки беруть на себе зобов'язання сплатити за рахунок власних коштів певну грошову суму при її несплаті клієнтом у визначений строк. Якщо кредитоспроможність клієнта важко оцінити, то банківська гарантія видається під відповідне забезпечення, тобто супроводжується відповідною заставою майна. На сьогоднішній день розмір гарантій, що їх надає комерційний банк, регулюється відповідним чином Національним банком України.

В банківській сфері існують багато видів гарантій, які різняться валютою надання (*у національній та іноземних валютах*), резидентності бенефіціара (*на користь бенефіціара-резидента та на користь бенефіціара-нерезидента*), відображенням у бухгалтерському обліку (*надані та отримані*).

З точки зору підстави для реалізації гарантії поділяються на *безумовні* та *умовні*. При наданні безумовної гарантії банк-гарант здійснює

платіж бенефіціару проти його нічим не обумовленої простої першої вимоги, навіть якщо вона і не підтверджена наданням будь-яких додаткових документів.

За умовною гарантією банк-гарант у разі порушення принципалом свого зобов'язання, забезпеченою гарантією, сплачує кошти бенефіціару на підставі його вимоги та в разі виконання ним відповідних умов або подання документів, зазначених у гарантії. Таким умовами або документами можуть бути:

- бенефіціар повинен вказати причину заяви своєї вимоги за гарантією;
- повинні бути додані документи, що підтверджують виконання бенефіціаром своїх зобов'язань за контрактом (документарні гарантії);
- вимога бенефіціара в рахунок гарантії повинна бути підтверджена спеціальним документом – свідоцтвом уповноваженої третьої особи (торгово-промислової палати, арбітражу) про те, що контрагент (наказодавець за гарантією) не виконав свої зобов'язання.

У міжнародній практиці застосовуються *прямі гарантії* та *контргарантії*. За прямими гарантіями банк-гарант бере на себе зобов'язання безпосередньо перед бенефіціаром. При видачі контргарантії гарантом є, як правило, банк у країні бенефіціара (або третій банк), до якого звертається банк-принципала (банк-поручитель). У контргарантії як правило передбачається відшкодування банком-контргарантом платежів за наданими ним гарантіями, відповідно до умов контргарантії.

Банківські гарантії можуть бути *відзивними* та *безвідзивними*. За останніми зобов'язання банку не може бути скасоване або анульоване без попереднього попередження бенефіціара.

Залежно від наявності забезпечення гарантії поділяються на *покриті* та *непокриті*. Покритими є гарантії, які видаються під прийнятне для банку-гаранта забезпечення, а непокритими – без забезпечення.

Банківські гарантії поділяються на *платіжні* та *договірні*. Платіжні гарантії виставляються банками в забезпечення платіжних зобов'язань покупців (боржників) стосовно продавців (кредиторів). Такі гарантії забезпечують інтереси експортерів; вони видаються перш за все при здійсненні розрахунків за комерційними кредитами.

Договірні гарантії виставляються банками в забезпечення інтересів імпортерів (замовників). До договірних гарантії відносять: гарантію оферти, гарантію виконання угоди, гарантія платежу, гарантія авансу,

резервний акредитив, гарантія в забезпечення позики, гарантія митного очищення, акцептування та авалювання векселів тощо.

7.2. ЛІЗИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

Згідно чинного законодавства *«лізинг»* – це господарська діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає в наданні за договором лізингу однією стороною (лізингодавцем) у виключне користування на визначений строк другій стороні (лізингоодержувачу) майна, що належить лізингодавцю або набувається ним у власність (господарське відання) за дорученням чи погодженням лізингоодержувача у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Лізинговий кредит – відносини між юридичними особами, які виникають при оренді майна і супроводжуються укладенням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту.

Об'єкт лізингу – будь-яке майно, яке належить до основних засобів і не заборонено до вільного обігу на ринку. В Україні об'єктом лізингу не можуть бути земельні ділянки, природні об'єкти та інші цінності, визначені чинним законодавством.

Суб'єктами лізингу є лізингодавець, лізингоодержувач та продавець (постачальник, виробник) майна. Учасниками лізингової угоди можуть бути страхова компанія, брокерська фірма, а також банківська установа, яка надає кредит лізингодавцю для придбання об'єкта лізингу і/або є гарантом угоди.

Лізингодавцем може бути банківська або небанківська фінансова установа, що є власником об'єкта лізингу і передає право володіння і користування об'єктом лізингу лізингоодержувачу.

Лізингоодержувачем може бути фізична або юридична особа, яка отримує право володіння і користування об'єктом лізингу протягом встановленого лізинговою угодою періоду для здійснення підприємницької діяльності.

Продавцем майна, яке передається як об'єкт лізингу лізингоодержувачу, може бути виробник або торговець відповідними товарно-матеріальними цінностями.

Класифікація лізингових операцій:

а) з урахуванням особливостей організації відносин:

- *прямий лізинг* – власник майна сам виступає лізингодавцем;

- *непрямий* – передача в оренду майна здійснюється через третю особу;
- б) за методом кредитування:
 - *строковий лізинг* – здійснюється одноразова оренда;
 - *поновлюваний лізинг* – угода лізингу поновлюється після закінчення першого строку угоди;
- в) за правом власності на орендоване майно після закінчення строку угоди:
 - *оперативний лізинг* – лізингодавець передає лізингоодержувачу у платне користування майно, що належить лізингодавцеві, на строк не більше строку його повної амортизації, з обов'язковим поверненням лізингодавцю. При цьому право власності на передане в лізинг майно залишається у лізингодавця протягом усього строку лізингу;
 - *фінансовий лізинг* – лізингодавець купує майно на замовлення лізингоодержувача з подальшою передачею його у платне користування лізингоодержувачу на строк не менше строку його повної амортизації. Після закінчення строку фінансового лізингу право власності на об'єкт лізингу переходить до лізингоодержувача за умови виконання всіх умов договору лізингу.
- г) відповідно до сектора ринку, де здійснюється лізинг, розрізняють:
 - *внутрішній* (національний) лізинг, коли всі суб'єкти угоди перебувають під юрисдикцією однієї країни;
 - *зовнішній* (міжнародний) лізинг, коли суб'єкти лізингу перебувають під юрисдикцією різних держав або якщо майно чи платежі перетинають державні кордони. Зовнішній лізинг, у свою чергу, поділяють на експортний та імпорتنний. При експортному лізингу зарубіжною країною є лізингоодержувач, а при імпортному – лізингодавець.
- д) за характером лізингових платежів виокремлюють:
 - *лізинг з грошовими платежами*, коли всі платежі здійснюються в грошовій формі;
 - *лізинг з компенсаційними платежами*, коли платежі здійснюються у вигляді поставки товарів, вироблених на лізинговому обладнанні або у вигляді надання зустрічних послуг;
 - *лізинг зі змішаними платежами*, коли поєднуються перелічені вище дві форми платежів.

- е) відповідно від умов амортизації майна розрізняють:
 - *лізинг з повною амортизацією*, а відтак і з повною виплатою вартості об'єкта лізингу;
 - *лізинг з неповною амортизацією*, а отже, з неповною, частковою виплатою вартості об'єкта лізингу.
 - є) залежно від набору послуг з обслуговування майна, що передається в лізинг, розрізняють:
 - *чистий лізинг*, коли зобов'язання з обслуговування майна бере на себе лізингоодержувач;
 - *лізинг з частковим набором послуг*, коли на лізингодавця покладаються лише окремі обов'язки з обслуговування майна;
 - *лізинг з повним набором послуг* (повний або “мокрий” лізинг), коли повне обслуговування майна покладене на лізингодавця. У цьому разі можуть пропонуватися не лише технічні послуги, а й послуги з підготовки кадрів, консультаційні послуги тощо.
- Плата за користування об'єктом лізингу, яка вноситься лізингоодержувачем у вигляді лізингових платежів включає:
- суму, що відшкодовує вартість лізингового майна;
 - суму, що сплачується лізингодавцю як відсоток за наданий кредит для придбання майна за договором лізингу;
 - винагороду лізингодавцю;
 - суму страхових платежів за договором страхування об'єкта лізингу;
 - ризикову премію, розмір якої залежить від рівня ризиків, які несе лізингодавець;
 - інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

7.3. ФАКТОРИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

Факторингом є операція, яка передбачає відступлення першого кредитора іншій особі (фактору) права вимоги боргу третьої особи за поставлені товари або надані послуги з прийняттям ризику виконання такої вимоги та прийом платежів. Така операція здійснюється на комісійних засадах на договірній основі.

За договором факторингу банк бере на себе зобов'язання передати за відповідну плату кошти в розпорядження клієнта, а клієнт бере на себе зобов'язання відступити банкові свою дебіторську заборгованість.

Мета факторингу – усунення ризику, що є невід'ємною частиною будь-якої операції. Банк стає власником неоплачених платіжних вимог

і бере на себе ризик їх несплати, хоча кредитоспроможність боржників попередньо перевіряється. Відповідно до договору банк зобов'язується сплатити суму переданих вимог незалежно від того, чи сплатили свої борги контрагенти-постачальники. У цьому і полягає різниця між факторингом і банківською гарантією.

Учасниками факторингової операції можуть бути:

- банк або факторингова компанія (фактор);
- клієнт (постачальник товару, кредитор) – фірма, що укладає угоду з банком або компанією;
- підприємство (позичальник) – фірма-покупець товару.

Факторингові операції можна класифікувати за багатьма ознаками:

а) за сектором ринку, де здійснюються факторингові операції, факторинг поділяють на:

- *внутрішній*;
- *зовнішній (міжнародний)*.

б) залежно від того чи повідомлений боржник про факторингову операцію розрізняють факторинг:

- *відкритий*;
- *закритий*.

в) залежно від характеру взаємовідносин між фактором і постачальником, що складаються у разі відмови покупця від оплати боргових вимог, розрізняють факторинг:

- *з правом регресу*;
- *без права регресу*.

г) за набором послуг, що включає факторинг, він може бути:

- *з повним набором послуг*;
- *з частковим набором послуг*.

д) залежно від охоплення факторингом перевідступлення постачальником боргових вимог розрізняють факторинг:

- *з перевідступленням усіх боргів*;
- *з перевідступленням визначеної частки боргів*.

е) залежно від порядку оплати боргових вимог розрізняють факторинг:

- *з попередньою оплатою*;
- *без попередньої оплати*.

За здійснення факторингових операцій фактор стягує з постачальника відповідну плату. Розмір плати, зокрема, залежить від виду факторингу, кредитоспроможності постачальника, розміру процентної ставки за кредит, рівня ризиків, які несе фактор, а також від строку перебування

ресурсів фактора в розрахунках з покупцем. Плата за факторингове обслуговування включає:

- комісію за послуги у розмірі визначеного договором процента від загальної суми придбаних фактором боргових вимог;
- процент за кредит, наданий фактором постачальнику.

7.4. ФОРФЕЙТИНГОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

Форфейтування – це купівля зобов'язань, погашення яких припадає на деякий час у майбутньому та які виникають у процесі постачання товарів і послуг без обороту на будь-якого попереднього боржника. Тобто, покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання (форфейтинге) відмовитися від свого права регресної вимоги до кредитора у разі неможливості одержання грошових коштів від боржника. На відміну від факторингу, форфейтинг є одноразовою операцією, пов'язаною із стягненням коштів шляхом перепродажу придбаних прав на товари і послуги.

У результаті форфейтування заборгованість покупця та товарним (комерційним) кредитом трансформується у заборгованість фінансову (на користь банку). За своєю суттю форфейтинг поєднує в собі елементи факторингу й урахування векселів (із їх індосаментом на користь банку).

Переваги форфейтування для експортера пов'язані з повним перенесенням валютних, комерційних, політичних, переказних й інших видів ризику на форфейтера (банк чи спеціалізовану компанію), що робить форфейтування найбільш вигідним для продавця. Форфейтингова заборгованість часто гарантується у формі авалю або безумовної і безвідзивної банківської гарантії.

7.5. ОПЕРАЦІЇ З БАНКІВСЬКИМИ МЕТАЛАМИ

Банківськими металами називають дорогоцінні метали (золото, срібло, платина, метали платинової групи), доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Найвищими пробами банківських металів визнаються проби не нижчі, ніж: для золота – 995,0; срібла – 999,0; для платини і паладію – 999,5.

Банківські метали обліковуються за подвійною оцінкою – у вазі (унція – OZS) та у гривнях – підлягає переоцінці за цінами, встановленими НБУ при кожній зміні цін.

Торгівлю банківськими металами поділяють на оптову та роздрібну. Оптова торгівля здійснюється УМВБ, а роздрібна – уповноваженими банками та фінансово-кредитними установами.

На сьогоднішній день банки України мають можливість здійснювати наступні операції з банківськими металами:

- кредитування під заставу металів;
- оренда депозитних банківських чарунок для збереження банківських металів;
- надання кредитів у дорогоцінних металах;
- передача банку металів на відповідальне зберігання;
- розміщення готівкових банківських металів на банківському депозиті;
- купівля-продаж банківських металів та монет з дорогоцінних металів.

7.6. ТРАСТОВІ (ДОВІРЧІ) ПОСЛУГИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Трастові (довірчі, фідучіарні) послуги комерційних банків – це довірчі послуги з управління і розпорядження коштами клієнтів банку, їхніми цінними паперами та іншими активами. Надаючи трастові послуги, банк проводить операції з майном клієнта (довірителя) і стає повноважним посередником між ринком і клієнтом, приймаючи інвестиційні та управлінські рішення в інтересах свого клієнта і розподіляючи в разі необхідності кошти для забезпечення зобов'язань клієнта. До трастових послуг належать придбання і продаж цінних паперів клієнта з метою максимізації його прибутку, контроль за отриманням прибутків на користь клієнта (дивідендів, відсотків та ін.), ведення особистих банківських рахунків клієнта (оплата його рахунків, одержання належних йому платежів та ін.).

Учасниками операцій цього виду можуть бути три сторони:

- довіритель майна (засновник) – юридична або фізична особа, яка заснувала траст та/або передала довірительному власнику повноваження власника належного їм майна відповідно до умов укладеного між ними договору;
- довірительний власник (траст) – сторона, яка здійснює управління майном. Ним можуть бути спеціалізовані трастові компанії (довірчі товариства) або трастові відділи банків;

- бенефіціар – особа, на користь та в інтересах якої надаються довірчі послуги. Ним може бути сам довіритель майна або третя особа.

За надання довірчих послуг банк стягує плату, розмір якої встановлюється в договорі між банком та клієнтом.

7.7. ДЕПОЗИТАРНІ ПОСЛУГИ БАНКІВ

Депозитарні (кастодіальні) послуги надаються банками, які мають можливість вести депозитарну діяльність зберігача цінних паперів. Тобто банки виконують функцію зберігача цінних паперів за дорученням клієнтів і надають можливість клієнтам банку реалізувати їхнє право за цінними паперами. До переліку депозитарних належать такі послуги:

- відкриття рахунка для обліку цінних паперів клієнта, депонованих у зберігача цінних паперів;
- відповідальне зберігання цінних паперів;
- знерухомлення документарних цінних паперів клієнта з метою їх подальшого обігу в електронному вигляді;
- облік переходу права власності на цінні папери за розпорядженням клієнта;
- одержання прибутку за цінними паперами, що зберігаються в зберігача, з подальшим переказуванням за дорученням клієнта на його рахунки чи виплатою готівки в касі;
- обтяження цінних паперів зобов'язаннями;
- надання власникам цінних паперів виписок після кожної проведеної операції і надання звітів про оборот цінних паперів;
- матеріалізація цінних паперів з метою їх подальшого обліку в реєстрі реєстродержателя.

7.8. ОПЕРАЦІЇ З НАДАННЯ В ОРЕНДУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ БАНКІВСЬКИХ СЕЙФІВ

Така послуга дає можливість клієнтові банку використовувати індивідуальний банківський сейф для зберігання цінних речей або документів на умовах конфіденційності. Використання індивідуальних сейфів проводиться на підставі договору, що укладається між клієнтом і банком, у якому обумовлюються розміри сейфу, плата за оренду, термін дії договору. Використання індивідуальних банківських сейфів є

надійним, безпечним і зручним засобом збереження таких цінностей, як: цінні папери, банківські метали, грошові заощадження, антикваріат, конфіденційні документи, ювелірні вироби та інші предмети, що є цінністю і відповідають розміру сейфу.

7.9. ОПЕРАЦІЇ З ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ

Сучасні системи дистанційного обслуговування клієнтів дають змогу оперативно, за допомогою використання традиційних засобів зв'язку одержувати необхідну для клієнта інформацію і здійснювати ряд операцій з банківськими інструментами прямо з будинку або офісу. До таких систем належать: інтернет-банкінг, GSM-банкінг, телефонний банкінг.

Інтернет-банкінг – системи управління рахунком через мережу Інтернет, які дають змогу: у будь-який час одержувати виписки з інформацією про платежі, проведені за допомогою платіжних карт; інформацію про поточний стан карт-рахунку; самостійно поставити карту в стоп-лист у випадку її втрати; виконувати платежі з поточного рахунку; виконувати платежі з карт рахунку за комунальні послуги і послуги зв'язку.

GSM-банкінг (мобільний банкінг) – системи обслуговування, що надають інформаційний сервіс за рахунком, відкритим у банку, що дає змогу: за запитом одержувати на мобільний телефон інформацію про суму грошей, які доступні для використання у даний момент; одержувати повідомлення, що підтверджують проведення операцій за рахунком, у тому числі і за карт-рахунком; одержувати повідомлення про надходження коштів на рахунок; самостійно поставити карту в стоп-лист у випадку її втрати.

Телефонний банкінг – системи управління рахунком по телефону з тоновим набором, які дають змогу: прослуховувати інформацію про курси основних валют, про ставки розміщення коштів на депозит та інші послуги банку; прослуховувати та одержувати на факс оперативну інформацію про поточний стан рахунку карти; одержати виписку за рахунком платіжної карти на факс; виконувати платежі з карт рахунку за комунальні послуги і послуги зв'язку; самостійно поставити карту в стоп-лист у випадку її втрати.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(І) У ТЕСТАХ:

7.1. Лізинг можна розглядати як:

- а) господарську операцію, що передбачає передачу лізингодавцем права користування матеріальними цінностями лізингоодержувачу;
- б) різновид довгострокового кредиту, що надається в майновій формі і погашення якого здійснюється в розстрочку;
- в) операцію, що поєднує в собі кредитування клієнта з метою формування обігового капіталу, а також ряд посередницько-комісійних послуг;
- г) вид діяльності комерційних банків по управлінню майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку.

7.2. У лізинговій угоді можуть брати участь сторони:

- а) лізингодавець, лізингоодержувач;
- б) лізингодавець, лізингоодержувач, постачальник, банк;
- в) лізингодавець, лізингоодержувач, клієнт.

7.3. Лізинг з неповною окупністю – це:

- а) пакетний лізинг;
- б) лізинг нерухомого майна;
- в) прямий лізинг;
- г) оперативний лізинг.

7.4. Фінансовий лізинг – це:

- а) лізинг з неповною окупністю;
- б) лізинг з повною окупністю;
- в) лізинг з повною амортизацією;
- г) лізинг з неповною амортизацією.

7.5. Рейтинг та хайринг – це різновиди:

- а) зворотного лізингу;
- б) лізингу рухомого майна;
- в) оперативного лізингу;
- г) фінансового лізингу.

7.6. Факторинг – це:

- а) операція, що поєднує в собі кредитування клієнта з метою формування обігового капіталу, а також ряд посередницько-комісійних послуг;
- б) вид діяльності комерційних банків по управлінню майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку;
- в) послуги, в здійсненні яких бере участь третя сторона, яка виступає посередником між замовником і виконавцем;

г) форма довгострокової оренди, яка пов'язана з передачею в користування обладнання, транспортних засобів, іншого рухомого і нерухомого майна при збереженні права власності за орендодавцем на весь термін угоди оренди.

7.7. Суть факторингу полягає в тому, що:

- а) об'єкт може надаватись в оренду багаторазово;
- б) банк купує у клієнта право на вимогу боргу;
- в) банк неспроможний задовольнити кредитну заявку клієнта;
- г) банк зобов'язаний виплатити суму боргу свого клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання.

7.8. Розрізняють два види факторингу:

- а) активний, пасивний;
- б) хайринг і рейтинг;
- в) конвенційний та конфіденційний;
- г) прямий, зворотний.

7.9. Конвенційний факторинг передбачає

- а) розміщення коштів; депозитні операції; отримання доходів; виплату доходу клієнтові; облікові операції; фінансовий аналіз;
- б) посередництво в отриманні клієнтом позички, посередництво в операціях з цінними паперами, валютою, майном;
- в) гарантії повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що впливають з невиконання клієнтом умов контракту;
- г) комплексну систему обслуговування клієнта і зосереджує в собі бухгалтерські, юридичні, консультаційні та інші послуги.

7.10. Дебіторам надсилається повідомлення про укладання угоди і пропонується здійснити платежі безпосередньо фактору при:

- а) конфіденційному факторингу;
- б) конвенційному факторингу;
- в) закритому факторингу;
- г) відкритому факторингу.

7.11. Трастові послуги – це:

- а) вид діяльності комерційних банків по управлінню майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку;
- б) відносини між заінтересованими сторонами, одна з яких передає, а інша бере на себе відповідальність за управління власністю, майном;
- в) різновид довгострокового кредиту, що надається в майновій формі і погашення якого здійснюється в розстрочку;

г) зобов'язання банку виплатити суму боргу свого клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання.

7.12. Бенефіціар – це:

- а) суб'єкт, що здійснює управління майном за дорученням на користь довірителя;
- б) юридична або фізична особа, яка передає право управління своїм майном довірчій особі;
- в) особа, на користь якої надаються довірчі послуги;
- г) вірна відповідь відсутня.

7.13. Види трастових послуг в залежності від характеру розпорядження майном класифікуються на:

- а) на користь фізичних осіб;
- б) на користь юридичних осіб;
- в) активні операції;
- г) пасивні операції.

7.14. Агентські послуги включають:

- а) страхування майна, інвестиційні та комерційні операції за дорученням власника, сплата рахунків, податків та інші;
- б) розміщення коштів; депозитні операції; отримання доходів; виплату доходу клієнтові; облікові операції; фінансовий аналіз;
- в) гарантії повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що впливають з невиконання клієнтом умов контракту;
- г) посередництво в отриманні клієнтом позички, посередництво в операціях з цінними паперами, валютою, майном.

7.15. Комісія – це плата за надання:

- а) консультаційних послуг;
- б) гарантійних послуг;
- в) агентських послуг;
- г) усі відповіді невірні.

7.16. Банківські послуги класифікуються залежно від:

- а) руху матеріального продукту;
- б) контингенту партнерів;
- в) плати за надання послуг;
- г) відображення послуг у балансі.

7.17. Банківські послуги в залежності від контингенту споживачів можуть бути:

- а) юридичним особам;

- б) фізичним особам;
- в) позабалансові;
- г) безкоштовні.

7.18. Банківські послуги в залежності від плати за надання послуг можуть бути:

- а) юридичним особам;
- б) фізичним особам;
- в) позабалансові;
- г) безкоштовні.

7.19. Банківські послуги в залежності від відображення послуг у балансі можуть бути:

- а) юридичним особам;
- б) фізичним особам;
- в) позабалансові;
- г) безкоштовні.

7.20. Чи можна розглядати лізинг як різновид довгострокового кредиту, який надається в майновій формі і погашення якого здійснюється у розстрочку:

- а) так;
- б) ні;
- в) частково.

7.21. Залежно від джерел придбання об'єкта лізингу розрізняють такі види лізингу:

- а) прямий;
- б) лізинг рухомого майна;
- в) пакетний лізинг;
- г) лізинг з повною амортизацією.

7.22. Залежно від об'єкта лізингу розрізняють такі види лізингу:

- а) прямий;
- б) лізинг рухомого майна;
- в) пакетний лізинг;
- г) лізинг з повною амортизацією.

7.23. Залежно від обслуговування розрізняють такі види лізингу:

- а) прямий;
- б) лізинг рухомого майна;
- в) пакетний лізинг;
- г) лізинг з повною амортизацією.

7.24. Залежно від умов амортизації розрізняють такі види лізингу:

- а) прямий
- б) лізинг рухомого майна
- в) пакетний лізинг
- г) лізинг з повною амортизацією

7.25. Залежно від ступеня окупності майна розрізняють такі види лізингу:

- а) прямий;
- б) лізинг рухомого майна;
- в) лізинг з неповною окупністю;
- г) лізинг з повною амортизацією.

7.26. Рейтинг – це:

- а) короткостроковий лізинг без права викупу;
- б) короткостроковий лізинг з правом викупу;
- в) довгостроковий лізинг без права викупу;
- г) довгостроковий лізинг з правом викупу.

7.27. Хайринг – це:

- а) короткостроковий лізинг без права викупу;
- б) короткостроковий лізинг з правом викупу;
- в) довгостроковий лізинг без права викупу;
- г) довгостроковий лізинг з правом викупу.

7.28. Лізинг, що передбачає виплату протягом встановленого періоду сум, які достатні для повної амортизації капітальних вкладень і здатні забезпечити лізингодавцю прибуток – це:

- а) фінансовий лізинг;
- б) оперативний лізинг;
- в) довгостроковий лізинг;
- г) відсотковий лізинг.

7.29. Чи може комерційний банк бути однією зі сторін факторингових угод:

- а) так;
- б) ні;
- в) у деяких випадках.

7.30. Доходи фактора (однієї зі сторін факторингової угоди) складаються з:

- а) комісійних за послуги по обслуговуванню боргу;
- б) позичкового процента, нарахованого на виданий клієнту аванс;
- в) дисконтних платежів.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ:

1. Лізинг – це
2. Фактор – це
3. Лізингодавець – це
4. Факторинг – це
5. Дебіторські рахунки – це
6. Трастові (довірчі) послуги – це
7. Банківська гарантія – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Депозитарні послуги комерційного банку.
2. Види нетрадиційних послуг комерційного банку.
3. Лізингові послуги.
4. Факторингові послуги.
5. Трастові (довірчі) послуги.
6. Посередницькі, консультаційні, гарантійні та інші види послуг.

ТЕМА 8. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

8.1. ФОРМИ ТА ВИДИ КОНТРОЛЮ ЗА БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Контроль – це багатоаспектне поняття, яке зазвичай розглядається з декількох позицій: 1) як функція управління в системі функцій менеджменту; 2) як система методів контролю; 3) як система органів контролю.

Суть контролю полягає в тому, що суб'єкт управління здійснює облік і перевірку того, наскільки об'єкт управління виконує його настанови. Контроль у банках має загальноприйняті форми – *попередній, поточний, наступний* та методи – *економічний аналіз, перевірка та ревізія*.

Враховуючи високу ризикованість банківської діяльності та великий рівень впливу банківського сектору на загальноекономічну стабільність країни загалом контроль та регулювання діяльності банків з боку держави є всесторонніми та постійними.

Зміст державного контролю та регулювання банківської діяльності визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Державний контроль діяльності банків здійснюється Національним банком України у таких формах:

I. *Адміністративний контроль:*

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. *Індикативний контроль:*

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;

- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій із цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу.

Особливо важливу роль відіграє *банківський нагляд*. Його метою є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках.

Наглядова діяльність Національного банку України охоплює всі банки, їх підрозділи, афілійовані та споріднені особи банків на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог цього Закону щодо здійснення банківської діяльності.

При здійсненні банківського нагляду НБУ має право вимагати від банків та їх керівників усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів НБУ для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності.

Перевірки здійснюються з метою визначення рівня безпеки і стабільності операцій банку, достовірності звітності банку та дотримання банком законодавства України про банки і банківську діяльність, а також нормативно-правових актів Національного банку України.

Загалом об'єктом контролю в банках є: сам банк, його підрозділи; операції, що здійснюються банком; облік і звітність; діяльність банків.

Об'єктами перевірки НБУ також можуть бути:

- власник істотної участі у банку, якщо НБУ вважає, що він не відповідає вимогам, встановленим законодавством щодо істотної участі, або негативно впливає на фінансову безпеку і стабільність банку;
- особа, що придбала істотну участь у банку без письмового дозволу НБУ;
- особа, щодо якої є достовірна інформація про здійснення цією особою банківської діяльності без банківської ліцензії.

Уразі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ відповідно до банківського законодавства, або

здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, Національний банк адекватно вчиненому порушенню має право застосувати *заходи впливу*, до яких належать:

- 1) письмове застереження щодо припинення порушення та вживання необхідних заходів для виправлення ситуації;
- 2) скликання загальних зборів учасників, спостережної ради банку, правління (ради директорів) банку для прийняття програми фінансового оздоровлення банку або плану реорганізації банку;
- 3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку тощо;
- 4) видання розпорядження.

Порядок застосування заходів впливу, а також розмір фінансових санкцій, що застосовуються до банків та інших юридичних осіб, які охоплюються наглядовою діяльністю Національного банку, встановлюються законами України та нормативно-правовими актами НБУ.

8.2. ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ В СИСТЕМІ КОНТРОЛЮ ЗА БАНКІВСЬКИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Згідно з законом України «Про банки і банківську діяльність» з метою забезпечення економічних умов стійкого функціонування банківської системи та захисту інтересів вкладників і кредиторів комерційних банків НБУ встановлює для всіх комерційних банків 12 обов'язкових економічних нормативів, які можна поділити на чотири групи:

- нормативи капіталу;
- нормативи ліквідності;
- нормативи кредитного ризику;
- нормативи інвестування.

Методику розрахунку та граничні межі економічних нормативів вказано в Інструкції НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.01 р. за № 368.

Контроль за дотриманням комерційними банками встановлених економічних нормативів здійснюється щоденно (за щоденними формами звітності) та щомісячно (на підставі форм звітності на перше число місяця).

Нормативи капіталу – одні з найважливіших нормативів, оскільки вони характеризують фінансову стійкість банку, його здатність виконувати більшість економічних нормативів.

Першим в цій групі нормативів є *мінімальний розмір регулятивного капіталу* (Н1), який контролюється НБУ при реєстрації та подальшій діяльності комерційного банку.

Регулятивний капітал є надзвичайно важливим показником діяльності банків, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільної діяльності банків.

Регулятивний капітал банку складається з основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу. Основний капітал вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки. Додатковий капітал має менш постійний характер, та його розмір піддається змінам.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) має становити 120 млн грн. Розмір регулятивного капіталу банку не може бути меншим, ніж його статутний капітал. На етапі створення банку регулятивний капітал фактично складається зі статутного капіталу, вимоги до мінімального розміру якого часто змінює НБУ. На сьогоднішній день – це 75 мільйонів гривень.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) має становити 10 млн євро. Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається щороку окремим рішенням Правління Національного банку та встановлюється на відповідний період (рік) у розмірі, еквівалентному розміру нормативного значення, встановленого в євро.

Норматив адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності) банку (Н2) – це відношення регулятивного капіталу банку до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених щодо відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями. Співвідношення капіталу банку і активів характеризує достатність капіталу банку для проведення активних операцій із врахуванням ризику, що характерний для різноманітних видів банківської діяльності.

При визначенні платоспроможності банку його активи підсумовуються з урахуванням коефіцієнтів їх ризику. Активи комерційного банку поділяються на п'ять груп за ступенем ризику та можливістю втрати частини вартості (табл. 8.1).

Значення Н2 не може бути нижчим 10%.

Таблиця 8.1

Розподіл активів комерційного банку за групами ризику

№ групи	Коефіцієнт ризику	Назва активів
1	0	Готівкові кошти. Банківські метали. Кошти в НБУ. Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ. Боргові цінні папери центральних органів державного управління в портфелі банку на продаж. Боргові цінні папери центральних органів державного управління в портфелі банку на інвестиції
2	10	Короткострокові та довгострокові кредити, що надані центральним органам виконавчої влади. Нараховані доходи за кредитами, які надані центральним органам виконавчої влади
3	20	Боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані НБУ. Боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади в портфелі банку на продаж та на інвестиції. Кошти до запитання, нараховані доходи за коштами до запитання, депозитний овернайт, інші короткострокові депозити, кредити овердрафт, овернайт та інші короткострокові кредити, що розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, ніж інвестиційний клас
4	50	Кошти до запитання, нараховані доходи за коштами до запитання, депозити овернайт, які розміщені в інших банках, що не належать до інвестиційного класу; короткострокові та довгострокові кредити, що надані місцевим органам виконавчої влади; гарантійні депозити в інших банках (покриті); зобов'язання з кредитування, які надані банкам; валюта та банківські метали, які куплені, але не одержані; активи до одержання
5	100	Прострочені нараховані доходи за коштами до запитання в інших банках; прострочені нараховані доходи за кредитами, що надані центральним і місцевим органам виконавчої влади; короткострокові депозити, нараховані депозити за строковими депозитами, що розміщені в інших банках; гарантійні депозити в інших банках (непокриті); прострочена заборгованість і прострочені нараховані доходи за строковими депозитами, що розміщені в інших банках; кредити овердрафт, овернайт, кошти за операціями репо та інші короткострокові кредити, які надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу; довгострокові кредити, що надані іншим банкам; фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам; пролонгована заборгованість за кредитами; кредити, які надані фізичним особам; товарно-матеріальні цінності; основні засоби; непокриті акредитиви; цінні папери до одержання за операціями андеррайтингу та інші

Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3) – це відношення регулятивного капіталу до сукупних активів і відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. Під час розрахунку нормативу Н3 до сукупних активів не включається сума сформованих резервів за всіма активними операціями банку.

Норматив Н3 встановлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, який має бути не менше ніж 9 відсотків.

До нормативів ліквідності належать нормативи: *миттєвої ліквідності*, *поточної ліквідності* та *короткострокової ліквідності*.

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) визначається як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку.

Цей норматив встановлює мінімально необхідний обсяг високоліквідних активів для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня.

До високоліквідних активів під час розрахунку нормативу миттєвої ліквідності включаються:

- готівкові кошти;
- кошти на кореспондентському рахунку банку в Національному банку (без урахування коштів обов'язкових резервів банку в Національному банку);
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків.

Значення нормативу Н4 має бути не менше ніж 20 відсотків.

Норматив поточної ліквідності (Н5) визначається як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно).

Цей норматив встановлює мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця.

До активів банку з кінцевим строком погашення до 31 дня (включно) під час розрахунку нормативу поточної ліквідності включаються:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках, що відкриті в Національному банку (без урахування коштів обов'язкових резервів банку в НБУ);
- строкові вклади (депозити), що розміщені в Національному банку;
- сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, на рахунках

строкових вкладів (депозитів), що розміщені в інших банках, та кредитів, що надані іншим банкам, над сумою коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках інших банків, на рахунках строкових вкладів (депозитів) інших банків та кредитів, що отримані від інших банків;

- кредити, що надані суб'єктам господарювання, органам державної влади, органам місцевого самоврядування та фізичним особам (без урахування простроченої заборгованості);
- боргові цінні папери в торговому портфелі банку, у портфелі банку на продаж і в портфелі банку до погашення.

Граничне значення нормативу Н5 – не менше ніж 40 відсотків.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначається як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року.

Цей норматив встановлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року.

Для розрахунку цього нормативу до ліквідних активів банку відносять ті ж види активів що і для нормативу поточної ліквідності лише з кінцевим строком погашення до одного року.

Нормативне значення цього показника – не менше ніж 60 відсотків.

Кредитна діяльність банків пов'язана з кредитним ризиком або нездатністю контрагента виконувати частково або в повному обсязі свої зобов'язання згідно з угодою, тому банки зобов'язані оцінювати кредитоспроможність своїх контрагентів, вчасно ідентифікувати погані активи (тобто активи, за якими існує ймовірність отримання збитків), створювати необхідні резерви для списання безнадійних до погашення активів.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Показник розміру кредитного ризику на одного контрагента визначається як співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента (або групи пов'язаних контрагентів), до регулятивного капіталу банку.

Рішення про проведення банком операцій з одним контрагентом/позичальником у розмірі, що перевищує 25 відсотків регулятивного капіталу банку, має прийматися правлінням та/або радою банку. Власне і граничне значення нормативу Н7 не має перевищувати 25 відсотків.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Норматив великих кредитних ризиків визначається як співвідношення суми всіх великих кредитних ризиків, наданих банком щодо всіх контрагентів або груп пов'язаних контрагентів, з урахуванням усіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів, до регулятивного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н8 не має перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку. Якщо норматив великих кредитних ризиків перевищує 8-кратний розмір регулятивного капіталу, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) автоматично підвищуються:

- якщо перевищення становить не більше ніж 50 відсотків, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) подвоюються,
- якщо перевищення більше ніж 50 відсотків, то вимоги до нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) потроюються.

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), встановлюється для обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку. Цей вплив зумовлює те, що банк проводить операції з інсайдерами на умовах, не вигідних для банку, що призводить до значних проблем, оскільки в таких випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється достатньо об'єктивно.

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру, визначається як співвідношення суми всіх зобов'язань цього інсайдера (або групи пов'язаних інсайдерів) перед банком всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього інсайдера, та статутного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н9 не має перевищувати 5 відсотків.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10), встановлюється для обмеження сукупної суми всіх ризиків щодо інсайдерів.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам, визначається як співвідношення сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і

100 відсотків суми позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів, та статутного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н10 не має перевищувати 30 відсотків.

З метою забезпечення контролю за інвестиційною діяльністю банків, у тому числі за прямими інвестиціями, Національний банк установлює нормативи інвестування.

Банки мають право здійснювати прямі інвестиції (за рахунок власних коштів і від власного імені) лише на підставі письмового дозволу Національного банку.

Банки мають право здійснити інвестицію без письмового дозволу Національного банку, якщо:

- інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більше ніж 5 відсотків регулятивного капіталу банку;
- юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;
- регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам, установленим цією Інструкцією, та вимогам для інвестицій, установленим нормативно-правовими актами Національного банку.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статутом яких передбачено повну відповідальність його власників.

Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи.

Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою визначається як співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів окремо за кожною установою, до регулятивного капіталу банку.

Нормативне значення нормативу Н11 не має перевищувати 15 відсотків.

Норматив загальної суми інвестування (Н12) встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного із здійсненням банком інвестиційної діяльності. Цей норматив характеризує використання капіталу банку для придбання акцій (паїв/часток) будь-якої юридичної особи.

Норматив загальної суми інвестування визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) та інвестиційних сертифікатів будь-якої юридичної особи, до регулятивного капіталу банку.

Значення нормативу Н12 не має перевищувати 60 відсотків.

Контроль НБУ за дотриманням показників діяльності комерційних банків. Контроль за дотриманням банками встановлених економічних нормативів здійснюється відповідними територіальними управліннями та підрозділами апарату банківського нагляду Національного банку щодня та щомісяця на постійній основі.

Розрахунок економічних нормативів банки проводять на підставі щоденних балансів. При цьому звітними вважаються економічні нормативи, що розраховані:

- за щоденними розрахунками: нормативи максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9), максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10);
- за формулою середньоарифметичної величини (за місяць): нормативи адекватності регулятивного капіталу (Н2); адекватності основного капіталу (Н3); ліквідності (Н4, Н5, Н6); інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11); загальної суми інвестування (Н12).

8.3. ОЦІНКА БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розвиток фінансового ринку, загострення суперництва між банками та небанківськими фінансово-кредитними установами та інші фактори підвищують роль і значення аналізу банківської діяльності як для самого банку, так і для його ділових партнерів, клієнтів, акціонерів банку і держави в цілому. Регулярне аналізування банком своєї діяльності дає змогу йому ефективно управляти активними й пасивними операціями для максимізації прибутку і забезпечення стабільного фінансового стану.

Традиційно аналіз фінансового стану юридичної особи передбачає оцінювання чотирьох груп показників: ділової активності, ліквідності, фінансової стійкості та прибутковості. Оціночними показниками є коефіцієнти, що розраховуються на основі даних балансу банку та звіту про прибутки та збитки.

У світовій практиці існує багато показників, які дозволяють оцінити ефективність банківської діяльності. Одними з найважливіших, що використовуються банками в Україні, є показники прибутковості, а саме:

- прибутковість банківських активів;

- прибутковість акціонерного капіталу банку;
- чистий спред відсотків;
- чиста відсоткова маржа;
- чистий прибуток на одну акцію.

Прибутковість банківських активів (ROA) характеризує ефективність роботи менеджерів банку. Цей показник показує скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку. ROA можна визначити за такою формулою:

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи середньорічні}}.$$

ROE – показник, що характеризує *прибутковість акціонерного капіталу* банку і визначається за формулою:

$$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал середньорічний}}.$$

Значення цього показника особливо цікавить акціонерів банку, оскільки воно вказує на суму чистого прибутку, який припадає на одиницю інвестованого акціонерами капіталу.

Чистий спред відсотків (SPRED) – показник, що відображає, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками та позичальниками і наскільки гострою є конкуренція на грошовому ринку, учасником якого є установи банків. Посилення конкуренції приводить до скорочення різниці між доходами за активами та витратами за пасивами. Цей показник визначається за формулою:

$$SPRED = \frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Дохідні активи}} \times 100\% - \frac{\text{Процентні витрати}}{\text{Пасиви, за якими сплачуються проценти}} \times 100\%.$$

Для аналізу прибутковості банків використовують також такий показник, як *чистий прибуток на одну акцію* (ЧПА), що визначається за формулою:

$$\text{ЧПА} = \frac{\text{Чистий прибуток після сплати податків}}{\text{Кількість акцій, що перебуває в обігу}},$$

Чиста відсоткова маржа (ЧВМ) розкриває рівень дохідності активів від відсоткової різниці і характеризує ефективність контролю банку за дохідними активами і дешевими ресурсами.

$$\text{ЧВМ} = \frac{\text{Відсоткові доходи} - \text{Відсоткові витрати}}{\text{Активи середньорічні}} \times 100\%$$

Зниження рівня відсоткової маржі підвищує ризикованість банківських операцій і одночасно знижує ефективність управління.

Для прийняття економічно обґрунтованих рішень щодо здійснення операцій з банками, тобто рішень, які відповідають обраному співвідношенню прибутковості і ризику, суб'єкти господарювання, фізичні особи та і самі банки потребують об'єктивної інформації про фінансовий стан своїх банків-партнерів. Таку інформацію висвітлюють публічні рейтинги, які присвоюються банкам рейтинговими агенціями і які відображають стан учасника ринку серед йому подібних за допомогою у певний спосіб обробленої інформації.

В ринковій економіці банківський рейтинг є важливим інструментом демонстрації інвестиційної привабливості банку через уміння його менеджменту професійно і прибутково працювати в такій ризикованій сфері, якою є фінансовий бізнес.

Національний банк України рекомендує при визначенні узагальнюючої оцінки фінансового стану банку використовувати загальновідому систему рейтингу банків, яка називається CAMEL відповідно до назви її компонентів:

«С» (Capital adequacy) – адекватність капіталу; оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

«А» (Asset quality) – якість активів; можливість забезпечення повернення активів, а також вплив проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку;

«М» (Management) – менеджмент; оцінка методів управління банківської установи з урахуванням ефективності її діяльності, порядку роботи, методів контролю і виконання встановлених законів і правил;

«Е» (Earnings) – надходження або рентабельність; оцінка рентабельності банку з погляду достатності його доходів для перспектив розширення банківської діяльності;

«L» (Liquidity) – ліквідність; система визначає рівень ліквідності банку з погляду її достатності для виконання як звичайних, так і непередбачених зобов'язань.

Постановою Правління НБУ № 171 від 8.05.2002 р. затверджено Положення про порядок визначення рейтингових оцінок, в якому поряд

із зазначеними вище компонентами розглядається ще шостий компонент – чутливість до ринкового ризику (S – Sensitivity). Відповідно система дістала назву *CAMELS*.

Фахівці розглядають капітал як основний засіб захисту коштів вкладників. Банк із міцним капіталом може витримати значні втрати без ризику для вкладів своїх клієнтів.

Рейтингова оцінка достатності капіталу визначається за рейтинговою системою на підставі таких факторів:

- відповідність обсягу регулятивного капіталу напрямом діяльності банку (банківські та інші операції);
- відповідність зростання обсягів статутного, регулятивного (в розрізі складових) капіталу зростанню активів на дату інспекційної перевірки, плани і перспективи;
- дотримання вимог банківського законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку (у тому числі нормативи капіталу);
- наявність внутрішніх процедур щодо визначення достатності капіталу банку з урахуванням усіх ризиків, притаманних його діяльності (у тому числі ризику країни);
- наміри і можливості акціонерів щодо нарощування статутного капіталу з метою мінімізації ризиків, притаманних діяльності банку, дивідендна політика; вплив ризиків (у тому числі кредитного, валютного, зміна процентної ставки тощо), притаманних банку, на капітал банку;
- рівень формування резервів під активні операції; прибутковість та її вплив на регулятивний капітал банку;
- співвідношення обсягу негативно класифікованих активів (з урахуванням сформованих резервів під ці активні операції) до регулятивного капіталу;
- відповідність розмірів статутного та/або регулятивного капіталу планам розвитку мережі філій, відділень на місцевому, регіональному (в межах однієї області), міжрегіональному (на території всієї України) та міжнародному рівнях, а також відповідність їх розмірів проектам будівництва та реконструкції;
- доступ до ринків капіталу.

При визначенні *рейтингової оцінки якості активів* потрібно враховувати такі фактори:

- співвідношення між обсягом нестандартних активів та сукупними активами;

- рівень активів з негативною класифікацією з урахуванням сформованих резервів під ці активи в сукупних активах;
- дотримання вимог банківського законодавства України, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку;
- концентрацію за активними операціями щодо одного позичальника/контрагента або групи пов'язаних позичальників/контрагентів, рівень галузевих концентрацій, концентрацій за країнами тощо;
- обсяг операцій з інсайдерами та ставлення до них керівництва;
- ефективність управління кредитним портфелем і портфелем цінних паперів з точки зору стратегій, положень, процедур та систем контролю;
- претензійно-позовну роботу; рівень резервів на покриття можливих збитків за активними операціями (в порівнянні з нестандартними активами), правильність їх розрахунків і повнота формування;
- якість, обсяги, тенденції та управління іншими активами, у тому числі кошти в інших банках, дебіторська заборгованість, вкладення в основні засоби та нематеріальні активи тощо.

Для визначення *рейтингової оцінки менеджменту банку* потрібно враховувати такі фактори:

- повне розуміння керівництвом банку ризиків, пов'язаних з діяльністю банку, зі змінами в економічному середовищі та обізнаність спостережної (наглядової) ради зі справами банку;
- фінансовий стан банку, а саме достатність капіталу, якість активів, надходження, ліквідність та чутливість до ринкового ризику;
- підготовка та запровадження планів, достатність внутрішніх положень, процедур та систем внутрішнього контролю на всіх основних напрямках діяльності банку;
- наявність внутрішнього та зовнішнього аудиту, їх незалежність і достатність, реагування керівництва банку на результати аудиту;
- оптимальність організаційної структури, чітко розроблений механізм взаємозв'язку між підрозділами, наявність постійно діючої програми підготовки кадрів і її фактичне виконання;
- достатність інформаційних систем управління, оцінка внутрішньої звітності та звітності, що подається до Національного банку, її достовірність та адекватність;
- розвиток мережі підрозділів банку та якість управління ними, оптимальність проектів будівництва та реконструкції;

- якість та дієвість розроблених банком правил внутрішнього фінансового моніторингу і програм його здійснення;
- взаємодія та сприяння суб'єктам державного фінансового моніторингу з питань проведення аналізу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;
- організація належної роботи з оцінки ризику клієнтів щодо можливості легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо.

Для визначення *рейтингової оцінки надходжень банку* слід враховувати такі фактори:

- оцінку тенденцій та рівень прибутковості; якість, структуру і достатність надходжень (здатність покривати витрати, збитки, забезпечувати стабільне зростання рівня регулятивного капіталу, повноту формування резервів під активні операції та виплату дивідендів акціонерам у достатньому розмірі);
- обсяг і тенденції змін різних компонентів доходів/витрат, прибутковості активів і витрат за зобов'язаннями;
- залежність від непередбачених доходів та схильність до непередбачених витрат, від ризикових видів діяльності або нетрадиційних джерел доходу;
- якість бюджетного (підготовка кошторисів) та фінансового планування, а також якість контролю за виконанням цих планів;
- коригування статей доходів/витрат, результату діяльності за результатами інспекційної перевірки; ефективність системи ціноутворення;
- вплив можливих санкцій за судовими процесами тощо.

Для полегшення процесу визначення рейтингової оцінки надходжень доцільно використовувати рентабельність активів. Однак зазначені вище фактори вважаються більш вагомими, ніж порівняння середніх значень рентабельності активів. Адже значення рентабельності активів банку може бути високим, але джерелом надходжень при цьому є здійснення операції, яка не належить до сфери традиційних банківських послуг, і пов'язана з підвищеним ризиком.

Для визначення *рейтингової оцінки ліквідності банку* враховуються такі фактори:

- компетентність керівництва і фахівців відповідних підрозділів банку з питань визначення ліквідності банку, ефективності стратегії управління фінансовими потоками і політики забезпечення

- ліквідності, з питань контролю та моніторингу ліквідної позиції банку;
- оперативність, вчасність та адекватність рішень щодо управління активами і пасивами; тенденції, обсяг і джерела ліквідних та високоліквідних активів, що можуть бути використані для виконання поточних зобов'язань банку;
- стабільність залучених коштів, відповідність строків і сум повернення залучених та розміщених коштів;
- залежність від дорогих, нестабільних джерел фінансування (міжбанківські кошти тощо) для забезпечення потреб у ліквідності; можливість банку диверсифікувати джерела фінансування балансових і позабалансових статей;
- процеси планування, у тому числі наявність планів фінансування в надзвичайних ситуаціях та на випадок непередбачених проблем з ліквідністю, контролю та моніторингу;
- виконання вимог нормативно-правових актів Національного банку щодо ліквідності банку (у тому числі нормативи ліквідності), аналіз причин невиконання, тенденцій; інформаційні системи управління ліквідністю.

Рейтингова оцінка чутливості банку до ринкового ризику з урахуванням таких факторів:

- чутливість надходжень банку або економічної вартості його капіталу до несприятливих змін процентних ставок за залученими і розміщеними коштами, валютних курсів, коливань цін на цінні папери тощо;
- розуміння керівництвом банку ринкових ризиків, його здатність визначати їх, вимірювати, здійснювати моніторинг за ними та їх контролювати, враховуючи розмір банку, складність його операцій та притаманні цим операціям ризику;
- характер, складність та обсяги операцій, пов'язаних із ринковим ризиком, на який наражається банк;
- наявність, адекватність положень і процедур, інформаційних систем управління щодо управління ринковим ризиком;
- наявність і ефективність лімітів (числових обмежень) ринкового ризику;
- виконання вимог нормативно-правових актів Національного банку щодо обмеження ринкового ризику;
- ефективність внутрішнього контролю, що забезпечує надійність функціонування процесу управління ринковим ризиком, у тому числі визначає підзвітність і розмежування повноважень;

- достатність функцій внутрішнього аудиту, що забезпечують періодичні перевірки дотримання вимог внутрішніх лімітів і положень.

Рейтинг банків складається за результатами кожної інспекційної перевірки та є дійсним до проведення наступної інспекційної перевірки. Базовим є рейтинг, що визначений за результатами останньої інспекційної перевірки банку.

Рейтинг банку є власністю Національного банку і конфіденційною інформацією, призначеною тільки для внутрішнього використання та не підлягає опублікуванню в засобах масової інформації.

Рейтинг банку (комплексна рейтингова оцінка та рейтингові оцінки всіх компонентів рейтингової системи) доводиться Національним банком України до відома кожного окремого банку протягом 10 робочих днів після його затвердження. Банк має право використовувати інформацію про свій рейтинг на власний розсуд.

За рейтинговою системою передбачається визначити кожному банку цифровий рейтинг за всіма шістьма компонентами, а комплексна рейтингова оцінка визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із цих компонентів. Кожен компонент рейтингової системи оцінюється за п'ятибальною шкалою, де оцінка «1» є найвищою оцінкою, а оцінка «5» – найнижчою, комплексна рейтингова оцінка також визначається за п'ятибальною шкалою.

Визначення комплексної рейтингової оцінки є суб'єктивним процесом, воно має бути добре обґрунтованим і спиратися на переконливі аргументи. Комплексна рейтингова оцінка не може визначатися як середнє арифметичне рейтингових оцінок за компонентами рейтингової системи; має бути цілим числом та враховувати всі основні фактори, що відображені при визначенні рейтингових оцінок за всіма компонентами. Також підраховується скільки компонентів рейтингової системи мають однакову рейтингову оцінку; аналізується які саме компоненти мають однакову рейтингову оцінку; як правило (в більшості випадків), комплексна рейтингова оцінка виставляється за рейтинговою оцінкою, що зустрічається найчастіше.

Комплексна рейтингова оцінка та рейтингові оцінки компонентів рейтингової системи визначаються для банку як єдиної установи і не можуть використовуватися для оцінки стану філій банку.

Банки, що отримали комплексну рейтингову оцінку «1» або «2», є надійними за всіма показниками, здатними протистояти більшості економічних спадів (крім надзвичайних), вважаються стабільними і такими, що мають кваліфіковане керівництво.

Банки, що отримали комплексну рейтингову оцінку «3», мають суттєві недоліки і якщо ці недоліки не будуть виправлені за обґрунтовано визначений для цього час, то вони призведуть до значних проблем, пов'язаних з платоспроможністю та ліквідністю. У такій ситуації служба банківського нагляду має надати чіткі вказівки керівництву банку щодо подолання існуючих проблем.

Банки, які отримали комплексну рейтингову оцінку «4» або «5», мають серйозні проблеми, що вимагають ретельного нагляду і спеціальних оздоровчих заходів. Такі комплексні рейтингові оцінки вказують на те, що загальна платоспроможність банку під загрозою, потрібні негайні конкретні дії служби банківського нагляду.

До банків, що отримали комплексні рейтингові оцінки «3» або «4», або «5», застосовуються відповідні заходи впливу згідно з вимогами нормативно-правових актів Національного банку.

Таким чином, за допомогою системи рейтингу CAMELS здійснюють висновок про фінансовий стан банківської установи та її місце серед інших банків.

ВКАЗАТИ ПРАВИЛЬНУ(І) ВІДПОВІДЬ(ДІ) У ТЕСТАХ:

8.1. Бухгалтерський баланс – це:

- а) загальна сума виплат залучених коштів клієнтів, оплата послуг, амортизаційні відрахування за основними фондами, витрати на апарат управління банку та інші витрати;
- б) різниця між доходами і витратами банку;
- в) звіт про фінансовий стан банку, який відображає його активи, пасиви та власний капітал у грошовому вигляді на певну дату;
- г) немає вірної відповіді.

8.2. Активи – це:

- а) прибуток, який залишається в розпорядженні банку після сплати платежів до бюджету;
- б) ресурси, що контролюються установою;
- в) ресурси, які набуто в результаті попередніх операцій і які повинні принести дохід, чи іншу економічну вигоду в майбутньому;
- г) немає вірної відповіді.

8.3. Зобов'язання – це:

- а) кредиторська заборгованість банку, що виникла в результаті попередніх операцій і яка має бути погашена у визначений термін;
- б) кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані і наявні кошти;
- в) це система оцінки банківської установи за критеріями: достатність капіталу, якість активів, якість управління, доходність банку та ліквідність балансу;
- г) немає вірної відповіді;
- д) всі відповіді правильні.

8.4. Маржа банківська – це:

- а) різниця між курсами валют, цінних паперів, відсотковими ставками і іншими показниками;
- б) кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані і наявні кошти;
- в) звіт про фінансовий стан банку;
- г) вірна відповідь відсутня.

8.5. Норматив миттєвої ліквідності розраховується за формулою:

- а) $H6 = A/3 \times 100\%$;
- б) $H5 = K_{кр} + K_a/Pr \times 100\%$;

в) $H7 = Ba/Pa \times 100\%$;

8.6. Рівень доходності активів від відсоткової різниці і ефективність контролю банку за доходними активами та дешевими ресурсами характеризує:

- а) чистий спред відсотків;
- б) чиста відсоткова маржа;
- в) прибутковість банківських активів;
- г) немає вірної відповіді.

8.7. Інсайдер – це

- а) юридична особа, яка займається звітністю;
- б) фізична особа, компанія, її філія, що споріднені з банком;
- в) немає правильної відповіді.

8.8. Норматив інвестування розраховується за формулою:

- а) $H14 = K_{ін}/K + ЦП + Ba \times 100\%$;
- б) $H15 = Bп/K \times 100\%$;
- в) $H17 = Bн/K \times 100\%$;

8.9. Система CAMEL – це

- а) система оцінки різниці між доходами і витратами банку;
- б) система оцінки банківської установи;
- в) достатність капіталу, якість активів, якість управління, доходність банку та ліквідність балансу;
- г) вірні відповіді Б, В.
- д) вірні відповіді А, В.

8.10. Прострочені нараховані доходи за коштами до запитання в інших банках та прострочені нараховані доходи за кредитами мають коефіцієнт ризику:

- а) 5;
- б) 50;
- в) 100.

8.11. Економічний норматив діяльності банку – це:

- а) кошти та активи, які знаходяться на балансі банку;
- б) прибуток, який залишається в розпорядженні банку після сплати платежів до бюджету;
- в) показник, що характеризує той чи інший напрямок діяльності банку;

8.12. Активи високоліквідні – це

- а) кошти на коррахунку, в касі, вкладені в майно;

Вказати правильну(і) відповідь(ді) у тестах:

б) ресурси, що контролюються установою, які набуто в результаті попередніх перацій;

в) кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані у наявні кошти;

8.13. Об'єктами перевірки НБУ можуть бути:

- а) власник істотної участі у банку, якщо НБУ вважає, що він не відповідає вимогам, встановленим законодавством щодо істотної участі, або негативно впливає на фінансову безпеку і стабільність банку;
- б) особа, що отримала у комерційному банку великий кредит;
- в) особа, щодо якої є достовірна інформація про здійснення цією особою банківської діяльності без банківської ліцензії.

8.14. Достатність капіталу – це

- а) спроможність банку захистити кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, які може зазнати банк у процесі діяльності;
- б) валютна позиція, що дорівнює нулю;
- в) валютна позиція, що більше;
- г) немає вірної відповіді.

8.15. Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств наданих одному інсайдеру розраховується за формулою:

- а) $H9 = Cв/K \times 100\%$;
- б) $H10 = Pкi/K \times 100\%$;
- в) $H11 = Pк/K \times 100\%$

8.16. До найважливіших показників прибутковості банку, які рекомендується розраховувати, відносяться:

- а) прибуток до сплати податку;
- б) дохід на активи;
- в) чистий прибуток;
- г) дохід на капітал.

8.17. Показник доходу на активи характеризує:

- а) доходність капіталу учасників;
- б) ефективність використання всіх ресурсів, які банк отримав у своє використання;
- в) надані кредити;
- г) середній капітал.

8.18. Показник доходу на капітал характеризує:

- а) сплачені відсотки;
- б) залучені кошти;

- в) дохідність капіталу учасників;
- г) чистий прибуток.

8.19. Коефіцієнт «Чистий спред» повинен враховувати:

- а) вплив безпроцентних ставок «до запитання»;
- б) вплив процентної ставки на прибуток;
- в) вплив капіталу та невиконаних вимог резервування на чисті отримані проценти;
- г) тільки активи та пасиви, до яких застосовуються процентні ставки.

8.20. Для аналізу прибутковості та ефективності діяльності банку використовуються такі коефіцієнти:

- а) дохід на активи;
- б) приросту;
- в) оновлення;
- г) чистий спред;
- д) дохід на капітал.

8.21. Коефіцієнт «Інший операційний дохід до загальних активів» показує залежність від:

- а) чистого прибутку;
- б) процентної ставки;
- в) «нетрадиційного доходу»;
- г) загальних активів.

8.22. Коефіцієнт, що вимірює окупність витрат на утримання працівників називається:

- а) чистий дохід на одного працюючого;
- б) чистий дохід до витрат на утримання персоналу;
- в) чистий прибуток;
- г) загальна чисельність працівників.

8.23. Економічні нормативи об'єднані у такі групи:

- а) норматив капіталу;
- б) норматив платоспроможності;
- в) норми кредитування;
- г) мінімальний розмір статутного капіталу банку;
- д) норматив достатності капіталу.

8.24. Індикативний контроль діяльності банків передбачає:

- а) нагляд за діяльністю банків;
- б) визначення процентної політики;
- в) реєстрація та ліцензування їх діяльності;

- г) управління операціями із цінними паперами на ринку;
- д) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- е) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- є) вірна відповідь відсутня.

8.25. Нормативне значення нормативу платоспроможності (НЗ) не може бути нижчим за:

- а) 10 %;
- б) 5 %;
- в) 2 %;
- г) 8 %.

8.26. Співвідношення капіталу банку і активів, зважених щодо відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику – це норматив:

- а) достатності капіталу;
- б) капіталу;
- г) платоспроможності;
- д) мінімального розміру статутного капіталу банку.

8.27. Коефіцієнт ризику активів комерційного банку за кредити, надані центральним органам державного управління, становить:

- а) 15 %;
- б) 5 %;
- в) 10 %;
- г) 20 %;

8.28. Коефіцієнт ризику активів комерційного банку за кредити, надані місцевим органам влади, боргові цінні папери центральних органів державного управління та місцевих органів влади, становить:

- а) 0 %;
- б) 10 %;
- в) 100 %;
- г) 20 %.

8.29. Індикативний контроль діяльності банків передбачає:

- а) нагляд за діяльністю банків;
- б) визначення процентної політики;
- в) реєстрація та ліцензування їх діяльності;
- г) управління операціями із цінними паперами на ринку;
- д) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- е) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- є) вірна відповідь відсутня.

8.30. Коефіцієнт ризику активів комерційного банку за кошти до запитання в інших банках, строкові депозити, які розміщені в інших банках:

- а) 10 %;
- б) 5 %;
- в) 50 %;
- г) 0 %.

8.31. Основним об'єктом економічного аналізу є:

- а) економічний розвиток країни;
- б) комерційна діяльність кожного окремого банку;
- в) діяльність фізичних і юридичних осіб;
- г) немає вірної відповіді.

8.32. Для порівняння отриманих результатів аналізу балансу використовують загальновідому систему рейтингу:

- а) CAMEL
- б) 1 C
- в) EXCEL
- г) Firefox

8.33. Завданням аналізу є:

- а) визначення відсоткової ставки кредитів що надаються банком;
- б) визначення джерел, якості і стійкості банківських доходів;
- в) дотримання всіх вимог щодо ліквідності;
- г) немає вірної відповіді.

8.34. Основним інформаційним джерелом для здійснення аналізу є:

- а) статут комерційного банку;
- б) касова книга;
- в) баланс комерційного банку;
- г) немає вірної відповіді.

8.35. Балансовий звіт складається з:

- а) 6 частин;
- б) 2 частин;
- в) 4 частин;
- г) 3 частин.

8.36. Комерційний банк вважається платоспроможним, якщо величина його капіталу:

- а) більша ніж 0;
- б) дорівнює величині його статутного капіталу;

- в) складає 1000000 євро;
- г) немає вірної відповіді.

8.37. Балансовий прибуток банку це:

- а) отримані кошти від кредитування фізичних і юридичних осіб і занесені в баланс;
- б) загальна сума прибутку від усіх видів діяльності банку, яка відображається в балансі;
- в) це різниця між активами та зобов'язаннями банку, що відображається в балансі;
- г) всі відповіді вірні.

8.38. Основним джерелом банківського прибутку є:

- а) дохід від відсоткової різниці, що визначається як відсотки отриманні мінус відсотки сплачені;
- б) дохід від іноземних інвесторів;
- в) дохід від випуску та продажу цінних паперів;
- г) немає вірної відповіді.

ДАТИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНАМ ТА ПОНЯТТЯМ:

1. Бухгалтерський баланс – це
2. Активи – це
3. Зобов'язання (залучений капітал) – це
4. Власний капітал – це
5. Витрати банку – це
6. Доходи банку – це
7. Прибуток банку – це
8. Чистий прибуток – це
9. Чиста відсоткова маржа – це
10. Економічний норматив діяльності банку – це
11. Активи високоліквідні – це
12. Активи робочі – це
13. Ліквідність – це
14. Чистий серед відсотків – це
15. Великий кредит – це
16. Достатність капіталу – це
17. Інсайдер – це
18. Рейтинг банків – це
19. Система CAMEL – це

ДАТИ ВІДПОВІДІ НА ПИТАННЯ:

1. Основні аспекти економічного аналізу діяльності банку.
2. Балансовий звіт банку та його аналіз.
3. Аналіз прибутків банку.
4. Форми та види державного контролю за банківською діяльністю.
5. Аналіз прибутковості діяльності банку.
6. Аналіз ефективності діяльності банку.
7. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційного банку.
8. Формування та дотримання комерційним банком обов'язкових резервів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ СТУДЕНТІВ

1. Авалювання й акцептування векселів.
2. Акцептний кредит та його характеристика.
3. Ведення валютних рахунків клієнтів.
4. Види комерційних банків та їх організаційна структура.
5. Види операцій комерційних банків.
6. Види та порядок оформлення розрахункових документів.
7. Вклади, їх види та характеристика.
8. Власний і залучений банківський капітал, його економічна характеристика.
9. Джерела фінансування капітальних вкладень.
10. Довгострокові споживчі кредити.
11. Документи, що подаються банками для отримання ліцензій НБУ для здійснення банківських операцій.
12. Економічна суть і форми інвестицій.
13. Емісійні операції банків на ринку цінних паперів.
14. Емісія та використання банківських векселів.
15. Етапи процесу кредитування.
16. Ефективність інвестицій.
17. Залучення ресурсів на міжбанківському ринку.
18. Спосіб захисту від кредитного ризику: лімітування кредитів.
19. Спосіб захисту від кредитного ризику: диверсифікація кредитних вкладень.
20. Спосіб захисту від кредитного ризику: забезпечення зобов'язань позичальника.
21. Спосіб захисту від кредитного ризику: оперативність при стягненні боргу.
22. Спосіб захисту від кредитного ризику: оцінка кредитоспроможності позичальника.
23. Спосіб захисту від кредитного ризику: страхування кредитних операцій.
24. Інвестиційні операції банків з цінними паперами.
25. Інкасування векселів.
26. Капітальні вкладення, принципи і методи їх фіксування.
27. Касові операції комерційного банку.
28. Класифікація видів валютних угод.
29. Класифікація кредитів комерційних банків, їх характеристика.
30. Контокорентний кредит.
31. Контроль банку за використанням кредиту позичальником.
32. Кредити під цінні папери.
33. Лізингові операції.
34. Ліквідність і платоспроможність комерційного банку.
35. Ліцензування банківської діяльності.
36. Міжбанківські розрахунки.
37. Міжнародні кредитні операції.
38. Міжнародні розрахункові операції.
39. Неторговельні операції комерційних банків в іноземній валюті.
40. Нормативи капіталу комерційного банку.
41. Нормативне регулювання операцій банків з іноземною валютою.

42. Операції з міжнародних торговельних розрахунків.
43. Операції з торгівлі іноземною валютою на міжбанківському ринку.
44. Операції із залучення і розміщення валютних коштів.
45. Органи управління комерційним банком.
46. Організаційна структура комерційних банків.
47. Організація грошово-готівкового обігу.
48. Організація діяльності комерційного банку.
49. Організація кредитних відносин банку з індивідуальними позичальниками.
50. Основи організації зовнішньоекономічних зв'язків.
51. Основи правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні.
52. Основні екологічні нормативи, що регулюють діяльність комерційного банку.
53. Основні фактори, що формують розмір процентних ставок.
54. Позиковий процент, його диференціація.
55. Поняття кредитного ризику та основні способи захисту від нього.
56. Порядок видачі кредитів комерційними банками.
57. Порядок здійснення операцій за вкладами населення.
58. Посередницькі послуги комерційного банку.
59. Прибутковість банків.
60. Принципи і суть організації безготівкових розрахунків.
61. Проблеми позики і банківський контроль.
62. Прогнозування касових оборотів.
63. Процентна політика за вкладами населення.
64. Ризик і ліквідність інвестиційних операцій.
65. Розрахунки акредитивами.
66. Розрахунки з використанням пластикових карток.
67. Склад, структура й економічна характеристика банківських ресурсів.
68. Суть і види споживчих кредитів.
69. Суть і цілі банківських інвестицій.
70. Подібність і відмінність інвестиційних і позикових операцій.
71. Умови платежів і документація при міжнародних розрахунках.
72. Управління банківськими ресурсами.
73. Фактори, що впливають на формування позикового процента.
74. Факторингові операції.
75. Фінансове посередництво банків на ринку цінних паперів.
76. Фінансові звіти банку та оцінювання його діяльності.
77. Форми безготівкових розрахунків і засоби платежу.
78. Форми забезпечення зобов'язань позичальників перед банками.
79. Форми заощаджень населення.
80. Формування депозитних ресурсів.
81. Формування резервів на покриття можливих збитків від активних операцій.
82. Характеристика видів банківських послуг.
83. Характеристика кредитів під заставу векселів.
84. Характеристика кредитного плану комерційного банку.
85. Характеристика міжнародної розрахункової операції.
86. Характеристика операцій РЕПО.
87. Характеристика і види векселів.

ПРИКЛАДИ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Задача 1.

Вкладник поклав в минулому році на депозитний рахунок 14 тис. грн. на 1 рік (з 1.01 по 31.12). Визначити реальний дохід вкладника за рік. Чи була ця операція вигідною для нього?

Процентні ставки по депозитних вкладах в минулому році змінювались так (%річних):

з 1.01	з 1.05	з 15.05	з 15.06	з 15.07	з 21.08	з 10.10
160	80	48	38	30	44	55

Щомісячний рівень інфляції в минулому році склав (%):

Січень	18,6	Травень	4,4	Вересень	13,2
Лютий	15,2	Червень	3,2	Жовтень	10,2
Березень	11,8	Липень	4,8	Листопад	6,2
Квітень	5,8	Серпень	4,2	Грудень	5,4

Розв'язок:

Розрахунок проведемо у табличній формі

Місяці	Дні	Середньо- добова %	Середньо- місячна %	Доход	Інфляція	Втрати
1. Січень	31	0,44	13,64	1909,6	18,6	2604
2. Лютий	28	0,44	12,32	1724,8	15,2	2128
3. Березень	31	0,44	13,64	1909,6	11,8	1652
4. Квітень	30	0,44	13,2	1848	5,8	812
5. Травень	1–14 15–31	0,22 0,13	3,08 2,21 сума 5,29	740,6	4,4	616
6. Червень	1–14 15–30	0,13 0,10	1,82 1,6 сума 3,42	478,8	3,2	448
7. Липень	1–14 15–31	0,10 0,08	1,4 1,36 сума 2,76	386,4	4,8	672
8. Серпень	1–20 21–31	0,08 0,12	1,6 1,32 сума 2,92	408,8	4,2	588
9. Вересень	30	0,12	3,6	504	13,2	1848
10. Жовтень	1–9 10–31	0,12 0,15	1,08 3,3 сума 4,38	613,2	10,2	1428

11. Листопад	30	0,15	4,5	630	6,2	868
12. Грудень	31–1	0,15	4,5	630	5,4	756
Разом				11783,8		14420

Висновок: реальний дохід вкладника за рік становить 11 тис. 783 грн. 80 коп. Але ця операція для вкладника є не вигідною, оскільки втрати від інфляції значно перевищують доходи, і становлять 14 тис. 420 грн.

Задача 2.

У клієнта рахунок в USD, а він хоче внести на депозит 100 000 PLN.

Найменування	Курс купівлі	Курс продажу
USD	5,6	5,707
PLN	1,6	1,6900

1) Спочатку, по законодавству України, необхідно обміняти (продати) польський злотий за гривню $100\,000 \times 1,6 = 160\,000$ грн;

2) Купити за гривню долари США $160\,000/5,707 = 28\,035.47$ USD (не враховуємо 1% пенсійного фонду та комісію банку)

Клієнт може покласти на рахунок 28 035.47 \$.

Задача 3.

Підприємство представило в банк звітні дані для отримання кредиту. На основі наведених даних проаналізувати кредитоспроможність підприємства та зробити висновок про доцільність надання кредиту.

1. Основні засоби – 17; (А)
2. Готова продукція – 18; (А)
3. Виробничі запаси – 3; (А)
4. Каса – 1; (А)
5. Розрахунковий рахунок – 21; (А)
6. Дебітори – 16; (А)
7. Статутний фонд – 18; (П)
8. ФЕС – 24; (П)
9. Амортизаційний фонд – 10; (П)
10. Довгострокові позики – 6; (П)
11. Кредитори – 18; (П)
12. Балансовий прибуток – 50;
13. Витрати – 90.

Розв'язок.

Для визначення кредитоспроможності використовують:

1. *Коефіцієнт миттєвої ліквідності* – характеризується, наскільки швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

$$Кл_1 = A_{вд}/З_{пот} = (1+21)/18 = 1,22 > 0,2;$$

Коефіцієнт поточної ліквідності – характеризує наскільки швидко зобов'язання покриваються ліквідними активами:

$$Кл_2 = A_{л}/З_{пот} = (1+21+16)/18 = 2,11 > 0,5;$$

Коефіцієнт загальної ліквідності:

$$Кл_3 = A_o/З_{пот} = (18+3+1+21+16)/18 = 3,28 > 2.$$

2. *Коефіцієнт фінансової стійкості:*

– коефіцієнт маневреності власних коштів – характеризує ступінь мобільності використання власних коштів:

$$Км = (ВК - А_n)/ВК = (18 + 24 + 10 - 17)/(18 + 24 + 10) = 35/52 = 0,67 > 0,5;$$

– коефіцієнт незалежності – характеризує ступінь незалежності підприємства від залучених коштів:

$$Кн = 3К/ВК = (6 + 18)/(18 + 24 + 10) = 24/52 = 0,46 < 1;$$

3. *Коефіцієнт рентабельності:*

– рентабельність витрат:

$$Рв = (П/В) \times 100 = (50/90) \times 100 = 56\%;$$

– рентабельність активів:

$$Ра = (П/А) \times 100 = 50/(17+18+3+1+21+16) \times 100 = (50/76) \times 100 = 65,8\%.$$

Висновок. Отже, виходячи з проведених розрахунків, дане підприємство повністю кредитоспроможне, оскільки всі показники задовольняють економічним вимогам кредитоспроможності. На мою думку, цьому підприємству доцільно надати кредит.

Задача 4

На основі наведених даних скласти баланс комерційного банку та проаналізувати дотримання нормативів капіталу, ліквідності та ризику:

1. Статутний фонд – 21; (П)
2. Каса – 17; (А)
3. Отримані від інших банків кредити – 13; (П)

4. Строкові вклади фізичних осіб – 26; (П)
5. Кошти на кореспондентському рахунку в НБУ – 10; (А)
6. Основні засоби – 31; (А)
7. Поточні рахунки підприємств – 58; (П)
8. Кредити, надані іншими банками – 64; (А)
9. Кредити, отримані від НБУ – 17; (П)
10. ФЕС – 25; (П)
11. Дебітори – 15; (А)
12. Резервний фонд – 11; (П)
13. Інвестиції в цінні папери – 21; (А)
14. Кредити, надані підприємствам – 13. (А)

Розв'язок:

Активи банку:

$$A = 17 + 10 + 31 + 64 + 15 + 21 + 13 = 171;$$

Пасиви банку:

$$П = 21 + 13 + 26 + 58 + 17 + 25 + 11 = 171;$$

Власні кошти – з пасиву:

$$ВК = 21 + 25 + 11 = 57;$$

Залучені кошти (кредити і депозити):

$$ЗК = 26 + 13 = 39;$$

Запозичені кошти:

$$ЗК = 58 + 17 = 75;$$

$$П = 57 + 39 + 75 = 171.$$

Задача 5

Згідно з умовами кредитного договору ставка простих відсотків в першому місяці користування кредиту склала 80% річних, а в кожному наступному місяці зростала на 5%. Визначити суму відсотків за кредит 300 тис.грн. строком на 9 місяців.

1). Розрахуємо суму відсотків за перший місяць:

$$(300 \times 80\% / 100\%) / 12 = 20 \text{ тис. грн.}$$

2). Визначемо суму простих відсотків за кредит 300 тис.грн. строком на 9 місяців:

$$\sum_{i=0}^9 (300 \times (0,8 + 0,05 \times i)) / 12 = 20 + 21,25 + 22,5 + \dots + 30 = 225 \text{ тис. грн.}$$

Задача 6

Банк видав кредит 10 млн грн. на 3 роки за складною річною ставкою 60% річних з погашенням одночасним платежем. Визначити суму, яка погашається та суму нарахованих відсотків.

1) визначемо майбутню вартість на складний процент.

Майбутню вартість через n років можна вирахувати за формулою

$$FV = PV (1+R)^n$$

де FV – майбутня вартість;

PV – теперішня вартість майбутнього доходу;

R – річна ставка процента;

n – кількість років.

$FV = 10 \times (1 + 0,6)^3 = 40,96$ млн грн. – сума, яка повинна погашатися через три роки;

2) Сума нарахованих відсотків $40,96 - 10 = 30,96$ млн грн.

Задача 7

Номінальна вартість векселя – 10000 грн. Банк викуповує в підприємства вексель за 90 днів до його погашення за ставкою 10% річних. Підприємство сплачує банку дисконт, що розраховується за формулою:

$$C = (K \cdot T \cdot П) / (365 \cdot 100)$$

де C – сума дисконту;

K – номінальна сума векселя;

T – строк (у днях) від дня обліку до дня платежу;

$П$ – ставка, за якою обліковується вексель.

$$(10000 \cdot 90 \cdot 0,1) / 365 = 246,6 \text{ грн.}$$

Банк виплачує підприємству номінальну вартість векселя за мінусом дисконту, тобто $10000 \text{ грн.} - 246,6 \text{ грн.} = 9753,4 \text{ грн.}$

Задача 8

Підприємство звернулось у банк з проханням викупити рахунки-фактури (дебіторську заборгованість) на суму 20000 грн. Плата за кредит – 32% річних. Середній термін обертання коштів у розрахунках з покупцем – 10 днів. Комісійна винагорода за факторингове обслуговування 3%. Плата за факторинг складається із плати за кредит та комісійної винагорода, тобто:

$$(20000 \cdot 0,32 \cdot 10) / 365 = 175,3 \text{ грн.}$$

$$20000 \cdot 0,03 = 600 \text{ грн.}$$

Плата за факторинг у цілому становитиме:
 $173,3 + 600 = 773,3$ грн.

Методи розрахунків	Визначення кількості днів за період угоди, днів	Кількість днів у році, днів	Розрахунок суми відсотків, грн.
1. Факт/факт	10+30+14=54	365	$\frac{1000 \times 15 \times 54}{365 \times 100} = 22,50$
2. Факт/360	10+30+14=54	360	$\frac{1000 \times 15 \times 54}{360 \times 100} = 22,50$
3. 30/360	9+30+14=53	360	$\frac{1000 \times 15 \times 54}{360 \times 100} = 22,08$

Задача 9

Комерційний банк залучив строковий депозит у розмірі 1000 грн. на термін з 22 травня до 15 липня під відсоткову ставку 15% річних.

Необхідно розрахувати суми відсоткових платежів, використовуючи різні методи визначення кількості днів.

Розв'язок: Порядок та результати розрахунків відсоткового доходу за різними методами наведемо в такій таблиці:

Результати розрахунків показують, що для вкладника вигідний метод «факт/360», а для позичальника – метод «30/360» [25].

Задача 10

Комерційний банк залучає строковий депозит юридичної особи у розмірі 70000 грн. на три місяці на термін з 05 серпня до 05 листопада за річною відсотковою ставкою 9%. Відсотки нараховуються щомісячно і сплачуються не пізніше 1-го числа кожного місяця. Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом факт/факт.

Необхідно розрахувати щомісячні платежі за відсотками та платіж по закінченні дії депозитної угоди.

Розв'язок:

Відсотковий дохід за складними відсотками (капіталізація відсотків) визначається таким чином: після закінчення розрахункового періоду на суму вкладу нараховується відсоток і отримана величина приєднується до суми вкладу; у наступному розрахунковому періоді відсоткова ставка застосовується до нової вже збільшеної суми.

Обчислюємо суми відсотків за розрахункові періоди:

а) з 05 серпня по 31 серпня:

$$\frac{70000 \times 9 \times 27}{365 \times 100} = 466,03$$

Сума відсотків у розмірі 466,03 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 вересня.

б) з 01 вересня по 30 вересня:

$$\frac{70000 \times 9 \times 30}{365 \times 100} = 517,81$$

Сума відсотків у розмірі 517,81 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 жовтня.

в) з 01 жовтня по 31 жовтня:

$$\frac{70000 \times 9 \times 31}{365 \times 100} = 535,07$$

Сума відсотків у розмірі 535,07 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 листопада.

г) з 01 листопада по 04 листопада:

$$\frac{70000 \times 9 \times 4}{365 \times 100} = 69,04$$

Банк 05 листопада перерахує на поточний рахунок вкладника платіж на суму 70069,04 грн. (70000 + 69,04) [25].

Задача 11

Комерційний банк залучає депозит фізичної особи у розмірі 25000 грн. на чотири місяці на термін з 09 травня до 09 вересня за відсотковою ставкою 12% річних із капіталізацією відсотків щомісячно. Нарахування відсотків проводиться в останній день місяця, а їх сплата – при погашенні депозиту. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом факт/360.

Необхідно нарахувати відсотковий дохід за кожен місяць та розрахувати платіж по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Розв'язок: При капіталізації відсотки щомісячно зараховуються на депозитний рахунок. Подальше нарахування відсотків здійснюється на суму депозиту з урахуванням раніше нарахованих відсотків. Суму відсотків за кожен місяць розраховується таким чином:

за травень:

$$\frac{25000 \times 12 \times 23}{360 \times 100} = 191,67$$

за червень:

$$\frac{25191,67 \times 12 \times 30}{360 \times 100} = 251,92$$

за липень:

$$\frac{25443,59 \times 12 \times 30}{360 \times 100} = 262,92$$

за серпень:

$$\frac{25706,51 \times 12 \times 31}{360 \times 100} = 265,63$$

за вересень:

$$\frac{25972,14 \times 12 \times 8}{360 \times 100} = 69,26$$

Відсотковий дохід за весь період дії депозитної угоди складе 1041,40 грн., а по закінченні терміну її дії банк поверне фізичній особі 26041,40 грн. (25000 + 1041,40) [25].

Задача 12

Комерційний банк залучає депозит фізичної особи у розмірі 14000 грн. на три місяці на термін з 12 вересня до 12 грудня за відсотковою ставкою 15 % річних із капіталізацією відсотків щомісячно. Відсотки нараховуються в останній день місяця і сплачуються при погашенні депозиту. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом факт/360.

Необхідно нарахувати відсотковий дохід за кожен місяць та обчислити платіж по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Розв'язок: Згідно умови завдання маємо чотири періоди нарахування складних відсотків: 1-й – з 12.09 по 30.09, 2-й – з 01.10 по 31.10, 3-й – з 01.11 по 30.11, 4-й з 01.12 по 11.12.

Платіж при погашенні депозиту визначаємо таким чином:

$$14000 \times \left(1 + \frac{15 \times 91}{4 \times 360 \times 100}\right)^4 = 14000 \times 1,0094791^4 = 14000 \times 1,0384588 = 14538,42$$

Суми відсотків за розрахункові періоди визначаємо таким чином: за вересень:

$$14000 \times \left(1 + \frac{15 \times 19}{360 \times 100}\right)^1 - 1 = 14000 \times 0,0079166 = 110,83$$

за вересень-жовтень:

$$14000 \times \left(1 + \frac{15 \times 50}{2 \times 360 \times 100}\right)^2 - 1 = 14000 \times 0,0209417 = 293,18$$

за жовтень нараховані відсотки складуть 182,35 грн. (293,18–110,83).

за вересень-листопад:

$$14000 \times \left(1 + \frac{15 \times 80}{3 \times 360 \times 100}\right)^3 - 1 = 14000 \times 0,0337049 = 471,87$$

за листопад нараховані відсотки складуть 178,69 грн. (471,87–293,18).

за вересень-грудень:

$$14000 \times \left(1 + \frac{15 \times 91}{4 \times 360 \times 100}\right)^4 - 1 = 14000 \times 0,0384588 = 538,42$$

за грудень нараховані відсотки складуть 66,55 грн. (538,42–471,87).

Отже, відсотковий дохід за весь період дії депозитної угоди складає 538,42 грн., а по закінченні терміну її дії банк поверне фізичній особі 14538,42 грн. (14000 + 538,42) [25].

Задача 13

Комерційний банк залучає депозит юридичної особи у розмірі 50000 грн. на три місяці на термін з 24 квітня до 24 липня за номінальною ставкою 20 % із виплатою відсотків при внесенні коштів на депозит. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом 30/360.

Необхідно визначити суму відсотків, що сплачується за депозитом та суму коштів, що зараховується на депозитний рахунок клієнта.

Розв'язок: Визначаємо кількість днів за період з 24 квітня до 24 липня 7 днів у квітні, 30 – у травні, 30 – у червні, 23 – у липні, усього – 90 днів.

Розраховуємо суму відсотків, що сплачується за депозитом:

$$\frac{50000 \times 20 \times 90}{360 \times 100} = 2450$$

Сума коштів, що перераховується з поточного рахунку клієнта на депозитний складе: 47550 грн. (50000–2450) [25].

Задача 14

Іноземна фірма має намір вкласти 300000 доларів США на термін 6 місяців. Є два варіанти вкладення коштів: євродоларовий депозит під

8 % річних або облігації внутрішньої державної позики уряду України під 23 % річних. На дату інвестування спот-курс гривні становив USD/UAH = 2,9700.

Необхідно проаналізувати дохідність та рівень ризику кожного з напрямків вкладення коштів, а також переваги та недоліки укладання форвардного валютного контракту.

Розв'язок: У першому варіанті валютний ризик відсутній, оскільки іноземна фірма має у розпорядженні долари США і відсутня конвертація однієї валюти в іншу. Дохід фірми в цьому разі складе, доларів США:

$$300000 \times 0,08 \times \frac{180}{360} = 12000$$

У другому варіанті фірмі необхідно обміняти долари США на гривні, що за спот-курсом складатиме 891000 грн. (300000 x 2,9700). Через 6 місяців буде одержано дохід у розмірі, грн.:

$$891000 \times 0,23 \times \frac{180}{360} = 102465$$

Після закінчення терміну інвестування необхідно конвертувати основну суму та одержаний дохід у долари США, але курс гривні на цей час може змінитися. Отже, за другого варіанта існує валютний ризик, пов'язаний зі зміною валютного курсу протягом 6 місяців.

При обміні доларів США на гривні в іноземній фірмі утворюється відкрита довга позиція за гривнями, яка принесе дохід у разі підвищення курсу гривні і збитки – у разі його зниження. Якщо фірма вибирає цей варіант вкладення коштів, то їй необхідно вирішити: узяти на себе валютний ризик і залишити позицію відкритою чи хеджувати валютний ризик, уклавши форвардну угоду. Якщо за 6 місяців курс не зміниться, то фірма отримає дохід у розмірі 34500 дол. та не втратить коштів на основній сумі. При підвищенні курсу гривні до долара, фірма одержить додатковий дохід, який виникає в результаті узятого нею на себе валютного ризику та сприятливої кон'юнктури ринку. Але цей ризик може призвести і до недоодержання запланованого доходу через зниження курсу гривні.

Якщо фірма вирішує застрахувати валютний ризик, то вона має укласти форвардний контракт терміном на 6 місяців на суму 993465 грн. (891000 + 102465). Другий учасник угоди – український банк визначає форвардний курс гривні через 6 місяців. Для цього використовується формула:

$$\Phi K_{в/д} = 2,9700 \times \left[\frac{1 + 0,23 \times \frac{180}{360}}{1 + 0,08 \times \frac{180}{360}} \right] = 3,1842$$

Банк пропонує курс USD/UAH = 3,1842, і в разі згоди інвестора такий курс фіксується у форвардному контракті.

Через 6 місяців, одержавши за ОВДП загальну суму 993465 грн., фірма реалізує форвардний контракт і одержує, доларів США:

$$993465 : 3,1842 = 311998,30 \text{ доларів США}$$

Сума доходу в 11998,30 доларів США (311998,30–300000) майже дорівнює ставці за євродоларовим депозитом у 8 %. Отже, операція хеджування валютного ризику захищає від збитків через несприятливу зміну курсу, але й виключає можливість одержання додаткових прибутків.

Укладення форвардного валютного контракту за курсом USD/UAH = 3,1842 не дає змоги іноземній фірмі скористатися значно вищим, ніж у євродоларовому депозиті, рівнем дохідності ОВДП. Але укладення форвардної угоди за будь-яким вищим курсом гривні до долара, ніж 3,1842, може надати можливість одержання вищої дохідності, ніж у євродоларовому депозиті [25].

Задача 15

Українська фірма 12 жовтня відвантажила товар, за який має одержати виручку на суму 700000 доларів США протягом листопада, але точна дата надходження коштів невідома. Після одержання коштів фірмі потрібно буде придбати гривні за долари США для закупівлі устаткування на ринках України. Протягом періоду з 12 жовтня по 30 листопада очікується підвищення курсу гривні відносно долара США. З метою страхування валютного ризику фірма звертається до комерційного банку і укладає з ним опціонний валютний контракт на таких умовах: опціон продажу за доларами США на суму 700000 доларів США; термін з 01 по 30 листопада; ціна виконання USD/UAH = 2,5800; опціонна премія становить 50000 грн. Платіж у доларах США фірма одержала 26 листопада.

Необхідно визначити та проаналізувати результати опціонної валютної угоди при різних спот-курсах на дату отримання коштів: а) USD/UAH = 2,5800; б) USD/UAH = 2,6400; в) USD/UAH = 2,5000 [25].

Розв'язок:

1. У першому варіанті виконання опціону не надає переваг фірмі, оскільки ціна виконання і спот-курс співпали. Фірма втратила опціонну премію в розмірі 50000 грн., для банку ця ж сума є доходом.

2. У другому варіанті, коли курс змінився до рівня USD/UAH = 2,6400, то фірмі вигідніше обміняти долари США за діючим курсом і одержати 1848000 грн. (700000 x 2,6400). У такому разі опціон втрачає свою доцільність. Фірма втрачає опціонну премію 50000 грн., але виграв завдяки падінню курсу гривні. Цей виграв становить 42000 грн. (1848000–1806000). Результат для фірми – втрата коштів у розмірі 8000 грн. (50000–42000). Сума доходів банку становить 50000 грн.

3. У третьому варіанті фірма пред'являє опціон до виконання і одержує 1806000 грн. (700000 x 2,5800). Якщо б фірма не придбала опціон, то 26 листопада при обміні доларів США за спот-курсом фірма одержала б 1750000 грн. (700000 x 2,5000). Виграш, як різниця між даними сумами, становить 56000 грн. (1806000–1750000). Результат для фірми – виграш коштів у розмірі 6000 грн. (56000–50000), для банку – втрата коштів у розмірі 6000 грн. При підвищенні курсу гривні понад рівня 2,5000 фірма отримувала б більші прибутки від операції з опціоном, а банк, навпаки, – збитки [25].

Задача 16

Комерційний банк здав в оренду підприємству устаткування вартістю 247500 грн.. Термін угоди складає 2 роки, починаючи з 03 квітня. Орендна ставка відсотка становить 20% річних. Орендні платежі банк одержує один раз на квартал. Після завершення строку оренди право власності на устаткування переходить орендарю.

Необхідно визначити суми орендних платежів та фінансового доходу, розподілити їх між відповідними звітними періодами.

Розв'язок: Визначаємо суму орендного платежу:

$$A = TBA \times \left[\left(1 - \frac{1}{\left(1 + \frac{i}{m} \right)^{n \times m}} \right) \div \frac{i}{m} \right]^{-1} = 247500 \times \left[\left(1 - \frac{1}{\left(1 + \frac{0,20}{4} \right)^{2 \times 4}} \right) \div \frac{0,20}{4} \right]^{-1}$$

Таким чином, сума орендних платежів становить 306408 грн. (38301 x 8). Звідси фінансовий дохід комерційного банку складе 58908 грн. (306408–247500).

Розподіл сум орендних платежів та фінансового доходу на відповідні дати здійснюється за такою схемою:

Дата одержання орендних платежів	Орендні платежі			Залишок заборгованості орендаря на кінець періоду
	Сума орендних платежів, що одержується регулярно	Фінансовий дохід*	За устаткування**	
03 квітня	–	–	–	247500
30 червня	38301	12375	25926	221574
30 вересня	38301	11079	27222	194352
31 грудня	38301	9718	28583	165769
31 березня	38301	8288	30013	135756
30 червня	38301	6788	31513	104243
30 вересня	38301	5212	33089	71154
31 грудня	38301	3558	34743	36411
31 березня	38301	1890**	36411	0
Всього:	306408	58908	247500	x

* Визначається як добуток залишку заборгованості орендаря на попередню дату платежу та орендної ставки відсотка за розрахунковий період: (20%: 4 = 5%).

** Визначається як різниця між сумою орендного платежу та фінансового доходу.

*** Визначається з урахуванням залишку заборгованості орендаря (38301–36411) [25].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000. – № 2121-III.
2. Закон України «Про заставу» від 02.10.92 № 2654-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47.
3. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 р., N3480-IV із змінами та доповненнями.
4. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. постановою НБУ від 29.03.01 № 135.
5. Інструкція про міжбанківські розрахунки в Україні: Затв. постановою Правління НБУ від 27.12.99 № 621.
6. Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: Затв. постановою Правління НБУ від 14.04.98 № 141.
7. Положення про кредитування: Затв. постановою Правління НБУ від 28.09.95 № 246.
8. Положення про переказний та простий вексель: Затв. Постановою Правління НБУ від 10.09.92 № 528.
9. Положення про порядок створення і реєстрації комерційних банків: Затв. постановою Правління НБУ від 21.07.98 № 281.
10. Положення про порядок формування та використання резерву та можливі втрати за позичками комерційних банків: Затв. Постановою Правління НБУ від 16.12.98 № 520.
11. Правила здійснення депозитних операцій для банківських депозитів: Затв. постановою Правління НБУ від 30.06.98 № 250.
12. Уніфіковані правила та звичаї для договірних гарантій: Розроблені Міжнародною Торговою палатою у 1992 р.
13. Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів: Розроблені Міжнародною Торговою палатою у 1993 р. № 500.
14. Банківська діяльність: збірник текстів і завдань: Навч. посіб. / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та інш. – К.: Алерта, 2009. – 112 с.
15. Банківські операції: Підручник. – 3-тє вид., перероб. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін., За заг. ред. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
16. Банківська справа: Короткий слов.-довід. / А. В. Калина та ін. – К.: МАУП, 1998.
17. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посіб. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2001. – 255 с.
18. Внукова М. М. Основи факторингу: Навч. посіб. – К.: ТОВ «Знання», 1998; Бібліотека банкіра. – 1998. – № 1.
19. Внукова М. М. Факторинг: Проблеми та шляхи розвитку в Україні // Банківська справа. – 1998. – № 3.
20. Колісник М. К., Маслак О. О., Романів Є. М. Фінансовий ринок: Навч. посібник. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 192 с.

Рекомендована література

21. Кузнецова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні: Правові основи формування та функціонування. – К., 1998.
22. Лаврушик О. И. Банковское дело. – М., 1998.
23. Остапихин Т. П. Основи банківської справи: Курс лекцій. – К.: МАУП, 1999. – 112 с.
24. Петрук О. М. Банківська справа: Навч. посіб. / За ред. д. е. н., проф. Ф. Ф. Бутинця. – К.: Кондор, – 2004. – 461 с.
25. Савлук М. І., Мороз А. М., Коряк А. А. Вступ до банківської справи. – К.: Лібра, 1998. – 344 с.
26. Слав'янська Н. Г. Опціони як перспективний напрямок хеджування валютних ризиків // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 10.
27. Спицын И. О., Спицын Я. О. Маркетинг в банке. – К.: ЦММС «Писпайп», 1993. – 656 с.
28. Стаховський Д. Грошові перекази made in Ukraine // Г алицькі контр-акти-2003.-№ 17–18
29. Стойко О. Я. Банківські операції. – К.: «Знання», 2000.
30. Тарасовець О. М. Перспективи розвитку банківських послуг // Фінанси України. – 2004 – № 1.
31. Теория и практика валютного дилинга: Прикладное пособие / Д. Ю. Пискулов. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА – М, 1996.
32. Черкесова С. В. Інвестиційна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів // Фінанси України. – 2003. – № 10.
33. Чернишов Д. Без відриву від стільця: система «Клієнт-Банк» // Дебет-кредит. – 2001. – № 47.
34. Чирок А., Фролов Є., Рабиніна Ю. Система електронних розрахунків як засіб оптимізації фінансових потоків. – Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – № 4.
35. Чистякова Т., Гаврилюк О. Чеки в системі безготівкових розрахунків // Вісник НБУ. – 2001. – № 8.
36. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Навч. посібник. – К.: Знання – Прес, 2003. – 535 с.
37. Юргилевич С. Правові аспекти електронної комерції // Вісник НБУ. – 2001. – № 4
38. Юрчук Г. Мережа Інтернет – сучасний канал і середовище надання фінансових послуг // Вісник НБУ. – 2002. – № 7
39. Ющенко В. А., Міщенко В. І. Валютне регулювання: Навч. посібник.-К.: Знання, 1999. – 720 с.
40. Ющенко В. А., Міщенко В. І. Валютне регулювання: Навчальний посібник. – К.: Т-во «Знання», КОО, 1999. – 359 с.

Навчальне видання

Живко Зінаїда Богданівна
Просович Ольга Петрівна
Живко Михайло Олександрович
Копитко Марта Іванівна
Семчук Жанна Віталіївна

БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ:

Навчальний посібник

Керівник видавничих проєктів
Комп'ютерна верстка
Обкладинка

О. В. Діордійчук
Д. М. Алексєєв
Д. М. Алексєєв

Підписано до друку 27.07.2011. Формат 60 x 84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 14,42.
Тираж 1000 прим. Зам.

Видавництво «Алерта»
04210, м. Київ, а/с 112.
Тел.: (044) 223-15-25, 223-15-30.
E-mail: alerta@ukr.net, сайт: www.alerta.kiev.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 788 від 29.01.2002.